

Misleidende methode

Jansen & Janssendossiers 1

Buro Jansen & Janssen

Misleidende methode

PAPIEREN TIJGER

Jansen & Janssen dossiers 1

Dit onderzoek is mede mogelijk gemaakt door:
Saamhorigheidsfonds
XminY Solidariteitsfonds
Emmaus Haarzuilens
Het Prioriteitenfonds der Nederlandse provincie der Dominicanen
Stichting Dialoog
Vrankrijk
Stichting Overal
Congregatie Zusters van de Liefde
Stichting Rooie Cent
Emmaus Den Haag

Het onderzoek werd verricht door Tessel Pauli, Petra Schultz en Wil van der Schans.

Buro Jansen & Janssen is een onafhankelijke organisatie die kritisch onderzoek doet naar politie- en inlichtingendiensten en actiegroepen ondersteunt die te maken hebben met de bemoeienis van politie- en of inlichtingendiensten.

Buro Jansen & Janssen
Postbus 10591
1001 EN Amsterdam
e-mail: info@burojansen.nl
web: www.burojansen.nl

© 2003 Stichting Uitgeverij Papieren Tijger
Postbus 2599
4800 CN Breda
Fax: 076 5205329
www.stelling.nl/pt
tijger@stelling.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op andere wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

ISBN 90 6728 162 X; NUR 747

INHOUD

	Inleiding	7
1	De procedure	11
2	Het hemd van het lijf gevraagd: de IND op het inlichtingenpad	17
3	Asielzoekers bespied	35
4	Samen weten we nog net iets meer	58
	Conclusie	77
	Bijlagen	84

INLEIDING

Kawa was in Irak advocaat van iemand uit de ‘inner cicle’ van Saddam Hoessein. De CIA en de BVD waren zeer geïnteresseerd in zijn ervaringen en spraken hem meerdere malen na zijn aankomst in 1999 in Nederland. Kawa vertelt: “‘Natuurlijk’, zei meneer Bert van de BVD, ‘krijg je een verblijfsvergunning voor bewezen diensten.’” Eerst moest Kawa echter alles wat hij wist netjes aan de geheime dienst vertellen. Zijn advocaat, mr. Schoorl uit Alkmaar, moest hem duidelijk maken dat de BVD geen verblijfsvergunningen verstrekt.

Dit boek is een vervolg op *De vluchteling achtervolgd*, het in 1990 door Buro Jansen & Janssen uitgevoerde onderzoek naar de bemoeienissen van de BVD met vluchtelingen en asielzoekers.¹ De belangrijkste conclusie van dat onderzoek was toen dat het voor de betrokken asielzoekers en vluchtelingen vaak erg onduidelijk en verwarrend was dat de BVD ook via de politie opereert. Het onderscheid tussen de vreemdelingendienst van de politie (destijds verantwoordelijk voor procedures rond verblijfsvergunningen) en de inlichtingendienst (die mensen werft als informant) was niet altijd duidelijk. Omdat die twee functies in de praktijk vaak ook nog werden gecombineerd door een en dezelfde persoon, was het voor nieuwkomers extra moeilijk om erachter te komen waar ze aan toe waren.

Voor de betrokken asielzoeker betekende dit systeem van ‘dubbele petten’ dat er weinig overeenid bleef van het officiële recht om medewerking aan het werk van inlichtingendiensten te weigeren. Helemaal omdat, zoals uit dat onderzoek bleek, middelen als intimidatie, bedreiging en misleiding (‘Als je niet meewerkt, waarom zouden we je dan een asielstatus verstrekken?’) niet werden geschuwd.

De vluchteling achtervolgd deed bij verschijning in 1991 behoorlijk wat stof opwaaien. Er was veel media-aandacht voor het onderzoek en het leidde tot Kamervragen. Het boekje zorgde voor verspreiding van kennis over de risico’s van samenwerking met inlichtingendiensten.

NIEUW ONDERZOEK

Tien jaar later is er veel veranderd, maar de pogingen om asielzoekers en migranten te werven als informant gaan door. De politieke verhoudingen in de wereld hebben zich gewijzigd: het zijn nu andere landen waar vluchtelingen vandaan

komen, en ze komen deels om andere redenen. Tegelijkertijd staan terrorisme en mensensmokkel hoog op de politieke agenda. De asielprocedures zijn aangescherpt en het is nu niet langer de Vreemdelingendienst maar de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND, van het ministerie van Justitie) die verantwoordelijk is voor de toelatingsprocedure. De IND heeft haar eigen Bureau Bijzondere Zaken voor onderzoek naar asielzoekers die van een misdrijf worden verdacht, en om de inlichtingendiensten van interessante informatie te kunnen voorzien.

In dezelfde periode is het werk van inlichtingendiensten en het opsporingsonderzoek van politie en justitie naar elkaar toe geschoven, deels overlapt het elkaar zelfs. Dit levert onduidelijke situaties op waar ook asielzoekers en migranten² mee te maken kunnen krijgen. Zo let de BVD niet langer alleen op de politieke achtergrond van asielzoekers en migranten (een inlichtingentaak), de dienst doet ook onderzoek naar mensensmokkel en georganiseerde misdaad (meer opsporingswerk). Dit alles in nauwe samenwerking met gespecialiseerde politiediensten binnen heel Europa.

De afgelopen jaren zijn de procedures voor een verblijfsvergunning in Nederland strenger geworden, en de mogelijkheden er een te krijgen kleiner. Voor asielzoekers, die toch al in een kwetsbare positie verkeren, werd de afhankelijkheid van Nederlandse instanties daardoor versterkt. Tegen deze achtergrond waren wij benieuwd hoe het nu toegaat bij het benaderen van asielzoekers.

OPENLIJKE CONTROLE

Dit hernieuwd onderzoek naar de bemoeienissen van inlichtingendiensten met asielzoekers en migranten vond plaats vanuit de doelstelling die Buro Jansen & Jansen al jarenlang nastreeft: meer openheid over en controle op politie, justitie en inlichtingendiensten. Zonder publicatie van praktijken die anders geheim zouden blijven, is geen openbare controle mogelijk.

Daarnaast streven we naar de versterking van de positie van asielzoekers, die zich tijdens de procedure voor een verblijfsvergunning in een onzekere positie bevinden. Voor hen moet duidelijk zijn wanneer ze met de IND te maken hebben inzake hun eigen asielverzoek, en wanneer het belang van inlichtingendiensten vooropstaat. Met deze publicatie in de hand kunnen advocaten, vluchtelingenorganisaties en andere belangenbehartigers een asielzoeker die benaderd is beter bijstaan of, zo mogelijk, voorkomen dat het zover komt.

Dit boek *Misleidende methode* begint met enige achtergrondinformatie over de positie van asielzoekers in Nederland en de procedures waarmee ze te maken krij-

gen. Hoofdstuk 2 gaat over de Immigratie- en Naturalisatiedienst. De IND speelt een centrale rol in de asielpcedure en het horen van asielzoekers. Wat gebeurt er met de informatie uit de vertrouwelijke gehoren van asielzoekers? Welk onderzoek doet de IND zelf? En wat is hierbij de rol van het Bureau Bijzondere Zaken van de IND? Voor welke asielzoekers bestaat bijzondere belangstelling?

Centraal in hoofdstuk 3 staat de BVD (tegenwoordig AIVD) en de manier waarop deze dienst informatie verzamelt onder vluchtelingen. Wie benadert de BVD, en waarom juist deze mensen? Op welke manier gebeurt dat, en zijn degenen die benaderd worden om informatie te leveren gezien hun (kwetsbare) positie in staat om medewerking te weigeren? Is het voor hen mogelijk een inschatting te maken van de gevolgen van het praten met de BVD?

In hoofdstuk 4 onderzoeken we de samenwerking tussen de verschillende diensten die zich bezighouden met het verzamelen van informatie over asielzoekers en migranten. De IND, haar afdeling Bureau Bijzondere Zaken, de BVD, de Vreemdelingendienst en buitenlandse inlichtingendiensten azen allemaal op bepaalde informatie. Hoe werken zij samen? In hoeverre hebben zij toegang tot elkaars informatie, en is er overleg? Is deze samenwerking inzichtelijk en controleerbaar, of kunnen asielzoekers en migranten alleen maar hopen dat informatie over hen niet bij de inlichtingendienst van hun land van herkomst terechtkomt?

In de conclusies komen de lijnen uit de voorgaande hoofdstukken samen en kijken we naar de ontwikkelingen op dit gebied die plaatsvonden in de onderzoeksperiode, van de publicatie van *De vluchteling achtervolgd* (begin jaren negentig) tot in het begin van de nieuwe eeuw. Wat is er in die tijd veranderd? En waar gaat het naartoe?

VERANTWOORDING

Tot slot een verantwoording over de gebezigde onderzoeksmethoden en bronnen. We hebben gebruikgemaakt van informatie die openbaar was en informatie die we met een beroep op de Wet Openbaarheid van Bestuur openbaar hebben gemaakt (zie literatuurlijst).

Daarnaast hebben we voor dit onderzoek honderden telefoontjes gepleegd: met asielzoekers, vluchtelingen en migranten, met advocaten, vluchtelingen- en migrantenorganisaties, met deskundigen van universiteiten en met journalisten. In enkele tientallen gevallen leidde dit tot gesprekken met de asielzoeker en/of migrant zelf of zijn belangenbehartiger. Sommigen van hen zijn met naam en toenaam terug te vinden in de voorbeelden die dit boek illustreren, anderen bleven om begrijpelijke redenen liever anoniem.

Het was niet makkelijk om met asielzoekers te spreken over hun ervaringen met inlichtingendiensten. Sommigen waren bang dat dit gevolgen voor hun procedure voor verblijfsrecht in Nederland zou hebben. Anderen waren bang voor repercussies uit de eigen gemeenschap als ze te boek kwamen staan als iemand die contacten met inlichtingendiensten had gehad. Vaak wilden mensen maar liever niet herinnerd worden aan die gesprekken.

We hebben ook veel migrantenorganisaties aangeschreven en gesproken. Politieke organisaties van bijvoorbeeld Turkse, Koerdische of Iraanse migranten hadden wel ervaringen met informanten, maar verkozen om daarmee niet in de openbaarheid te treden. Anders dan tien jaar geleden hadden ze er nu ieder hun eigen reden voor om de zaken in eigen kring af te handelen.

Degenen die wel met ons spraken, deden dat omdat ze het belangrijk vonden hun teleurstelling en frustratie over de werkwijze van inlichtingendiensten met andere vluchtelingen(organisaties) te delen. Sommige verhalen mochten we slechts als achtergrondinformatie gebruiken, andere konden we – met of zonder de naam van degene die het betrof – publiceren. Instemming van de betrokkenen stond voor ons voorop bij het maken van dit boek.

Een van onze informatiebronnen vraagt om wat nadere toelichting, en dat is Hilbrand Nawijn. Het is van belang te weten dat wij voor dit onderzoek met hem spraken in augustus 2001. Hij was toen vreemdelingenadvocaat; daarvoor was hij jarenlang directeur van de IND. Na het gesprek is hij een paar maanden minister van Vreemdelingenzaken en Integratie geweest voor de Lijst Pim Fortuyn, de LPF. Nawijn gaf ons achtergrondinformatie over het functioneren van Bureau Bijzondere Zaken van de IND.

Opvallend is dat we vooral met mannen gesproken hebben. Onduidelijk is of de inlichtingendiensten vooral mannen benaderen, bijvoorbeeld omdat die vaker ‘interessante’ functies in het leger hebben, en wij dus bij navraag naar deze gesprekken automatisch bij mannen terechtkwamen. Het kan ook zijn dat vrouwen die benaderd zijn hierover geen contact hebben gezocht met bijvoorbeeld hun advocaat, waardoor hun verhaal onbekend bleef.

1 DE PROCEDURE

Elke vluchteling en asielzoeker die naar Nederland is gekomen heeft zijn of haar eigen achtergrond, verhaal, motief en doel. Sommige mensen zijn op de vlucht voor een ramp, anderen voor een oorlog. Ook worden over de hele wereld nog steeds veel mensen vervolgd wegens hun politieke activiteiten.

Asielzoekers hopen hier in Nederland een plaats om (tijdelijk) te verblijven te vinden. De huidige regels maken dat echter niet eenvoudig: van de mensen die hier aankloppen mag een steeds kleiner deel in Nederland blijven. Sinds de invoering van de Vreemdelingenwet in 2000 staat zestig procent van die mensen binnen drie of vier dagen na aankomst in Nederland alweer op straat (LPF-minister Nawijn wilde daar tachtig procent van maken). Degenen die wel tot de asielprocedure in Nederland toegelaten worden, krijgen te maken met een strenge controle op hun verblijf. Dat maakt de positie van asielzoekers kwetsbaar. Zij belanden in een wereld waarin ze afhankelijk zijn van overheidsinstanties.

HET AANMELDCENTRUM

Een asielzoeker die in Nederland aankomt, moet zich melden bij een van de aanmeldcentra (AC) in Nederland. Er staat een hek om het AC, waardoor contact met de buitenwereld onmogelijk is. Eenmaal binnen is de afzondering juist moeilijk te vinden: de asielzoekers slapen samen op een grote zaal.

De duur van het verblijf in het AC wordt bepaald door de duur van de behandeling van de asielaanvraag. Maximaal heeft de IND 48 ‘procedures’ te besteden aan iedere aanvraag. Aangezien de IND werkt van 08.00 tot 22.00 uur (waarmee een dag veertien procedures kent), kan een asielzoeker in beginsel drie dagen en vier uur en – afhankelijk van het tijdstip waarop de 48 uur officieel ingaat – drie of vier nachten in het AC verblijven. Tijdens dit verblijf in het aanmeldcentrum wordt de eerste beslissing over de haalbaarheid van het asielverzoek genomen.

Dit gebeurt op basis van het zogenaamde eerste gehoor, afgenomen door medewerkers van de Immigratie- en Naturalisatiedienst. De IND vervult een centrale rol bij het registreren en documenteren van asielzoekers.

Het eerste gehoor van de IND gaat niet over de redenen waarom iemand gevlucht is, maar met name over personalia, informatie over familieleden en herkomst, én over de vluchtroute. Bij dit gesprek is een tolk aanwezig.

Het eerste gehoor is voor de IND belangrijk om zicht te krijgen op de (smokkel)routes die asielzoekers gebruiken. Deze routes worden in kaart gebracht, niet om asielzoekers beter te kunnen opvangen maar om te voorkomen dat deze routes vaker gebruikt zullen worden. Een asielzoeker bevindt zich zodoende tijdens dit gehoor tussen twee vuren: aan de ene kant zijn er de instructies van smokkelaars om niets over de route te vertellen, aan de andere kant is daar de IND, die juist deze informatie wil hebben. Als de asielzoeker niets over zijn vluchtroute vertelt, zal zijn verhaal eerder als ongeloofwaardig afgedaan worden. Als bewezen kan worden dat de asielzoeker eerder in een ander EU-land heeft verbleven, zal geprobeerd worden hem naar dit land uit te zetten.

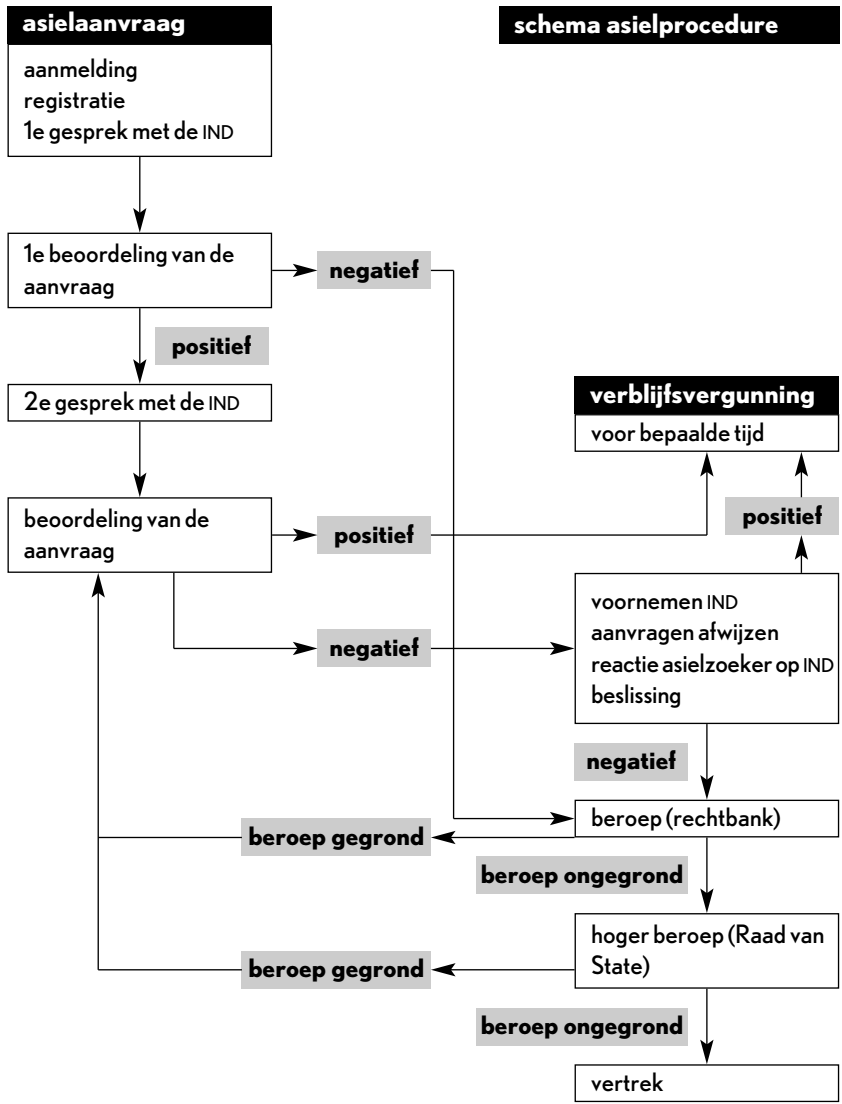
Na het eerste gehoor wordt de eerste belangrijke beslissing genomen: het asielverzoek zal ofwel in behandeling worden genomen in een onderzoekscentrum (OC), ofwel zal het als ‘vermoedelijk kansloos’ in de zogenaamde ‘aanmeldcentrumprocedure’ versneld behandeld worden. In deze beslissing, die wordt genomen op grond van het eerste gehoor, hebben de antwoorden op de vragen die niets met de inhoud van het vluchtverhaal te maken hebben, een steeds belangrijkere rol gekregen.

Wanneer deze eerste horde genomen is, is het wachten op het nader gehoor, waarin de inhoud van het vluchtverhaal wel ter sprake komt. Dit kan redelijk rap volgen in de eerdergenoemde versnelde aanmeldcentrumprocedure, ofwel, wanneer de asielzoeker in een onderzoekscentrum is ondergebracht, enkele maanden wachten opleveren. Gezien het belang van dit nader gehoor voor de verdere asielprocedure krijgt de asielzoeker de gelegenheid het voor te bereiden met iemand van VluchtelingenWerk, die in principe ook bij het gehoor aanwezig mag zijn.

Als een asielzoeker na dit gehoor door mag naar een onderzoekscentrum, volgt daar een lang wachten. Na enkele maanden neemt de IND haar beslissing. Is die positief, dan krijgt de asielzoeker een tijdelijke verblijfsstatus. Deze kan na enkele jaren gevolgd worden door een definitieve verblijfsvergunning. Is het antwoord van de IND negatief, dan kan een asielzoeker in beroep bij de rechter. De asielzoeker mag de beslissing op het verzoek om een verblijfsvergunning in principe in Nederland afwachten. Alleen in uitzonderingsgevallen, bijvoorbeeld bij een tweede aanvraag, beslist een rechter of de uitspraak elders afgewacht moet worden.

Als de rechter het beroep gegrond verklaard, dan moet de IND een nieuwe beslissing over de verblijfsvergunning nemen. Als de rechter negatief beslist, dan is hoger beroep bij de Raad van State mogelijk. Hierop is de laatste tijd veel kritiek, omdat de Raad de zaak niet inhoudelijk beoordeelt, maar slechts kijkt of de procedures goed gevolgd zijn.

Dit hele proces duurt jaren. In de tussentijd is de asielzoeker tot een dossier ge-reduceerd, ‘veilig’ opgeborgen in een computersysteem.



ASIELZOEKERSCENTRA

Het onderzoekscentrum is, zoals de naam al doet vermoeden, bedoeld voor nader onderzoek naar de identiteit en het vluchtverhaal. Gezinnen krijgen hier een eigen kamertje, alleenstaanden wonen met een groep op één kamer. De leefomstandigheden zijn er verre van ideaal. Een OC ligt meestal zeer afgelegen, en honderden asielzoekers uit tientallen landen wonen er samen, allen in onzekerheid over hun toekomst. Ze zijn vaak gedwongen tot nietsdoen, zelfs de eigen maaltijd koken mag niet. De eerste tijd moeten asielzoekers zich dagelijks melden en stempelen, officieel mogen ze het terrein van het centrum niet langer dan vier uur verlaten. Na een tijdje kan er wekelijks gestempeld worden en een pasje voor weekendverlof aangevraagd worden.

Na verblijf in het OC volgt na drie tot zes maanden doorstroming naar een asielzoekerscentrum (AZC). In een AZC is iets meer privacy en de mogelijkheid om zelf te koken.

De centra voor asielzoekers zijn een wereld op zich, kleine eilandjes met eigen voorzieningen en regels. Doordat asielzoekers vaak gedwongen zijn van centrum naar centrum te verhuizen, is het moeilijk om er een sociaal netwerk op te bouwen. Hierdoor staan veel asielzoekers er alleen voor. Voor landgenoten zijn asielzoekers vaak bang, omdat deze van een concurrerende groep of de geheime dienst kunnen zijn. Zo was er in 1996 in Burgh-Haamstede een Iraniër die opviel omdat hij van iedereen foto's maakte. Hij zei dat hij het voor de asielzoekers deed, die zelf geen fotocamera hadden. Hij was nieuwsgierig en stelde veel vragen. Zijn gedrag wekte argwaan. Iraniërs praatten er onderling over en hoorden dat hij in drie maanden tijd op acht asielzoekerscentra hetzelfde had gedaan. Ze concludeerden dat hij een geheim agent moest zijn en belden de politie. Daarna was de Iraniër plotseling verdwenen, 'zeg maar naar Canada', zei de politie tegen de asielzoekers.

Ook financieel gezien is de situatie moeilijk. Asielzoekers krijgen niet veel zakgeld: een volwassene krijgt ongeveer veertig euro per week, een kind achttien. In deze situatie zijn schulden snel gemaakt.

Op het AZC zijn de asielzoekers voor alles afhankelijk van instanties. Eén daarvan is het Centraal Orgaan opvang Asielzoekers (COA), dat de leiding over het centrum heeft. Zij beheersen de dagelijkse gang van zaken, zoals de toegang tot taallessen, eten, kinderopvang, sport, et cetera. Andere instanties op het OC of AZC zijn – naast de politie, de vreemdelingendiensten en de IND – ook VluchtelingenWerk, dat veel met vrijwilligers werkt, en de Medische Opvang Asielzoekers (MOA). De mate waarin asielzoekers afhankelijk zijn van deze instanties wrekt zich onder

andere bij de medische zorg. Regelmatig verschijnen in de media verhalen over de dood van kleine kinderen op OC's omdat de ouders geen toegang tot een arts kregen van de bewaking of de verpleegkundigen.

Het COA, de politie en de vreemdelingendienst willen grip krijgen op de bevolking van het OC of AZC. Met dat doel stellen deze instanties de asielzoekers vragen over elkaar, bijvoorbeeld over wie nu echt uit welk land afkomstig is.

Asielzoekers verwijten het MOA dat het vragen stelt over hun vluchtverhaal zonder uit te leggen met welk doel dat gebeurt. Het MOA overlegt weer met het COA, dat op zijn beurt weer met andere instanties om de tafel zit. Zo kan er – op een voor de asielzoekers ondoorzichtige wijze – allerlei informatie over hen worden doorgespeeld. Omdat niet duidelijk is welke organisatie wiens belang dient, kan dit bijdragen aan een gevoel van onzekerheid en onveiligheid.

Met name de minder weerbare asielzoekers en degenen die regelmatig op vrijwillige basis als tolk optreden en veel contacten hebben, worden als tipgever benaderd. Het stimuleren van een verklikkersmentaliteit maakt het leven op het asielzoekerscentrum er niet makkelijker op.

Dit geheel van factoren maakt de positie van asielzoekers nog kwetsbaarder, waardoor ze een al te makkelijke prooi voor inlichtingendiensten kunnen worden. Ze leven geïsoleerd en weten vaak niet wat hun rechten zijn. Wat wel duidelijk is, is dat ze als asielzoeker voor alles afhankelijk zijn van Nederlandse instanties en dat deze over hun toekomst beslissen. Het is voor deze mensen moeilijk om steun te vinden als ze in verwarring worden gebracht door vragen die (mogelijk) van inlichtingendiensten afkomstig zijn. Hun slechte financiële situatie vergroot hun kwetsbaarheid: een agent van een inlichtingendienst die met geld wappert, kan dan een grote verleiding betekenen.

DE STRAAT

Al die jaren leven asielzoekers in het AZC in onzekerheid. Ofwel krijgen ze uiteindelijk een verblijfsvergunning en daarna een woning aangeboden, ofwel raken ze uitgedroogd, waarna ze op straat worden gezet. De dreiging hangt hen voortdurend boven het hoofd.

De kwetsbaarheid waarmee asielzoekers te kampen hebben geldt in nog grotere mate voor illegalen. Die hebben nog minder geld en leven nog geïsoleerder. Ze leven op straat, of kunnen ieder moment hun huis uit gezet worden. Sommigen

worden opgevangen door kennissen, maar dat is meestal geen blijvende oplossing. Sinds de invoering van de Koppelingswet hebben mensen zonder verblijfsvergunning geen rechten meer, behalve op medisch noodzakelijke zorg, rechtsbijstand en een opleiding gedurende de leerplichtige leeftijd. Er is geen recht op bijvoorbeeld ziekenfonds, WAO of AOW, ook niet als daar premie voor betaald is. Er is geen vangnet. Als een illegaal al werk heeft, is het altijd onzeker voor hoe lang en of er überhaupt uitbetaald zal worden.

Deze positie maakt illegalen ook voor inlichtingendiensten een makkelijke prooi. De kans is groot dat niemand het te weten komt als een inlichtingendienst hen gebruikt en valse beloftes doet over de zo gewenste verblijfsvergunning.

2 HET HEMD VAN HET LIJF GEVRAAGD: DE IND OP HET INLICHTINGENPAD

De Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND) vervult, zoals uit het vorige hoofdstuk bleek, de centrale rol bij het registreren, documenteren en beoordelen van vluchtelingen. Al direct bij aankomst in Nederland krijgt een vluchteling te maken met deze dienst. De positie van de IND is niet altijd zo centraal geweest. Tien jaar geleden was het de vreemdelingendienst van de politie die de asiolverzoeken in eerste instantie in behandeling nam. Sinds de reorganisatie van de IND in 1994 en de instelling van een drietal aanmeldcentra voor asiellozoekers (in Rijsbergen, Zevenaar en Schiphol), lopen nu ook de eerste contacten van vluchtelingen met de Nederlandse overheid via de IND. De centrale registratie ligt in hun handen, tezamen met de gehoren en de uiteindelijke beslissingen over het al dan niet verlenen van een verblijfsvergunning.

De informatie die de IND van vluchtelingen verlangt is in eerste instantie belangrijk in de asielprocedure. Maar daartoe blijft het niet beperkt. In een aantal gevallen wil de IND ook graag informatie hebben voor andere doeleinden.

In dit hoofdstuk kijken we welke informatie de IND verzamelt, door wie dat exact gedaan wordt, en met welk doel dit gebeurt. We zullen zien dat de IND haar activiteiten de laatste jaren flink uitgebreid heeft, maar dat openheid en controleerbaarheid niet haar sterkste punten zijn. Waar mogelijk wordt aangegeven wat de consequenties van deze aanpak voor individuele asiellozoekers zijn.

Aangezien migranten die op een reguliere basis een verblijfsvergunning in Nederland aanvragen¹ in hun directe contacten voornamelijk met de vreemdelingendienst te maken hebben, richt dit hoofdstuk zich vrijwel uitsluitend op de positie van vluchtelingen en asiellozoekers.

GEHOREN

De gehoren waar een vluchteling door de IND aan onderworpen wordt, zijn een belangrijke bron van informatie voor de IND. Deze informatie dient verschillende

doelinden. Het eerste gehoor levert een gedetailleerd beeld op van de reisroutes van vluchtelingen. Naast de beoordeling van het individuele asielverzoek probeert de IND met deze informatie haar grip op migratie naar Nederland te vergroten.

De vragen naar reisroutes moeten zo gedetailleerd mogelijk beantwoord worden. Door welke landen heeft de asielzoeker gereisd, en van welke vervoermiddelen heeft hij gebruikgemaakt? Welke mensen hebben hierbij geholpen? Op deze manier heeft de IND de beschikking over een enorme hoeveelheid getuigenissen betreffende de migratiebewegingen in de wereld. Met deze kennis tracht zij de belangrijkste reisroutes te beheersen. Dit gebeurt bijvoorbeeld door het stationeren van 'immigration liaison officers' (ILO's) in de landen via welke de meeste asielzoekers naar Nederland komen. Nog in 2000 zijn voor het eerst ILO's geplaatst in bijvoorbeeld Dubai (Verenigde Arabische Emiraten), Colombo (Sri Lanka), Pretoria (Zuid-Afrika), Lagos (Nigeria), Bangkok (Thailand), Nairobi (Kenia) en Peking (Volksrepubliek China). Deze ILO's, vooruitgeschoven posten van de IND, geven advies en trainingen aan lokale overheden en vliegtuigmaatschappijen over de validiteit van de reispapieren van passagiers. Mochten asielzoekers zonder geldige reispapieren via een vliegveld naar Nederland proberen te reizen, dan wordt dat hen op deze wijze vrijwel onmogelijk gemaakt.

De informatie over de reisroutes wordt ook gebundeld om mensensmokkelorganisaties in kaart te brengen. Door de gegevens uit verschillende asielaanvragen met elkaar te vergelijken wordt een poging gedaan om de activiteiten van dergelijke organisaties op het spoor te komen. Dat de IND daarbij niet altijd even voorzichtig en nauwkeurig te werk gaat, zal later in dit hoofdstuk duidelijk worden.

Na het eerste gehoor volgt een nader gehoor waarin het vluchtverhaal van de asielzoeker aan bod komt. Zoals uit het vorige hoofdstuk bleek, mag hier een rechtsbijstandsverlener (meestal iemand van VluchtelingenWerk) bij aanwezig zijn.

In een aantal gevallen hoorden wij dat van deze gang van zaken wordt afgeweken. Bij aankomst op het kantoor deelde de ambtenaar van de IND de vluchteling mee dat de aanwezigheid van de VluchtelingenWerk-medewerker niet op prijs werd gesteld. 'Wij wensen een gesprek met u alleen. Aan u de keuze: óf er vindt helemaal geen gehoor plaats, óf de vluchtelingenwerker wacht hier in de gang.' Zonder verdere tekst en uitleg.

Natuurlijk is hier geen sprake van een echte keuze. Elke weigering vragen te beantwoorden kan leiden tot de beoordeling dat er sprake is van een 'contra-indicatie'. Dat wil zeggen dat er een aanwijzing is dat de waarheidsgetrouwheid van

de asielzoeker in twijfel getrokken kan worden, en dat er daarom geen politiek asiel verleend wordt. Vrijwel alle asielzoekers gaan, geconfronteerd met deze 'keuze', het gehoor toch maar in. Later blijkt meestal uit het verslag aan VluchtelingenWerk of advocaat dat er in principe normale vragen zijn gesteld. Waarom de aanwezigheid van een getuige dan toch niet gewenst was, is een groot vraagteken.

Iemand van VluchtelingenWerk die werkzaam was op een onderzoekscentrum (OC), maakte mee dat met name in de jaren 1994 en 1995 een aantal Afghanen zonder bijstand naar hun nader gehoor moesten komen, zonder dat daarvoor een reden werd aangevoerd. Deze mensen waren vrijwel allemaal werkzaam geweest voor de Afghaanse overheid, als diplomaat of actief voor een van de veiligheidsdiensten. Uit de antwoorden op de vragen die gesteld werden, was een gedetailleerde beschrijving van de Afghaanse overheidsstructuur op te maken. Belangrijk voor het asielverzoek, maar zeker zo belangrijk om de informatiepositie van de IND te versterken.

In een aantal gevallen roepen de kwesties die in een nader gehoor aan de orde komen wel vraagtekens op. Dit geldt nog vaker voor het aanvullend gehoor. Wanneer een asielzoeker een uitnodiging voor dit extra gehoor krijgt, is dat officieel omdat de IND meer informatie over een specifiek onderwerp nodig heeft alvorens over het asielverzoek te kunnen beslissen. In een aantal gevallen rijst echter de vraag of het alleen de IND is die de extra informatie goed kan gebruiken, of dat ook andere organisaties een vinger in de pap hebben.

Mensen die in het land van herkomst als militair op een hoge post of als diplomaat werkzaam waren, krijgen vragen voorgelegd die zeer gedetailleerd op de militaire situatie in het land van herkomst ingaan. In 1992, net nadat toenmalig minister van Binnenlandse Zaken Dales had gesteld dat asielzoekers alleen op basis van vrijwilligheid door een Nederlandse inlichtingendienst benaderd mochten worden, werd de Libiër Ibrahim aan een extra lang gehoor onderworpen. Hij was in verschillende landen werkzaam geweest voor de geheime dienst van Libië, alwaar hij informatie over (dissidente) landgenoten diende te verzamelen. De contactambtenaar van de IND was uitermate geïnteresseerd in de locaties van militaire objecten in Libië, namen van andere personen van de Libische geheime dienst en de (buitenlandse) activiteiten die deze spionnen ondernamen. 'Is daar niet een ondergrondse reactor?' was een van de vragen nadat Ibrahim de plaats van een specifiek militair kamp noemde. 'Kunt u nog namen van die personen herinneren?' 'Kent u nog meer namen van personen die bij Libische diensten werken?' 'Wat moest u doen?'

Dergelijke vragen maken het mogelijk om de (militaire) situatie in een specifiek

land nauwkeurig in kaart te brengen. Er zijn meerdere partijen in Nederland te bedenken die dit soort informatie graag aan hun dossiers toevoegen. Denk aan de Militaire Inlichtingendienst (MID), de toenmalige Inlichtingendienst Buitenland (IDB), en ook de Binnenlandse Veiligheidsdienst (BVD, tegenwoordig de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst, AIVD geheten).

Het doorvragen over militaire activiteiten in het land van herkomst behoort tot het standaardrepertoire van de IND. De laatste jaren is hier een extra dimensie aan toegevoegd. In 1996 en 1997 deden de beweringen van vluchtelingen dat hun voormalige beulen in dezelfde asielzoekerscentra verschenen waar zij in afwachting waren van hun asielprocedure, veel stof opwaaien in de media. Daarna is de politiek zich actiever gaan buigen over de mogelijkheid om oorlogsmisdadigers en schenders van mensenrechten niet langer tot de asielprocedure toe te laten.

Tegenwoordig krijgen asielzoekers tijdens het eerste gehoor standaard de vraag voorgelegd of zij ooit betrokken zijn geweest bij mensenrechtenschendingen. In het Vluchtelingenverdrag wordt een uitzondering gemaakt voor mensen die een oorlogsmisdrijf hebben begaan. Op grond van dit artikel 1(F) kan deze mensen asiel worden geweigerd. Uit het rapport dat de Nationale Ombudsman in 2002 opstelde over de afhandeling van de zogeheten artikel 1(F)-zaken door de IND, blijkt dat in de periode oktober 1999 tot augustus 2001 1386 potentiële artikel 1(F)-zaken bij de IND in behandeling zijn genomen. Hiermee beschikt de IND over een grote hoeveelheid aan informatie over de legers en veiligheidsdiensten in diverse landen. Later in dit hoofdstuk komen we uitgebreider op de gang van zaken rond artikel 1(F) terug.

Naast militairen en overheidspersoneel kunnen ook vluchtelingen met een achtergrond in politieke oppositiepartijen of andere politieke organisaties zich tijdens een nader gehoor verheugen in de ‘brede’ belangstelling van de contactambtenaren. De Palestijnse Amin, gevlucht voor de dreiging van Israëliëse repressie, werd voor een nader gehoor ontboden op een regiokantoor van de IND. Tijdens dat gesprek, dat hijzelf ervaarde als ‘een politieverhoor, heel anders dan de eerste keer dat ik met de IND-ambtenaar sprak’, werd hij onderworpen aan een vragenvuur dat betrekking had op zijn vermeende contacten met Hamas. Hoewel hij ontkende dat hij met deze groepering van doen had, kreeg hij achtereenvolgens de vragen voorgelegd of hij ‘al contact had opgenomen met de Hamas-sympathisant’, of hij ‘in dat land mensen van Hamas heeft ontmoet’, of hij ‘voor Hamas wapens heeft opgehaald’, wie hem betaalde en hoe vaak hij ‘heen en weer ging’. Dit interview met Amin vond plaats na de aanslag op het WTC in New York op 11 september 2001. In een vraaggesprek in het Amnesty International-blad

Wordt Vervolgd van december 2001 stelde een medewerker van de IND dat het niet zo is ‘dat deze gehoormedewerkers sinds 11 september hele andere vragen stellen over fundamentalistische of anti-Amerikaanse sympathieën of over banden met Bin Ladens Al Qaida’. Maar in dezelfde tijd ging er bij de IND een interne memo rond met de mededeling dat de IND de informatie-uitwisseling met de inlichtingendiensten had geïntensiveerd. In deze interne memo hebben wij kunnen lezen dat alle asielaanvragen die de beslisambtenaren niet vertrouwen, doorgespeeld dienen te worden naar het Bureau Bijzondere Zaken van de IND, die eventueel de BVD inschakelt. (Zie bijlage 1)

TOLKEN

Tijdens de gehoren moeten asielzoekers met de billen bloot. Vaak geven zij zeer gedetailleerde informatie over hun persoonlijke levensgeschiedenis en politieke activiteiten, maar ook die van familie, vrienden, bekenden en collega’s. Elk gehoor begint – als het goed is – met de verklaring dat het gehoor van vertrouwelijke aard is. De asielzoeker kan hieruit in principe concluderen dat de informatie alleen gebruikt wordt voor het asielverzoek, en dat het te allen tijde binnen de IND blijft. Deze vertrouwelijkheid geldt voor de IND-medewerker, maar hoe zit het met de tolken die vrijwel altijd bij het gehoor aanwezig zijn?

Er is in de laatste jaren het een en ander te doen geweest over de betrouwbaarheid van de tolken die in de asielprocedure actief zijn. In 1995 kwam de Nationale Ombudsman op basis van klachten tot een onafhankelijk rapport, waarin uiteengezet werd op welke wijze de deskundigheid, betrouwbaarheid en onpartijdigheid van tolken door het ministerie van Justitie gecontroleerd zou moeten worden.

Uit het onderzoek bleek dat het al bij de selectie van tolken misging. Tolken werden via andere tolken geworven of namen uit eigen initiatief contact op met Justitie. Er werd weliswaar een klein antecedentenonderzoek gedaan, maar daarbij werd alleen aandacht besteed aan activiteiten in Nederland. Onafhankelijke controle op deskundigheid en onpartijdigheid via bijvoorbeeld een registratie bij een tolkenvakvereniging was geen vereiste. Er werd zelfs helemaal geen onderzoek gedaan naar de politieke, godsdienstige en familieachtergrond van de nieuwe tolken. Wanneer asielzoekers zich beklagden over een specifieke tolk, bleek dat ‘verzoeken van asielzoekers om inzet van een andere tolk, om bijvoorbeeld godsdienstige of politieke redenen, niet worden gehonoreerd’, aldus het rapport van de Nationale Ombudsman.

Advocaat Bogaers, die de klacht bij de Nationale Ombudsman initieerde, vertelt dat aan deze praktijken nog lang geen einde is gekomen. Integendeel, na de behandeling van de klacht door de Ombudsman bleek dat een van de verantwoordelijke personen voor controle op de integriteit van tolken bij de IND wel heel nauwe banden met bepaalde tolken onderhield. Naar willekeur werden tolken ingeschakeld en ontslagen, geheel los van de nauwkeurig geformuleerde objectieve criteria voor kwaliteit. Een onderzoek dat na deze klachten door de BVD uitgevoerd werd, stopte bij de constatering dat omkoping niet bewezen kon worden. Een paar typische verhalen blijven echter bestaan.

Een aantal Somalische tolken werd door verschillende landgenoten die een asielverzoek ingediend hadden, beschuldigd van het niet correct vertalen van hun asielverhalen. ‘Zo kwam het dus voor dat wanneer mensen uit Somalië spraken over hun ervaringen in concentratiekampen zoals Villa Baydhabo, dat door toedoen van deze tolken werd veranderd in “vakantieoord”, prettige rustverblijven’, aldus advocaat Bogaers. Deze getuigenissen van de asielzoekers werden echter door de IND in de wind geslagen. Pas toen een voormalig Somalische consul in Nederland asiel aanvraag en een van de betrokken tolken herkende als degene die ‘twee tot drie keer per week op onze ambassade (kwam) om door te geven wie er in Nederland asiel aanvraag’, werd deze tolk uit het bestand van het ministerie van Justitie verwijderd.

In maart, april en mei 1999 werd een Arabische tolk door het Bureau Bijzondere Zaken van de IND (tot oktober 1999 verantwoordelijk voor de integriteit van tolken) op pad gestuurd om in België nieuwe tolken te werven. Het ging hierbij om tolken in de Mongoolse, Albanese en Engelse taal. Uit de correspondentie tussen de tolk en het Bureau Bijzondere Zaken blijkt dat deze aspirant-tolken, vaak studenten aan een Belgische universiteit, geen enkele formele kwalificatie hadden om te tolken. Wat dat betreft is het terecht dat *Trouw* in een artikel begin januari 2002 opmerkte dat zij ‘van de straat geplukt (werden), zonder screening op kwaliteit, betrouwbaarheid en politieke onpartijdigheid’. Voor de ronselactiviteiten, die officieel niet in de boekhouding verwerkt konden worden, werd de bemiddelende tolk overigens betaald onder de noemer ‘vertaalactiviteiten’.

Begin 1999 bleek ook dat de zoon van de grondlegger van de communistische partij in Afghanistan, tevens topambtenaar tijdens het bewind van Najibullah, verantwoordelijk voor vele mensenrechtenschendingen, als Afghaanse tolk voor de IND werkte. Hij vertaalde voor landgenoten, die juist voor de wreedheden van dit communistisch bewind gevlucht waren. De betrouwbaarheid en onpartijdigheid van een dergelijke tolk laat nogal wat te wensen over.

De goeden niet te na gesproken blijkt uit deze voorbeelden dat de kwaliteit van

een deel van de tolken te wensen overlaat, de ronseling van sommige tolken niet via officiële procedures verloopt, en de politieke preferenties van de tolken lijnrecht tegenover die van de asielzoeker kunnen staan. Tolken zijn vaak vluchtelingen die zelf al langer in Nederland verblijven. Hun loyaliteit ligt mogelijk bij de oppositiegroepen die, later aan de macht gekomen, opnieuw mensen op de vlucht hebben gejaagd. Nieuwe vluchtelingen kunnen daarom terecht bevreesd zijn dat hun tolken in verbinding staan met het regime in het land van herkomst. Gezien het gegeven dat inlichtingendiensten uit het buitenland hier onder vluchtelingen actief zijn, is deze angst niet ongegrond.

AMBTSBERICHTEN

Naar aanleiding van de informatie die vluchtelingen in de gehoren vertellen of informatie die anderszins over een vluchteling bekend wordt, kan de IND te allen tijde een onderzoek starten. Dit gebeurt om de informatie van de vluchteling te verifiëren of om vermoedens van overtreding van de vluchtelingenwet of andere wetsartikelen te bewijzen.

Om die controle van informatie uit te voeren maakt de IND gebruik van haar eigen landenkennis en de mogelijkheid om het ministerie van Buitenlandse Zaken onderzoek te laten uitvoeren. Tot 1997 stonden de IND alleen bronnen van het ministerie van Buitenlandse Zaken ter beschikking. In 1997 is binnen de IND een aanvang gemaakt om zelf de informatie over een aantal landen te verzamelen. Hiertoe werden de Landendesks Irak (1997) en Afghanistan (1998) opgericht. In 1999 zijn deze Landendesks ondergebracht bij de Gemeenschappelijke Kennis Groep (GKG). Deze afdeling heeft primair als doel de informatievoorziening binnen de immigratiedienst te coördineren. Dit doet ze onder andere door over landen waar veel vluchtelingen vandaan komen een uitgebreide documentatie te voeren. Wanneer contactambtenaren informatie over een specifiek land of over een specifieke asielzoeker willen hebben, moeten ze hun vragen aan deze afdeling voorleggen. De GKG beslist dan of ze deze vraag zelf kunnen beantwoorden of dat ze de vraag aan het ministerie van Buitenlandse Zaken doorspelen.

Volgens eigen zeggen baseren de GKG en de Landendesks zich alleen op openbare bronnen, zoals literatuur en rapporten van VN-organisaties en NGO's. Daarnaast raadplegen ze externe deskundigen, bijvoorbeeld wetenschappelijk medewerkers van universiteiten. Op basis van deze informatie verspreidt zij onder de IND-medewerkers algemene en themarapporten. Deze rapporten zijn echter niet openbaar.

Het is overigens heel waarschijnlijk dat ook informatie uit individuele asielverhalen in dit databestand wordt opgenomen. Volgens René Bruin van Amnesty International beschikt de IND bijvoorbeeld over een organogram van de veiligheidsdiensten in Afghanistan, in specifieke periodes onder de verschillende machthebbers. Openbare bronnen beschikken niet over deze informatie, en er is geen boek dat je hierop na kan slaan. Op deze manier wordt informatie die van eerder gevluchte ‘geheim agenten’ is verzameld, gebruikt om nieuwe asielverzoeken op waarheid te testen.

Waarom de IND deze rapporten niet openbaar maakt blijft onverklaarbaar. De rapporten bestaan; dezelfde René Bruin heeft ze bij bezoeken aan de Gemeenschappelijke Kennis Groep zelf op tafel zien liggen. Maar ondanks herhaalde verzoeken van Amnesty International (sinds 1998) bij de IND-top en ondanks herhaalde oproepen in publicaties, is er nog steeds op geen enkele manier aanstalten gemaakt om tot openbaarheid over te gaan.

Naast het raadplegen van de reeds opgebouwde archieven wordt er ook actief nieuwe informatie verzameld over individuele vluchtelingen en hun vluchtrelaas. Het ministerie van Buitenlandse Zaken stelt op verzoek van de IND individuele ambtsberichten op. Dit zijn rapportages over onderzoeken naar de handel en wandel van een individu in het land van herkomst, waarbij bijvoorbeeld zijn personalia (naam, adres, beroep) en politieke activiteiten nagetrokken worden. Op veel ambassades zijn hiertoe immigratiemedewerkers aangesteld, die al dan niet met de inzet van vertrouwenspersonen in de landen zelf deze onderzoeken uitvoeren. Bij vertrouwenspersonen kan bijvoorbeeld gedacht worden aan advocatenkantoren. Deze vertrouwenspersonen maken soms weer gebruik van derden die daadwerkelijk navraag doen en daarvoor de straat op gaan.

Begin jaren negentig was er nog grote kritiek op de manier waarop Buitenlandse Zaken te werk ging bij het vergaren van informatie voor de individuele ambtsberichten. Nederlandse vertegenwoordigers klopten openlijk bij familieleden van de vluchteling aan en vestigden de aandacht van de autoriteiten zo al te duidelijk op de verdwijning van een dissident. Op deze manier liepen familieleden kans op repercussies en lekte informatie van asielzoekers uit naar de autoriteiten waarvoor zij op de vlucht waren. Nu er vertrouwenspersonen worden ingeschakeld zou aan deze opvallende praktijk een einde zijn gemaakt. Toch zijn er nog steeds de nodige zorgwekkende voorvallen te constateren.

De deskundigheid van de vertrouwenspersonen laat te wensen over. Omdat hun namen niet openbaar worden gemaakt, is hun deskundigheid niet te controleren. In *Neem Congo. Ontmythologisering van de individuele ambtsberichten van het*

ministerie van Buitenlandse Zaken (herziene druk), een kritisch rapport uit 2002 van het Congo Informatie- en Documentatiecentrum, wordt een aantal pijnlijke blijken van onbekwaamheid toegelicht. Zo verhalen de auteurs Rang-Groenewegen en Bogaers over verdraaiing van gegevens over de vluchteling en van verklaringen van derden die vertrouwenspersonen aan het ministerie van Buitenlandse Zaken doorgeven. De voorzitter van de UDPS, een oppositiepartij in Congo, verklaart in dit rapport dat ook personen uit de kringen van de toenmalige president Mobutu zich bevonden onder de informanten van vertrouwenspersonen van de ambassade. Daarnaast waren er informanten die ‘voordat zij beginnen flinke sommen geld eisen van degenen aan wie zij vragen stellen, omdat zij anders onjuiste antwoorden zullen doorgeven aan de minister van Buitenlandse Zaken’. In een artikel van 9 november 2000 in *La Tribune*, een Congolees weekblad, wordt hiervan ook melding gemaakt. Westerse ambassades die geen gebruik maken van mensenrechtenorganisaties, krijgen hun informatie via contactpersonen, die in een aantal gevallen een flinke vergoeding van familie vragen om voor de vluchteling in kwestie een positieve verklaring af te geven.

Deze voorbeelden zijn afkomstig uit één Afrikaans land. Het is niet mogelijk om deze misstanden te generaliseren naar andere landen: het geeft een beeld van het risico in het gebruik van een keten van informanten die in het individuele ambtsbericht niet genoemd en daardoor niet gecontroleerd kunnen worden. Met name de mogelijkheid dat de overheid van het land waaruit een asielzoeker is gevlucht op de hoogte raakt van (bijzonderheden over) het asielverzoek, is natuurlijk erg zorgelijk.

Zelfs bij gebruik van bonafide vertrouwenspersonen is het niet te garanderen dat de overheid onwetend blijft van de gegevens van de asielzoeker. In Nederland staan de buitenlandse ambassades onder observatie van de BVD en andere inlichtingendiensten. Wie hier naar binnen en buiten gaat kan immers betrokken zijn bij ongewenste activiteiten van een vreemde mogendheid binnen de eigen landsgrenzen. Dat dit in het buitenland anders zou zijn is nogal onwaarschijnlijk. Het gevaar dat de identiteit van deze vertrouwenspersonen bij de desbetreffende autoriteiten bekend wordt lijkt bijna niet te vermijden. Deze mensen kunnen vervolgens door hun overheid onder druk gezet worden om informatie door te spelen of met hun activiteiten voor de Nederlandse immigratiedienst te stoppen.

ANTECEDENTEN

Niet alleen het vluchtverhaal van een asielzoeker is onderwerp van onderzoek van

de IND. Meer en meer doen zij ook onderzoek naar de antecedenten en huidige activiteiten van de vluchteling. In vrijwel elke IND-regio (vijf in totaal) is er sprake van een afdeling Toezicht en Terugkeer, waar speciale onderzoeken naar individuele asielzoekers worden uitgevoerd. Bij deze onderzoeken moet gedacht worden aan het controleren van vingerafdrukken in (inter)nationale bestanden,² het controleren van zogeheten ‘reislustige’ vluchtelingen die (tijdelijk) naar het land van herkomst teruggekeerd zijn, het verrichten van taalanalyses (nu ondergebracht bij de Gemeenschappelijke Kennis Groep), het horen van in bewaring gestelde vreemdelingen, het controleren van mogelijke schijnhuwelijken, het onderzoeken van mensensmokkel en het behandelen van verklikkersbrieven. In het laatste geval worden aangiftes van (onbekende) derden over de (on)rechtmatigheid van het verblijf van vluchtelingen op hun ‘waarheid’ beoordeeld.

1(F)

Een speciale positie nemen vluchtelingen in waarvan vermoed wordt dat zij zich schuldig hebben gemaakt aan oorlogsmisdaden en mensenrechtenschendingen. In de jaren negentig namen de klachten van vluchtelingen toe dat zij in asielzoekerscentra geconfronteerd werden met hun voormalige beulen. In 1997 besloot Elizabeth Schmitz, de toenmalige staatssecretaris van Justitie, om artikel 1(F) van het Vluchtelingenverdrag (dat betrekking heeft op oorlogsmisdaden en mensenrechtenschendingen) actiever te gebruiken.

Artikel 1(F) stelt:

De bepalingen van dit Vluchtelingenverdrag zijn niet van toepassing op een persoon ten aanzien van wie er ernstige redenen zijn om te veronderstellen dat: (a) hij een misdrijf tegen de vrede, een oorlogsmisdrijf of een misdrijf tegen de menselijkheid heeft begaan, zoals omschreven in de internationale overeenkomsten welke zijn opgesteld om bepalingen met betrekking tot deze misdrijven in het leven te roepen; (b) hij een ernstig, niet-politiek misdrijf heeft begaan buiten het land van toevlucht, voordat hij tot dit land als vluchteling is toegelaten; (c) hij zich schuldig heeft gemaakt aan handelingen welke in strijd zijn met de doelstellingen en beginselen van de Verenigde Naties.

Wanneer in het eerste of nader gehoor blijkt dat iemand deel heeft uitgemaakt van een organisatie (een overheid of oppositiepartijen en -organisaties) die zich schuldig heeft gemaakt aan mensenrechtenschendingen, wordt het dossier doorgestuurd naar een speciale afdeling van de IND bij het team Zuid-West. Vervol-

gens wordt een aanvullend gehoor afgenomen, dat een halve dag tot twee dagen in beslag neemt. De betrokkene wordt onder andere ondervraagd over zijn positie in het leger of gewapende groepering, carrièreverloop, taken en verantwoordelijkheden en betrokkenheid bij oorlogsmisdrijven. Het verhaal van de vluchteling wordt gecontroleerd met behulp van algemene en individuele ambtsberichten. Zoals in een rapport uit 2002 van de Nationale Ombudsman over de 1(F)-procedure wordt gesteld, ligt in deze procedure de bewijslast in beginsel bij de verdachte: hij moet zien aan te tonen dat er geen sprake is van vuile handen. Wanneer er een ‘ernstige reden bestaat om te veronderstellen dat iemand zich schuldig heeft gemaakt aan het begaan van oorlogsmisdaden’ wordt de vluchteling van de asielprocedure uitgesloten.

Het aantal 1(F)-zaken is de laatste jaren enorm opgelopen. Werd er in 1999 door het net opgerichte 1(F)-projectteam bij de Regio Zuid-West begonnen met 25 dossiers, halverwege 2001 had dit team al 1785 nieuwe zaken te behandelen. Na de aanslagen op het World Trade Center in New York en de daaruit volgende onrust over mogelijk actieve terroristische cellen in andere landen, is de menskracht van dit projectteam verder uitgebouwd. Op deze manier meent de overheid het gevaar van terroristische asielzoekers te kunnen bezweren. Hierop is overigens veel kritiek gekomen van vreemdelingenadvocaten en vluchtelingenorganisaties: zij vinden dat de stigmatisering en criminalisering van vluchtelingen hierdoor een extra impuls heeft gekregen, terwijl er geen bewijs bestaat dat de ‘slapende terroristen’ juist als vluchtelingen toegang tot ons land krijgen.

De asieladvocaten bekritisieren ook het feit dat juist mensen die laag in een organisatie hebben gewerkt, in de praktijk het vaakst op grond van 1(F) worden uitgesloten van de asielprocedure. Politieagenten in Koerdistan, lage functionarissen van veiligheidsdiensten die bijvoorbeeld verantwoordelijk waren voor het patrouilleren bij buitenlandse gebouwen, en werknemers bij een fabriek die ook vernietigingswapens maakt, worden in hun ogen het vaakst de dupe. Het feit dat steeds meer teruggevallen wordt op de algemene ambtsberichten (gericht op de activiteiten van een specifieke organisatie) en veel minder op individuele ambtsberichten (gericht op de activiteiten van een specifiek persoon), maakt dat ook makkelijker.

Ook blijkt 1(F) steeds meer ingezet te worden om leden van (gewapende) politieke organisaties asiel in Nederland te weigeren. De laatste jaren overkwam dat enkele leden van de PKK die in Nederland asiel aanvroegen, zoals Nuriye Kespîr, die in januari 2002 in Nederland asiel aanvroeg. Dit asiolverzoek werd, na een rapport van de BVD waarin haar vermeende activiteiten voor de PKK beschreven werden, geweigerd op grond van artikel 1(F). Maar in een latere rechtszaak over

een uitleveringsverzoek van Turkije oordeelde de rechter dat er geen bewijzen zijn van haar medeplichtigheid aan in het Nederlands recht strafbare feiten. In haar beroep tegen de afwijzing van haar asielverzoek op grond van artikel 1(F) is echter nog steeds geen uitspraak gedaan. Naast Nuriye is ook een viertal andere PKK-leden recent op artikel 1(F) gestuit. Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen diegenen die een belangrijke, en zij die een minder prominente rol in de organisatie vervulden. Het gevaar bestaat zodoende dat 1(F) als voornaamste afwijzingsgrond gaat gelden om politieke vluchtelingen buiten de deur te houden. Uit het onderzoek van de Nationale Ombudsman en uit het evaluatieonderzoek naar het NOVO-team (het Nationale Opsporingsteam Voor Oorlogsmisdrijven, dat bij Justitie belast is met de daadwerkelijke opsporing en aanhouding van oorlogsmisdadigers), blijkt dat het bij de informatievergaring en veroordeling in het kader van artikel 1(F) vooral schort aan een goede afstemming tussen de IND en het NOVO-team. De criteria van de IND zijn veel minder zwaar dan die welke gelden in het strafrecht; daardoor blijken de dossiers die de IND over een vluchteling aanlegt bij lange na niet voldoende voor veroordeling in juridische zin. Dit betekent dat de beschuldigingen van de IND, vaak gebaseerd op een ernstig vermoeden, niet kan leiden tot een strafrechtelijke procedure en bestrafing van oorlogsmisdaden. De IND verzamelt wel informatie, en neemt de betrokken vluchteling een extra gehoor af, maar alleen met het oog op uitsluiting van de asielprocedure. Daar waar oorlogsmisdadigers daadwerkelijk aangepakt zouden moeten worden, schiet deze gang van zaken ernstig tekort.

Dit is natuurlijk extra frustrerend gezien het feit dat mensen die wel degelijk ernstige mensenrechtenschendingen op hun geweten hebben, ondanks de instelling van artikel 1(F) niet daadwerkelijk vervolgd worden. Zelfs al krijgen ze geen asielstatus, vaak blijkt het ook onmogelijk om hen Nederland uit te zetten, aangezien ze in het land van herkomst een reëel gevaar van marteling of zelfs de doodstraf lopen. Hun slachtoffers die in de AZC's op de beslissing van hun asielverzoek wachten, moeten zelfs na activering van artikel 1(F) nog steeds leven met de wens dat hun vervolgers geen berechting hebben gekregen.

MENSENSMOKKEL

Behalve voor het controleren van het vluchtverhaal wordt de informatie van vluchtelingen ook voor andere doelen gebruikt. De IND beperkt zich tegenwoordig niet alleen tot het wel of niet verlenen van verblijfsvergunningen. Bij het uitvoeren van het vreemdelingenbeleid van het ministerie van Justitie is in de jaren

negentig uitdrukkelijk ook het terugdringen van het aantal nieuwkomers een van de uitvoeringstaken van de IND geworden. Daartoe is de IND actief in het signaleren en beperken van ‘stromen’ vluchtelingen. Het eerdergenoemde voorbeeld van de immigration liaison officers (de ILO’s), actief op de vliegvelden van landen waar veel vluchtelingen vandaan komen, is daar een uitvloeisel van. Daarnaast maakt de IND ook actief deel uit van netwerken die mensensmokkel in kaart brengen.

In hoofdstuk 4 (over de samenwerking en informatie-uitwisseling tussen de verschillende opsporings- en inlichtingendiensten in Nederland) wordt ingegaan op de organisatie van de verschillende ‘mensensmokkeloverleggen’. De IND heeft daarin de rol van informatieleverancier toebedeeld gekregen. In een verslag aan de Tweede Kamer van ex-minister Korthals van Justitie in juni 2000, naar aanleiding van het drama in Dover, waarbij 58 Chinese immigranten door verstikking in de laadruimte van een vrachtwagen overleden, wordt de bijdrage van de IND genoemd bij het analyseren van diverse reisroutes uit specifieke landen en van specifieke groepen asielzoekers. ‘Het doel van deze analyses is het verbeteren van het inzicht in de achtergronden en reisroutes van asielzoekers. Bovendien wordt hiermee inzicht verkregen in het verschijnsel mensensmokkel’, aldus Korthals.

Bij deze analyses wordt aan het belang van de asielzoeker niet altijd de hoogste prioriteit gegeven. Zo onthulde *De Groene Amsterdammer* in 1999 dat dossiers van het eerste gehoor bij het particuliere marktonderzoekbureau NSS/InterView gedeponereerd waren, om door uitzendkrachten de reisroutes in de computer te laten invoeren. De dossiers kwamen onbewerkt binnen, zodat naam en herkomst van de betreffende asielzoeker duidelijk zichtbaar op elk dossier te zien waren. Bovendien waren in de dossiers ook namen en adressen van familieleden in het land van herkomst opgenomen. Bekend is dat familieleden van vluchtelingen uit bijvoorbeeld Irak of Iran door het regime verantwoordelijk kunnen worden gehouden voor de vlucht van familieleden, en daarmee het risico lopen zelf opgepakt en/of gemarteld te worden. De uitzendkrachten, die niets te horen kregen over vertrouwelijkheid of zwijgplicht, laat staan dat zij daartoe iets moesten ondertekenen, maakten in de kantine grappen over de inhoud van de dossiers. Het gevaar dat informatie uit de dossiers op deze manier ‘op straat’ is komen te liggen, is een angstaanjagende realiteit.

BUREAU BIJZONDERE ZAKEN

Een deel van de onderzoeken die hierboven genoemd zijn vinden plaats in de

verschillende regio's van de IND. Er zijn ook zaken die centraal onderzocht worden, bij het Bureau Bijzondere Zaken (BBZ) in Den Haag. Dit bureau van de IND is verantwoordelijk voor de coördinatie en uitvoering van onderzoeken naar misbruik van de asielprocedure op landelijk niveau. Dit komt erop neer dat asielzoekers die zich schuldig maken aan criminele activiteiten of strafbare feiten, door het BBZ onderzocht dienen te worden.

In de werkinstructies op basis waarvan de 'normale' hoor- en beslisambtenaren van de IND hun werk doen, staat vermeld dat in geval van vermoeden van misbruik van de asielprocedure met dit bureau contact gezocht moet worden. Zaken betreffende bepaalde groepen asielzoekers worden automatisch naar hen doorverwezen.

Het BBZ is een vrij onbekend onderdeel van de IND. Er zijn niet veel vluchtelingenwerkers die van het bestaan van het BBZ op de hoogte zijn. Hetzelfde geldt voor advocaten. De weinigen die wel van het bestaan van dit bureau op de hoogte zijn, hebben er bijna nooit direct contact mee gehad. Van vluchtelingen kan het dossier bij BBZ op tafel komen te liggen en vervolgens uit het zicht verdwijnen. Nooit is er rechtstreeks contact met het BBZ. Het IND-team dat normaliter met de afhandeling van het asielverzoek belast is, kan gedurende die tijd geen informatie over de stand van zaken verschaffen. Ook de advocaat moet dan maar afwachten, en kan hooguit bezwaar aantekenen tegen de lange duur van de procedure. Op een gegeven moment is het dossier weer terug, maar vaak zonder enige toelichting of duidelijkheid over de reden dat het dossier door het BBZ in behandeling genomen is. In de tussentijd kan het dossier op een aantal klachten gecontroleerd zijn, bij de politie gebruikt zijn voor strafzaken, of nagetrokken zijn in het buitenland.

Soms duikt de naam van het BBZ op wanneer een asielzoeker navraag doet over betrokkenheid van de BVD bij zijn dossier. De Iraanse Kadir had gedurende een zekere periode contact met de BVD, terwijl zijn procedure bij de IND nog liep. Na zijn informatie aan de BVD overgedragen te hebben, verbrak deze dienst plotseling alle contact. In dezelfde tijd ontving Kadir een beschikking van de IND dat hij het land moest verlaten.

Kadir was nooit ingelicht over het risico dat hij zou kunnen lopen als bekend mocht worden dat hij met de BVD gesproken had, en vooral over het gevaar om zonder verblijfsvergunning teruggestuurd te worden naar Iran. Om dit gevaar bij de IND aan te kaarten, en zo op zijn minst geen doodstraf te hoeven vrezen na zijn 'gunsten' aan de Nederlandse Staat, vroeg hij de BVD om een bevestiging van de contacten. Er kwam geen reactie van de BVD, maar wel van het Bureau Bijzondere Zaken. Dat trad op als tussenpersoon tussen de BVD en Kadir, maar

stuurde Kadir met een kluitje in het riet: ‘De BVD doet (...) geen mededelingen ten aanzien van de vraag of bepaalde personen al dan niet als informant voor de dienst hebben gefunctioneerd’, luidde hun enige en laatste antwoord in deze zaak. Onduidelijk is of het dossier van Kadir al die tijd bij het Bureau Bijzondere Zaken heeft gelegen; misschien is het contact met de BVD zelfs op deze manier tot stand gekomen. Een andere mogelijkheid is dat vragen van een asielzoeker die betrekking hebben op de BVD erin resulteren dat het dossier in een mum van tijd aan het BBZ overgedragen wordt.

Tijd voor wat meer informatie over dit Bureau Bijzondere Zaken. In 1992 is het opgericht. Dit gebeurde nog onder Hilbrand Nawijn, bekend als voormalig LPF-minister voor Vreemdelingenbeleid en Integratie, die tot 1996 directeur van de IND was. BBZ is volgens zijn zeggen opgezet om de informatie van diverse politiekorpsen over in Nederland verblijvende asielzoekers te coördineren: ‘De politie deed hier niet veel mee, en de gedachte was om informatie van verschillende regio’s te combineren.’ Nawijn zag hier een taak voor de IND weggelegd.

Om deze taak uit te voeren, zijn in Den Haag vijf tot zes medewerkers gestationeerd. ‘Het is een kleine dienst. Elke regio heeft een contactpersoon met het Bureau Bijzondere Zaken. De bedoeling is dat aan de ene kant gemeld wordt wat BBZ doet, aan de andere kant moet informatie uit de regio teruggekoppeld worden naar BBZ. In eerste instantie was dit bedoeld voor criminele informatie, maar later zijn ook speciale contacten betreffend politieachtig onderzoek erbij gekomen, waaronder de BVD, aangezien ook zij in de sfeer van de CIE [de Criminele Inlichtingendienst van de politie, J&J] zitten. En de contacten zijn vrij veelvuldig’, aldus Nawijn.

De informatie-uitwisseling blijft duidelijk niet tot de eigen gelederen beperkt. Uit een lijst van contacten die het BBZ met andere instanties onderhoudt, blijkt dat het BBZ bijvoorbeeld met het COA en het gevangeniswezen overlegt over asielzoekers met afwijkend (gewelddadig of crimineel) gedrag. In de strafrechtelijke sfeer, bijvoorbeeld mensensmokkelzaken en andere rechercheonderzoeken, werkt het BBZ samen met de politie. Daarnaast betreft het bureau informatie van de BVD en de CIE. In algemene overleggen die betrekking hebben op mensensmokkel zijn zij de spreekbuis van de IND.

Het BBZ denkt ook vooruit: het zit in internationale overleggen, onder meer om een Europees systeem van registratie en uitwisseling van vingerafdrukken van asielzoekers op te zetten en te realiseren. Op nationaal niveau houdt de instantie zich bezig met de (mogelijke) invoering van biometrie om de handel en wandel van vluchtelingen te controleren.

Het Bureau Bijzondere Zaken heeft officieel geen enkele opsporingsbevoegdheid. Bij de Unit Mensensmokkel van de recherche regio Noord-West zijn de afgelopen jaren echter een aantal medewerkers van het BBZ in het team opgenomen. Een Team Speciale Taken in de regio Zuid-Oost, van 1998 tot 2000 het contactpunt voor het BBZ in de regio, had een functionaris bij de politie gedetacheerd als ‘bijzonder opsporingsambtenaar’ in een onderzoek naar mensenhandel. Naast de coördinatie van informatie over criminele zaken waarbij asielzoekers en migranten betrokken zijn, houdt het BBZ zich bezig met de screening van eigen mensen, en tot voor kort van tolken.

Controle op het BBZ is er in de praktijk nauwelijks. Het bureau is alleen aan het hoofd van de IND verantwoording schuldig. Eind jaren negentig kwam het bureau in opspraak toen bleek dat het zich verregaand bezighield met de integriteit van de medewerkers zelf. Er waren aanwijzingen dat ambtenaren steekpenningen aannamen van sommige asielzoekers. Dat het BBZ vervolgens de computerbestanden van alle werknemers ging doorlichten en disciplinaire maatregelen nam tegen degenen bij wie computerspelletjes gevonden waren, viel niet in goede aarde. Nawijn zei daarover: ‘De screening van de eigen mensen vind ik geen goede zaak. Op die manier krijg je een staat binnen een staat. Natuurlijk krijgen zij bij de politie wel eens wat door over eigen mensen, maar dan moeten zij dat doorgeven en het er verder bij laten. (...) Maar integriteit is wel een probleem dat aandacht in de IND behoeft.’

Tot slot heeft ook de aanklacht dat het Bureau Bijzondere Zaken een centrale rol vervulde in het eerder besproken ‘tolkenschandaal’, niet bijgedragen aan de goede naam van dit bureau.

OPENBARE ORDE

Een opmerkelijk aandachtsterrein van het BBZ is de bedreiging van de openbare orde. In de werkinstructies van de IND worden categorieën vluchtelingen benoemd waarvan de IND stelt dat zij met hun komst een bedreiging voor de openbare orde kunnen veroorzaken. Het gaat daarbij onder meer om mensen uit Turkije, Algerije en Irak die actief zijn voor islamitische of politieke oppositiepartijen, en om intellectuelen die het zittende regime bekritisieren. Ook mensen die voor de overheid werkten en gedeserteerde militairen vallen onder deze categorie. De dossiers van vluchtelingen die tot deze groepen behoren, worden in alle gevallen doorgestuurd naar het BBZ.

Het feit dat het BBZ zich met openbare-ordeproblematiek bezighoudt geeft te

denken. In principe behoort de openbare orde tot het takengebied van de politie. Vluchtelingen die demonstraties of andere acties in de publieke ruimte organiseren, moeten daarvoor vergunningen aanvragen bij de plaatselijke politie, die zich verder over deze activiteiten buigt. De categorisering van de dossiers van vluchtelingen uit Irak, Afghanistan en Turkije onder de rubriek ‘openbare orde’ lijkt daarom een ander doel te dienen.

Wanneer je kijkt naar de onderwerpen waarmee de BVD zich bezighoudt, blijkt dat die dienst juist van deze groepen asielzoekers politieke activiteiten in Nederland verwacht. Het gaat om inschattingen van risico’s en de verwachting dat iemand zich in Nederland politiek actief zal gaan opstellen. Daarmee begeeft het BBZ zich op het inlichtingenpad. De consequenties kunnen zijn dat mensen op grond van het stempel ‘gevaar voor de openbare orde’ een verblijfsvergunning wordt ontzegd. Bij de eerdergenoemde weigering PKK-leiders in Nederland toe te laten, wordt ook dit argument aangevoerd. Voorjaar 2000 speelde een dergelijke zaak bij Murat Karaliyan, een vooraanstaand PKK-lid dat in Nederland asiel aanvraag. Aangedragen werd dat hij een gevaar voor de openbare orde vormde, en vervolgens werd hem een verblijfsvergunning geweigerd. Nadat hij Nederland verlaten had, gaf de BVD overigens een rectificatie van een eerder rapport uit. De aanwezigheid van Murat zou ‘bij nader inzien’ toch geen invloed hebben gehad op de openbare orde in Nederland. Ook minder prominente personen kan dit lot ten deel vallen. Aannemelijk is zeker dat de asieldossiers die op deze wijze door het BBZ verzameld worden, ook naar de BVD doorgespeeld worden. Omgekeerd levert de BVD informatie op grond waarvan deze beslissingen genomen worden. In hoofdstuk 4 wordt dieper ingegaan op de wijze waarop de IND en de BVD hierbij samenwerken.

CONCLUSIE

In tijden waarin de asielzoeker en vluchteling vooral in verband gebracht wordt met criminaliteit, is de aandacht steeds makkelijker naar het bestrijden van mensensmokkel, terrorisme en de verstoring van de openbare orde gegaan. De IND verzamelt informatie en verwerkt die met meerdere doelen. Het is een bedrijf geworden dat op veel verschillende fronten zijn bestaansgrond wil bewijzen.

In plaats van alleen als aangever van vermoedelijke strafbare feiten op te treden (zoals elke burger of instantie kan doen), werkt de IND actief mee aan vervolging en bewijsvergaring. Dat is in een aantal gevallen dubieus en gaat soms zelfs regelrecht tegen de basisrechten van vluchtelingen in. De restrictieve wetgeving

dekt de immigratiedienst echter vrijwel altijd, zoals steeds weer blijkt uit het afwijzen van individuele klachten door de Nationale Ombudsman. Alleen een tijdsoverschrijding in de procedure, overigens schering en inslag, kan een berisping opleveren. Inhoudelijke bezwaren tegen de samenwerking tussen de organisaties, en de inbreuk op het privé-leven van de vluchteling, worden vrijwel nooit als gerechtvaardigde klacht erkend.

De zorgvuldigheid waarmee de IND te werk gaat laat ernstig te wensen over. Er is weinig controle op de controleurs en onjuiste informatie kan (ook via het ministerie van Buitenlandse Zaken) de basis voor beslissingen vormen, wat nog verergerd wordt door het feit dat onafhankelijke organisaties geen inzicht in de (bronnen van) gebruikte informatie krijgen.

Vluchtelingen ontkomen er niet aan om voor hen gevaarlijke informatie aan de Nederlandse Staat te geven. In de asielpcedure hebben ze nauwelijks de mogelijkheid om antwoorden op vragen te weigeren als ze nog enigszins kans willen maken op de schaarse verblijfsvergunningen die verleend worden.

De gehoren maken de vluchteling kwetsbaar voor represailles van het regime waarvoor ze vluchtten. De informatie die in deze interviews naar voren komt is, wanneer die uitlekt, vaak op zichzelf weer een reden om bij terugkeer in het land van herkomst vervolgd te worden. Terwijl de verblijfsvergunning nog niet zeker is, neemt het gevaar voor de vluchteling toe.

3 ASIELZOEKERS BESPIED

De BVD houdt zich al sinds haar oprichting bezig met vluchtelingen en migranten. Na de val van de Muur is die bemoeienis flink toegenomen. Officieel hoeft niemand mee te werken met de BVD als zij of hij dat niet wil. Maar zijn vluchtelingen wel in staat om te weigeren mee te werken met de BVD? Is het voor hen wel mogelijk een inschatting te maken van de gevolgen van werken voor de BVD? Houdt de BVD zich wel aan bestaande richtlijnen? En wat wil de BVD eigenlijk met de informatie?

DE TAKEN VAN DE BVD

Het beschermen van de nationale veiligheid is de overkoepelende taak van de Binnenlandse Veiligheidsdienst (BVD), die in mei 2002 haar naam veranderde in Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD). Alles wat deze veiligheid in gevaar brengt of kan brengen mag de dienst in principe in de gaten houden. De BVD maakt onderscheid in drie subtaken.

De eerste betreft 'het verrichten van onderzoek met betrekking tot organisaties en personen die door de doelen die zij nastreven, dan wel door hun activiteiten aanleiding geven tot het ernstige vermoeden dat zij een gevaar vormen voor het voortbestaan van de democratische rechtsordes dan wel voor de veiligheid of andere gewichtige belangen van de staat'. Binnen deze taakstelling valt ook het in de gaten houden van organisaties en mensen die van buiten Nederland komen. Tweede taak is het verrichten van veiligheidsonderzoeken. Dit houdt in dat de dienst mensen screent die gesolliciteerd hebben op een vertrouwensfunctie bij de overheid of het bedrijfsleven.

De derde belangrijke taak van de BVD is het bevorderen van maatregelen ter bescherming van de onder de eerste taak genoemde belangen. Het gaat daarbij om beveiliging van zowel belangrijke overheidsinfrastructuur als belangrijke bedrijven. Toen in mei 2002 de naam BVD veranderde in AIVD kreeg de dienst er ook een nieuwe taak bij: het verrichten van onderzoek betreffende andere landen ten aanzien van onderwerpen die door de minister-president zijn aangegeven.

INVULLING VAN DE TAKEN

Vluchtelingen en migranten komen bij bijna alle taken van de BVD in beeld. In het kader van de bescherming van de Nederlandse rechtsorde volgt de dienst een breed palet aan organisaties van vluchtelingen en migranten. Het kunnen organisaties zijn die zich richten op het land van herkomst, zoals de Koerdische Arbeiderspartij PKK, de Tamil Tijgers of de Turkse DHKCP (voorheen Dev Sol, een extreem-linkse organisatie). Maar ook personen en organisaties die zich politiek actief richten op de Nederlandse situatie, zoals de witte illegalen, die opkwamen voor een verblijfsvergunning na langdurig verblijf in Nederland, houdt de dienst in de gaten. Sinds de politieke islam binnen de BVD als belangrijk speerpunt geldt hebben ook veel islamitische organisaties belangstelling van de dienst. De aanslagen van 11 september hebben de BVD-inzet alleen maar doen toenemen.

De BVD richt zich bij deze taak ook op de mogelijke heimelijke beïnvloeding van migranten en vluchtelingen door de inlichtingendienst en regering van het land van herkomst. Vooral de beïnvloeding van de Turkse en Marokkaanse gemeenschap door de regeringen in hun land van herkomst wordt door de BVD al jarenlang gevolgd.

Een andere invalshoek die de BVD gebruikt is de doorwerking van conflicten in landen van herkomst naar Nederland. Het kan gaan om etnische conflicten zoals in Joegoslavië, waarbij de BVD in de gaten hield of het conflict ook invloed had op de verhoudingen tussen Serviërs, Bosniërs en Kroaten en Nederland. Maar het kan ook gaan om internationale conflicten, zoals de strijd tussen Israël en de Palestijnen. De BVD zal bijvoorbeeld kijken hoe dit de verhouding tussen Marokkanen en de joodse gemeenschap beïnvloedt.

Bij spionage richt de BVD zich van oudsher op vluchtelingen en migranten. Zeker ten tijde van de Koude Oorlog ging men ervan uit dat spionnen vanuit het Oostblok als vluchteling binnen probeerden te komen. Na de val van de Muur viel deze dreiging weg, maar de BVD bleef alert op spionage vanuit landen als Irak, Iran en Libië.

Bij de tweede taak van de BVD, het verrichten van veiligheidsonderzoeken, komen natuurlijk ook migranten en vluchtelingen in beeld. Net als bij Nederlanders is screening een voorwaarde voor een vertrouwensfunctie. De laatste jaren is het aantal vertrouwensfuncties flink uitgebreid, vooral doordat al het personeel op Schiphol gescreend dient te worden. Vluchtelingen en migranten kampen wel vaak met een probleem: de BVD geeft namelijk geen goedkeuring voor mensen die korter dan vijf jaar in Nederland verblijven en waarvan de achtergronden in het land van herkomst niet te controleren zijn.

Ook bekijkt de BVD vluchtelingen vanuit haar interesse voor conflictgebieden. Hoewel dit tot voor kort geen directe taak was voor de dienst, debrieft de BVD in samenspraak met de Militaire Inlichtingendienst (MID) vluchtelingen uit conflictgebieden. Zo werden tijdens de oorlog in Joegoslavië veel vluchtelingen door de BVD ondervraagd over de situatie ter plekke.

Mensensmokkel is een ander terrein waarop vooral vluchtelingen in de belangstelling van de BVD staan. Sinds 1996 participeert de dienst in het brede overleg van justitie dat mensensmokkel aanpakt. Naast de BVD zitten daar onder andere de Nationale Recherche Informatiedienst NRI van het Korps Landelijke Politiediensten KLPD en de IND in.

Sinds de BVD in mei 2002 werd omgevormd tot AIVD onderzoekt de dienst ook specifieke zaken in het buitenland. Op 15 juli 2002 publiceerde de regering in de *Staatscourant* de nieuwe taken van de directie Inlichtingen Buitenland. Naast de infrastructuur van het internationaal terrorisme volgt de AIVD sinds mei 2002 ook 'ontwikkelingen in herkomstlanden van de in Nederland verblijvende migranten'. Ook 'politieke, religieuze of etnische spanningen of geschillen, ongeacht of zij binnen of tussen landen optreden' kunnen rekenen op de belangstelling van de AIVD 'als ze kunnen leiden tot een bedreiging voor de internationale stabiliteit of rechtsorde'. Daarnaast richt de buitenlandstak van de AIVD zich op 'drugs-, wapen-, diamant-, mensenhandel en mensensmokkel ter bescherming van de internationale rechtsorde'.

ORGANISATIE

De BVD is onderverdeeld in verschillende directies. De Directie Democratische Rechtsorde verricht onderzoek naar organisaties en personen die een gevaar kunnen vormen voor de democratische rechtsorde. Deze afdeling onderzoekt onder andere terrorisme, islamitische organisaties, extreem-rechts, linkse actievoerders, Molukkers, illegale migratie en mensensmokkel.

De Directie Staatsveiligheid neemt de rest van de onderzoeken naar 'staatsgevaarlijken' waar. Tot haar werkveld behoort onder meer onderzoek naar activiteiten van buitenlandse inlichtingendiensten in Nederland, proliferatie (verspreiding) van massavernietigingswapens, wapenhandel en georganiseerde misdaad. Zo volgt zij onder andere de inlichtingendiensten van Irak, Iran, China, Rusland en diensten uit voormalig Joegoslavië, vooral wat betreft hun activiteiten onder uitgeweken landgenoten. Beide afdelingen komen in hun werkveld in aanraking met vluchtelingen en migranten.

Een apart geval is de Directie Bijzondere Inlichtingenmiddelen. Deze afdeling staat geheel ter beschikking van de andere directies en verricht het operationele onderzoek naar mensen en organisaties. Deze dienst geeft vooral op technisch gebied ondersteuning.

Ten slotte is er sinds kort een aparte Directie Buitenland, die de taken in het buitenland uitvoert.

Hoewel de directies allemaal een eigen hoofdtaak hebben, wordt er onderling wel nauw samengewerkt. Na de val van de Muur werd de BVD zodanig gereorganiseerd dat de medewerkers rouleren en er tijdelijke, onderwerpgerichte teams worden opgezet. Hoe deze teams functioneren wordt duidelijk uit het kader over Joegoslavië in dit hoofdstuk.

REGIONALE INLICHTINGDIENST

De Regionale Inlichtingendiensten nemen in Nederland een bijzondere positie in. Medewerkers van deze RID's zijn politieagenten, die ook gewoon werkzaam zijn in de politieregio's. Voor de politie houden deze diensten vooral mogelijke problemen bij de openbare orde in de gaten. Dat kan gaan om hooligans, activisten, maar ook mogelijke problemen tussen bijvoorbeeld Koerden en Turken.

De medewerkers van de RID's worden gedeeltelijk ook aangestuurd door de BVD. De BVD heeft de RID'ers hard nodig als 'voelsprietten' in de regio's. De RID'ers volgen in hun regio de onderwerpen die onder de taken van de BVD vallen. In nauw overleg bepalen het hoofd van de BVD, de hoofdofficier van justitie en de burgemeester de taken en activiteiten van de RID. Jaarlijks wordt er een activiteitenplan opgesteld, waarin duidelijk wordt omschreven wat de RID voor de BVD moet doen. Het bijzondere en tegelijkertijd verwarrende aan de RID's is dat de medewerkers dus deels voor de politie en deels voor de BVD werken.

METHODEN

Ter uitvoering van eerdergenoemde taken gebruikt de BVD diverse methoden. Om te beginnen volgt de BVD zo veel mogelijk open bronnen over voor haar interessante onderwerpen. Dat kan gaan van allerlei kranten, tijdschriften, bladen en databases tot het aangaan van allerlei 'open gesprekken' met zowel beleidsmakers als mensen binnen migrantenorganisaties. In het geval van vluchtelingen

en migranten leest de BVD niet alleen de Nederlandse bladen; ook het buitenlands nieuws wordt gevolgd.

Als een onderzoek wat serieuzer wordt zal de dienst al gauw overgaan tot het observeren van personen of een organisatie. De BVD mag afluisteren, zowel telefoon als (via de providers) internet, maar de dienst mag ook zendertjes plaatsen in woningen, kantoren of vervoermiddelen.

Een andere belangrijke methode is infiltratie. Agenten van de inlichtingendiensten mogen zich een andere identiteit aanmeten en onder valse voorwendselen binnendringen in organisaties of bedrijven. Ook mag de BVD zogenaamde frontstores oprichten, bedrijven of organisaties die als dekmantel dienen voor een inlichtingenoperatie. Daarnaast maakt de dienst veelvuldig gebruik van informanten.

INFORMANTEN EN INFILTRANTEN

Informanten zijn mensen die door de dienst gevraagd worden informatie te geven over bepaalde personen, organisaties of netwerken, zonder dat iemand iets anders moet gaan doen dan hij of zij al deed.

Een infiltrant (of agent) is iemand die zich op heimelijke wijze, in opdracht van een politie- of veiligheidsdienst, inlaat met personen, organisaties of netwerken waar hij zonder bemoeienis van die dienst geen contact mee zou hebben gezocht. Maar een infiltrant kan ook iemand zijn die zich al in een organisatie bevindt en door een politie- of veiligheidsdienst wordt geworven om bepaalde activiteiten te ondernemen die deze organisatie in een bepaalde richting stimuleren of belemmeren.

In beide gevallen zal één of zullen meerdere medewerkers van de inlichtingendienst optreden als *runner(s)*. Een runner onderhoudt het contact, geeft opdrachten en begeleidt de informant of infiltrant.

Een duidelijke grens tussen een informant en een infiltrant is niet te geven. In principe krijgen informanten geen opdrachten en infiltranten wel, maar de praktijk laat zien dat ook informanten wel gevraagd wordt bepaalde dingen te doen.

MEDEWERKING

De BVD mag iedereen om informatie vragen. Een verplichting om mee te werken bestaat niet; de vraag is alleen hoe duidelijk de BVD dit vertelt.

In 1993 bijvoorbeeld benaderde de BVD een ambtenaar uit de gemeente Winsum

met het verzoek een aldaar woonachtige Palestijnse familie in de gaten te houden. Een vrijwilliger van Humanitas werd met dezelfde vraag benaderd. Beiden hadden er, gezien hun functie bij het COA, geen zin in. Ze werkten daar juist aan de opvang van die familie.

De oud-Tweede-Kamerleden Willem Willems en Leoni Sipkes van GroenLinks vroegen naar aanleiding van deze zaak wat de procedure nu eigenlijk is in zo'n geval. Toenmalig minister van Binnenlandse Zaken Hedy d'Ancona antwoordde dat 'degene tot wie de BVD zich richt niet verplicht is tot medewerking aan het verzoek tot informatie'.

Uit verhalen van Nederlandse informanten die regelmatig bij Buro Jansen & Janssen terechtkomen blijkt de BVD er een ruim begrip over 'vrijwilligheid' op na te houden. De dienst benadert vaak diegenen die in een zwakke positie terecht zijn gekomen. Bijvoorbeeld mensen die enigszins chantabel zijn door criminele activiteiten of personen die financiële of psychische problemen hebben. Juist voor deze mensen is het moeilijk om een vrije keuze te maken.

De enige procedure die er is voor het indienen van een klacht over doen en laten van de BVD, is bij de Nationale Ombudsman. Uit dit voorbeeld blijkt hoe de Ombudsman bij de behandeling van de klacht meer geneigd is de ambtenaren van de geheime dienst op hun woord te geloven. Het verslag over de gang van zaken van de klager lijkt minder gewicht te hebben – en dat komt overeen met de indrukken van andere verhalen die bij ons binnenkwamen.

Een Palestijn, genaamd Belal, die in 1993 een asielverzoek had ingediend, kreeg begin 1996 een oproep om te verschijnen bij de Vreemdelingendienst in Tilburg. Hij zat op dat moment te wachten op de definitieve beslissing in zijn procedure.

Toen hij samen met een medewerkster van Vluchtelingenwerk Tilburg aan het politiebureau verscheen, werden zij in eerste instantie weer naar huis gestuurd: het was daar niet bekend waarom hij zou moeten komen.

Later op de dag werd er bij Belal thuis aangebeld door dezelfde ambtenaar van de Vreemdelingendienst die hem 's morgens te woord had gestaan. Hij werd verzocht in de auto te stappen om alsnog naar het kantoor te gaan. Toen de auto de verkeerde kant opreed, raakte de Palestijn in paniek en probeerde uit de auto te springen.

Aangekomen bij hotel Ibis voegden zich nog twee mensen bij hen. Pas toen hij daar nadrukkelijk om vroeg kreeg hij legitimatie te zien, een groen geplastificeerd pasje met visjes erop (inderdaad het logo van de BVD, red.). Belal kwam te weten dat de dames 'van de inlichtingendienst' waren. In het daarop volgende gesprek dat ongeveer twee uur duurde, kreeg Belal vragen voorgelegd over (schuil-)namen van 'Abu Nidal'. De Palestijn had daarover niet veel te zeggen omdat hij die namen niet kende. Er werden geen notities gemaakt, hij vermoedde wel dat het gesprek werd opgenomen.

Belal diende via zijn advocaat een klacht bij de Nationale Ombudsman in over de gebezigde 'overval-methode' die hem de nodige angstige momenten had opgeleverd. De Ombudsman sprak voor het klachtonderzoek met vertegenwoordigers van de betrokken ministeries en van de Dienst.

Uit de afhandeling van de klacht blijkt diverse keren dat de Ombudsman meer geneigd is de versie van de ambtenaren over het gebeurde te geloven.

Belal wist niet met wie hij van doen had, hij moest vragen om legitimatie en hij kreeg niet de gelegenheid de pasjes die hem werden getoond goed te bekijken. De Ombudsman concludeerde echter dat de BVD-medewerkers zich 'onmiddellijk -overeenkomstig de daarvoor geldende richtlijnen- als zodanig bekend [hebben] gemaakt.'

Voor Belal was het in het geheel niet duidelijk of een weigering mee te werken aan het gesprek gevolgen zou hebben op de uitkomst van zijn asielaanvraag. Maar volgens de Ombudsman hebben de BVD'ers zich ook hier aan de regels gehouden: 'Bij de aanvang van het gesprek werd (verzoeker; N.o.) er nadrukkelijk op gewezen dat het hem volledig vrij stond al dan niet zijn medewerking te verlenen. Uiteengezet werd dat zijn instemming of weigering op geen enkele wijze invloed zou hebben op zijn positie in ons land. De BVD kan noch in positieve noch in negatieve zin invloed uitoefenen op zijn verblijfsstatus. Gelet op het vorenstaande is er van een "overval-methode" geen sprake geweest.'

De komst van de twee BVD-medewerksters was niet tevoren aangekondigd, omdat het

niet de bedoeling was dat de Palestijn al van tevoren over het gesprek met de BVD zou praten, of dat zijn familie ervan zou weten. Bovendien, zo stelde de Minister van Binnenlandse Zaken, ging het ook om zijn eigen veiligheid: 'De noodzaak tot vertrouwelijkheid van een gesprek met de BVD wordt veelal niet uitsluitend bepaald door de door de BVD te behartigen belangen. Ook de belangen van de aangesproken persoon kunnen nopen tot vertrouwelijkheid...'

De klacht van Belal ging daarnaast over het feit dat de betreffende inlichtingendienstmedewerkers geheel op de hoogte bleken te zijn van de inhoud van zijn asielverzoek. Dat vond hij nogal vreemd, temeer omdat hem bij de gehoren in het kader van zijn asielverzoek was verzekerd dat hij vrijuit kon spreken en dat alles dat ter sprake zou komen vertrouwelijk zou worden behandeld. In reactie hierop verwees de Ombudsman naar artikel 17 van de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten waarin dit is geregeld. De Ministers van Binnenlandse Zaken en van Justitie hebben in bepaalde gevallen het recht op inzage in persoonsgegevens van 'de houder van een persoonsregistratie' (zie voor verdere details de volledige uitspraak van de Nationale Ombudsman, te vinden op www.burojansen.nl).

Het enige dat de Nationale Ombudsman verwijtbaar achtte, was dat de BVD'ers 's morgens te laat waren gekomen om de Palestijn op het kantoor van de Vreemdelingendiensten op te vangen. Belal ontkende dat hem excuses zijn aangeboden voor de gang van zaken, zoals de Minister claimde.

DE POSITIE VAN ASIELZOEKERS

Asielzoekers en migranten weten bij aankomst in Nederland weinig van het functioneren van de Nederlandse overheid, laat staan van de BVD. In de asielprocedure wordt verwacht dat iemand volledig meewerkt, alle vragen beantwoordt en aan alle oproepen gehoor geeft. De asielzoeker is ook tot die medewerking geneigd: de afhankelijkheid van de overheid is erg groot en de verblijfsstatus, die aan slechts een klein percentage van de asielzoekers gegeven wordt, zeer gewenst.

Eigenlijk zou de BVD mensen dus heel secuur en eerlijk moeten benaderen met de vraag om informatie. Uit ons onderzoek in 1991 bleek het tegenovergestelde: de dienst maakte juist misbruik van de positie van asielzoekers en migranten. Destijds was de vreemdelingendienst zeer nauw verbonden met de plaatselijke BVD-afdelingen (RID); in ruil voor informatie bood de dienst verblijfsvergunningen aan. Ook was het voor de betrokkenen vaak niet duidelijk dat ze met de inlichtingendienst te maken hadden.

EEN REGELING

Toen in 1991 ons onderzoek gepubliceerd werd boog het parlement zich over de negatieve gevolgen van de BVD-bemoeienis met asielzoekers. Destijds kwam ook de Filipijnse asielzoeker Nathan Quimpo naar buiten met zijn verhaal over hoe de BVD en de CIA hem benaderd hadden. In een gezamenlijke operatie met de CIA probeerde de BVD hem te werven in ruil voor een verblijfsvergunning en geld. De hele benadering was voor de camera's van KRO's *Brandpunt* vastgelegd.

Voor de Tweede Kamer vormde vooral dat incident een belangrijke reden om de minister aan de tand te voelen over de wijze waarop de BVD te werk gaat. Op 21 november 1991 vroeg de Kamer naar de grenzen waarbinnen de BVD moet opereren als het gaat om het verkrijgen van inlichtingen van asielzoekers.

Op 2 maart 1992 schreef de toenmalige minister van Binnenlandse Zaken, Ien Dales, een brief aan de Kamer waarin die grenzen werden vastgelegd. Dales was het eens met de Kamer dat 'asielzoekers in een kwetsbare positie zitten'. Tegelijkertijd vond zij dat geen reden voor asielzoekers om gevrijwaard te blijven van belangstelling van de BVD. Op de signalen dat de BVD regelmatig met verblijfsvergunningen zwaaide, reageerde Dales helder en duidelijk: 'De BVD moet altijd duidelijk maken dat de dienst niet kan beslissen over de toekenning van verblijfsvergunningen.' Bovendien moest de BVD asielzoekers inlichten dat 'er geen verplichting bestaat tot de gevraagde informatieverstrekking'. 'De beleidslijn is en blijft

dat in contact met asielzoekers geen positieve of negatieve sancties in het vooruitzicht worden gesteld. Er wordt dus slechts op vrijwillige basis door de asielzoeker informatie aan de BVD verstrekt', aldus Dales.

Daarnaast vond de minister dat de BVD ook met de specifieke positie van asielzoekers rekening moest houden:

'Voor informanten in het algemeen, en dus ook voor asielzoekers, is het denkbaar dat soms zelfs alleen al het contact met de BVD een risico met zich meebrengt van fysieke of andere vergeldingsmaatregelen. Dit betekent dat nooit melding wordt gemaakt van een contact dat is gelegd met een asielzoeker, tenzij betrokkene dit zelf bewust in de openbaarheid brengt. Ook gegevens uit het vreemdelingendossier zullen nooit aan het land van herkomst bekend worden gemaakt.'

Een heldere lijn voor de toekomst dus. Vrijwilligheid, duidelijkheid over de positie van de BVD en geen beloftes meer over verblijfsvergunningen. Op 13 januari 1995 bevestigde de toenmalige minister van Binnenlandse Zaken Hans Dijkstal bovenstaande regels nog eens luid en duidelijk. 'Gezien de kwetsbare positie van asielzoekers hecht ik eraan dat de BVD in deze kwestie uiterste zorgvuldigheid in acht neemt en zich strikt houdt aan het beleid. Eventuele klachten zullen door mij dan ook nauwgezet onderzocht worden.'¹

MISLEIDING ALS METHODE

Tijdens dit nieuwe onderzoek bereikten ons echter opnieuw geluiden dat de BVD bovenstaande beleidslijn niet volgt. De dienst blijkt nog steeds het aantrekkelijke aanbod van een verblijfsvergunning te doen. Meer dan een lokkertje is het zelden: na bewezen diensten krijgen de betrokkenen de beloofde verblijfsvergunning niet. Ook maken de Nederlandse inlichtingendiensten nog altijd misbruik van de onbekendheid van asielzoekers en migranten met Nederland. Nog steeds maken de inlichtingendiensten niet altijd bekend wie ze zijn, in andere gevallen wordt er niet verteld dat medewerking alleen op vrijwillige basis kan geschieden. Aan de hand van een aantal voorbeelden zullen we de manier waarop de BVD zich nu bezighoudt met vluchtelingen en migranten beschrijven. Eerst zullen we ingaan op de soorten informatie waar de BVD op uit is, vervolgens gaan we in op de manier waarop de BVD de benaderingen uitvoert.

POLITIEKE INFORMATIE

Met het onderzoek *De vluchteling achtervolgd* werd voor het eerst duidelijk dat vluchtelingen en migranten in Nederland systematisch worden benaderd door de Binnenlandse Veiligheidsdienst. Veel van de beschreven verhalen betroffen politiek actieve vluchtelingen en migranten. Deze groep staat nog steeds in de belangstelling van de BVD.

Een aantal Turkse organisaties in de regio Arnhem heeft dat aan den lijve ondervonden. De plaatselijke afdeling van de Turkse Arbeidersvereniging (ATID) kreeg begin jaren negentig te maken met een infiltrant van de BVD. Volgens *De Telegraaf* van 30 september 1999 infiltreerde de Turk Moussa K. vanaf 1990 in opdracht van de BVD in het Turks-Arnhemse verenigingsleven. Moussa was tot die tijd niet politiek actief, maar organiseerde wel eens uitstapjes voor Turkse landgenoten naar bijvoorbeeld Ponypark Slagharen en De Apenheul om hen Nederland te leren kennen. Hij werd door de RID benaderd en gevraagd om actief te worden binnen clubs als het ATID en de HTIF. In opdracht van de BVD werd hij later binnen Europa actief. Zijn runners brachten hem in contact met de Duitse Bundes Nachrichtendienst, de Duitse Inlichtingendienst Buitenland. Toen binnen de organisaties argwaan ontstond, brak Moussa zijn activiteiten af.

Het is opmerkelijk dat de BVD deze organisaties op de korrel neemt. Politieke activiteiten op zich, ook van vluchtelingen en migranten, zouden namelijk geen enkele reden moeten zijn voor extra aandacht van de BVD. De dienst hamert er altijd op dat ze slechts personen of organisaties in de gaten houdt die een bedreiging vormen voor de democratische rechtsstaat. ATID en HTIF komen dan ook niet voor op de in de jaarverslagen gepubliceerde lijst van organisaties waar de BVD de vinger aan de pols houdt. Ook in antwoord op tal van Kamervragen over de activiteiten van de BVD ten aanzien van politiek actieve organisaties benadrukten de diverse ministers van Binnenlandse Zaken dat die op zich niet in de belangstelling dienen te staan van de BVD; hooguit enkele personen wiens activiteiten een gevaar zouden kunnen vormen voor de democratische rechtsorde. Uit het verhaal dat *De Telegraaf* publiceerde doemt echter een heel ander beeld op: de BVD rekent systematisch organisaties tot haar doelgroep die dat gezien hun activiteiten niet zouden moeten zijn.

Dat de BVD uitermate geïnteresseerd is in de politieke activiteiten van migranten in Nederland blijkt ook uit de gesprekken die de dienst voert met vertegenwoordigers van migrantenorganisaties. De gesprekken lijken tot doel te hebben tendensen binnen politiek actieve organisaties van migranten te kunnen duiden.

Iemand die op deze manier regelmatig met de BVD spreekt legt het ons als volgt

uit: 'De BVD wil informatie en opinies over algemene en meer specifieke ontwikkelingen met betrekking tot migranten en maatschappelijke ontwikkelingen in Nederland en buitenland. Voorbeelden zijn de politieke ontwikkelingen in Turkije en de verhouding tussen Koerden en Turken in Nederland in vergelijking met Duitsland.' Hij had de indruk dat de BVD een breed netwerk aan contacten onderhoudt. Zelf is hij er binnen zijn organisatie open over. 'Ik zal ook nooit namen of activiteiten van personen doorgeven aan de BVD, het gaat echt alleen om de grote lijnen.'

Uit rapportages aan de Tweede Kamer en uit de jaarverslagen van de BVD blijkt dat er veel buitenlandse politieke en/of religieuze organisaties door de BVD onder de loep worden genomen. Zo staat de PKK al jarenlang vermeld in het BVD-jaarverslag, maar de dienst noemt ook jaarlijks Turkse groepen als de Grijsse Wolven en de DHKCP. Ook de Iraanse verzetsbeweging Mujahedin-e Kalq en Palestijnse organisaties ontbreken niet.

Vooraf van de PKK is bekend dat de BVD erbovenop zit. In een speciaal voor de Tweede Kamer geschreven notitie over de PKK (19 februari 1999) leek de BVD goed geïnformeerd over de PKK:

'De Binnenlandse Veiligheidsdienst beschikt niet over informatie betreffende PKK-opleidingskampen voor zogeheten guerrillastrijders in Nederland. Het bestaan van dergelijke kampen wordt niet waarschijnlijk geacht. Een enige tijd geleden door de BVD ingesteld onderzoek leverde geen aanwijzingen in die richting op. Bij de BVD is wel reeds een aantal jaren bekend dat de PKK in ons land opleidingen verzorgt die onder meer tot doel hebben Koerdische jongeren te onderwijzen in hun gemeenschappelijke historie en hen kennis te laten maken met de achtergronden en de motieven van de PKK. Deze opleidingen worden overigens gegeven aan jongeren uit heel Europa. Deze opleidingen beperken zich evenmin tot het Nederlandse grondgebied.'

Recentelijk werd een aantal vluchtelingen uit Irak benaderd door de AIVD voor een gesprek. Het betrof mensen die actief waren in het Iraakse Nationaal Congres (INC). De benaderingen vonden plaats in de periode dat een oorlog tegen Irak dreigde. Net als destijds bij de burgeroorlog in Joegoslavië onderzocht de AIVD op deze manier de reactie van hier aanwezige vluchtelingen op zo'n conflict.

Dit soort rapportages van de BVD gaan meestal richting overheid. Zowel de regering als burgemeesters ontvangen de uitgewerkte analyses van de BVD over verschillende organisaties. Politici en bestuurders baseren hun beslissingen vervolgens weer op deze analyses.

RELIGIEUZE INFORMATIE

Het blikveld van de BVD heeft zich na de val van de Muur verlegd in de richting van islamitische organisaties. Ook binnen deze groepen worden nu mensen benaderd door de dienst. Een goed voorbeeld komt van een illegale Turkse man in Amsterdam. De man werkte in een moskee. Toen hij in 1997 werd aangehouden door de vreemdelingenpolitie, werd hem door een hoge functionaris gevraagd om als informant op te treden. Hij heeft naar eigen zeggen met meerdere mensen bij de vreemdelingendienst te maken gehad. De mannen die met hem in contact stonden, zagen er echter anders uit dan de gewone agenten van de vreemdelingendienst. Hij kreeg van hen namen van mensen waar hij op moest letten. Komen die mensen langs, wordt er over hen gepraat? Ze gaven ook de ‘nepnamen’ van personen en wilden dat hij actief naging of die namen bekend waren bij bezoekers. Daarnaast moest hij ook kijken of hij bijvoorbeeld verdachte uitwisselingen van tassen opmerkte. Dit heeft twee jaar geduurd. In die tijd heeft hij volgens eigen zeggen nooit bijzondere informatie kunnen geven. Hij wilde ook geen actieve rol spelen. Hij nam daarom niet zelf contact op met zijn runner, die daar wel om gevraagd had. Uiteindelijk verbrak hij na twee jaar alle contacten met zijn opdrachtgevers.

De islam heeft sinds begin jaren negentig de bijzondere belangstelling van de BVD. In 1992 voorzag minister van Binnenlandse Zaken Ien Dales al een grote toekomst voor het moslimextremisme als onderzoeksgebied van de BVD. Zij wees nadrukkelijk op de gevaren van immigratie: ‘Een mogelijk neveneffect van migratie uit Zuid-Europese en Noord-Afrikaanse landen is de verdergaande radicalisering of fundamentalisering van de moslimgemeenschappen in den vreemde, die zijn weerslag kan hebben op de verhoudingen tussen deze migrantengroepen in Nederland en hun houding ten opzichte van de Nederlandse samenleving.’

De BVD, na het communisme enigszins op zoek naar nieuwe bestaansredenen, greep dit onderzoeksterrein met beide handen aan. De dienst houdt zich sindsdien volgens eigen zeggen bezig met drie groepen binnen de islamitische gemeenschap: personen die zich dienstbaar opstellen ten opzichte van buitenlandse mogendheden (‘spionnen’); mensen die Nederland compromitteren door hun (gewelddadige) activiteiten ten aanzien van andere mogendheden; en mensen die de bestaande orde afwijzen en een eigen islamitische orde willen instellen.

De BVD beweert dat vooral radicale representanten van de politieke islam in de gaten worden gehouden. De praktijk laat echter een ander beeld zien. Juist breed genomen blijkt de islam een prima onderwerp voor de dienst om zich te profileren.

In 1994 concludeerde de Rotterdamse Erasmus Universiteit na een onderzoek in samenwerking met de BVD dat er sprake was van pogingen om integratie tegen te gaan vanuit islamitische hoek, maar dat de in Nederland wonende moslims zich op dat gebied weinig aantrokken van hun religieuze voormannen. Fundamentalistische moslims waren volgens de onderzoekers in Nederland zo goed als afwezig. Voor de BVD was dat geen reden om het ingeslagen pad te verlaten, integendeel. Jaar in, jaar uit worden grote delen van het georganiseerde moslimleven in Nederland in kaart gebracht. En elk jaar is er een andere invalshoek. In 1995 komt de dienst met de analyse dat er weliswaar geen gevaar is te duchten van radicale moslims, maar dat er in de Nederlandse maatschappij zulke ernstige vooroordelen tegen de islam aanwezig zijn dat dit de integratie tegengaat: ‘...berichten over aanslagen van islamitische terreurgroepen in het buitenland hebben een uitermate stigmatiserend effect op de totale islamitische gemeenschap in Nederland. Dit heeft schadelijke gevolgen voor het integratiebeleid.’ Slechte integratie, stelt de dienst, werkt radicalisering in de hand.

Die vaststelling mondt in 1998 uit in het rapport *De politieke islam in Nederland*. ‘Doel was om politiek en bestuur in een openbaar rapport een betrouwbaar beeld te geven van betekenis en omvang van de radicale islam in Nederland’, aldus de BVD. Wederom concludeert de dienst dat er slechts een zeer kleine groep radicale moslims in Nederland verblijft, die zich grotendeels op het buitenland (het eigen moederland) richt. Minister Peper van Binnenlandse Zaken concludeert dan ook: ‘Inhoudelijk gezien levert het rapport de voor Nederland geruststellende gedachte op dat de gevaarstelling vanuit de politieke islam van een zeer bescheiden groep afkomstig is.’

In 1999 start de BVD een apart onderzoek naar de bemoeienis van orthodox-islamitische regimes met het islamitische onderwijs in Nederland. Dit rapport wordt onder de titel *De democratische rechtsorde en islamitisch onderwijs* in februari 2002 gepresenteerd. ‘Ik haat dit type onderwijs’, briest staatssecretaris van Onderwijs Karin Adelmund in een uitzending van *NOVA*, doelend op islamscholen die in haar ogen extremisme verspreiden. Die opmerking wordt met hoon ontvangen, want de conclusie van de BVD is juist dat het met de invloed van de radicale islam in het basisonderwijs nogal meevalt. In enkele schoolbesturen hebben weliswaar leden zitting die banden hebben met radicaal-islamitische organisaties of daarmee sympathiseren, maar dat zij die overtuiging ook uitdragen in de scholen kan niet gezegd worden. ‘Zeer weinig leerkrachten op islamitische scholen’ koesteren radicale overtuigingen, en ‘beïnvloeding door islamitische gidslanden’ komt nauwelijks voor. Sterker nog, de invloed van buitenlandse instellingen op islamitische onderwijsinstellingen is juist tanende, aldus de veiligheidsdienst.

De problematiek rond integratie is inmiddels meer dan ooit het leidmotief geworden in de onderzoeken naar de islam in Nederland. Wanneer er in 1999 enkele incidenten met Marokkaanse jongeren in Amsterdam zijn, is de dienst er als de kippen bij om de geheime organisatie achter de incidenten te ontmaskeren. Zo'n organisatie is echter onvindbaar, maar het gebeurde geeft wel aanleiding om op lokaal niveau te gaan inventariseren waar de integratie spaak loopt. Bij haar onderzoek gaat de BVD uitgebreid te werk: 'daarnaast worden relevante ontwikkelingen in de Marokkaanse en Turkse gemeenschap gevolgd'. In 2000 wordt bijvoorbeeld de Marokkaanse gemeenschap in Nederland tegen het licht gehouden. Daarbij spreekt de BVD haar zorg uit over spanningen tussen conservatieve en vernieuwingsgezinde Marokkanen. De BVD blijft 'alert' op activiteiten die deze tegenstellingen zouden kunnen verscherpen.

In mei 2003 analyseerde Ineke van der Valk van de Universiteit van Amsterdam het jaarverslag over 2002 van de AIVD voorzover dat betrekking had op de moslimgemeenschap. Zij concludeerde dat er een reëel gevaar bestaat dat een verre gaande bemoeienis van de AIVD met het integratiebeleid zoals die blijkt uit het jaarverslag, leidt tot inperking van democratische vrijheden voor leden van de islamitische gemeenschap. Van der Valk constateerde wel dat 'de dienst zeker in vergelijking met het rapport *De politieke islam* op een aantal punten veel zorgvuldiger te werk is gegaan. Door een consequent gebruik van "islamitische" of "radicaal-islamitisch" is getracht een veelvoorkomend gebrek aan onderscheid tussen islam en politieke islam te vermijden', aldus Van der Valk. In het hoofdstuk 'Tegenkrachten bij integratie' constateerde van der Valk echter dat de beleiden zorgvuldigheid uit het oog verloren werd. 'Hier wordt de indruk gewekt dat hele gemeenschappen zich tegen integratie verzetten. Omdat verzet tegen integratie of een gebrek aan integratie in de analyse van de AIVD gezien worden als voedingsbodem voor terrorisme, worden deze gemeenschappen hierdoor geassocieerd met terrorisme, hetgeen maatschappelijk gesproken stigmatisering in de hand werkt.'

Tien jaar BVD-bemoeienis met de islam overziend lijkt de dienst vooral haar best te hebben gedaan om keer op keer een nieuwe rechtvaardiging voor haar bemoeienis te vinden. Na de aanslagen van 11 september 2001 op het WTC en het Pentagon lijkt de BVD-inzet meer dan terecht. Ook in Nederland zijn ondertussen meerdere mensen gearresteerd op verdenking van betrokkenheid bij het Al Qaida-netwerk op basis van informatie van de BVD. Nader onderzoek zal echter moeten aantonen of de verdenkingen terecht zijn. Het eerste proces tegen van

terrorisme verdachte personen in Rotterdam, op 18 december 2002, liep voor de BVD slecht af. De rechtbank bepaalde dat de verdenking puur en alleen op basis van BVD-informatie gebaseerd was en vond dat niet voldoende; het Openbaar Ministerie had zelf ook nog onderzoek moeten doen. Als de rechter wel tot een uitspraak had moeten komen, was het vrijspraak geworden, want het bewijs was te mager.

STRATEGISCHE INFORMATIE

Vluchtelingen en asielzoekers zijn voor de inlichtingendiensten een belangrijke bron als het gaat om informatie over het land van herkomst. De diensten zijn geïnteresseerd in militaire, economische en politieke zaken.

Een gevluchte militair adviseur uit Iran vertelde ons het volgende verhaal.

'In april 1993 kwam ik in Nederland. Ik werd opgevangen in een AZC. Na een paar maanden werd ik overgeplaatst en in oktober 1993 kwam er een plek in een ROA-woning in Zuid-Holland, waar ik een paar jaar heb gewoond. Ik moest me daar, net als iedere asielzoeker, maandelijks melden bij de vreemdelingenpolitie. Ik kreeg dan een stempel en moest wachten op een definitieve beschikking op mijn asielverzoek. De eerste keer dat ik op het bureau van de vreemdelingenpolitie aankwam vertelden ze me dat er iemand was die me wilde spreken. Ik moest naar een apart kamertje, waar iemand zat die zich voorstelde als Van Boven. Ik dacht dat hij ook van de vreemdelingenpolitie was. Bij dat eerste gesprek was hij tamelijk dwingend, meerdere malen zei hij: "You must answer my questions", wat ik dus ook maar deed. Van Boven wist dat ik in Iran militair adviseur was geweest en vroeg me informatie over verschillende wapens, met name raketten; samenwerking van Iran op militair gebied met andere landen; de technologie die gebruikt wordt; de herkomst van het materiaal; de locaties van wapenfabrieken, et cetera. Ik had wel het idee dat Van Boven zelf ook een militaire achtergrond had.

In de maanden erna was Van Boven altijd present als ik kwam stampelen. De vragen werden steeds specifieker: hij wilde graag documenten van de machinefabriek in Iran waar ik had gewerkt. Ook wilde hij specifieke persoonlijke informatie, zoals de namen en adressen van personeel van de betreffende wapenfabriek, waaronder dat van de directeur en assistenten. De gesprekken duurden een tot anderhalf uur. Na vier gesprekken kreeg ik wel argwaan: is dit wel de vreemdelingenpolitie? vroeg ik me af. Ook een vriend van mij, die tolk is, vertrouwde het niet. Ik heb toen de gesprekken beëindigd en ook niets meer gehoord van deze Van Boven.'

Veel vluchtelingen krijgen op deze manier met de inlichtingendiensten te maken. Voor hun boek over de Inlichtingendienst Buitenland (IDB), *Villa Maarbeze*,

spraken Bob de Graaff en Cees Wiebes met een oud-IDB'er die actief was op dit terrein. Hij vertelde hun dat het vaak dringen was bij vluchtelingen. 'Je moest alleen wel zorgen dat je vóór VluchtelingenWerk bij zo'n potentiële informant was,' aldus de oud-IDB'er, 'omdat de betrokkenen anders inmiddels duidelijk was gemaakt dat de toekenning van een verblijfsstatus niet afhankelijk was van zijn medewerking aan de IDB.'

Cees Wiebes beschrijft ook in zijn bijdrage aan het NIOD-rapport over de val van Srebrenica, 'Intelligence en de oorlog in Bosnië', dat een speciaal opgezet team van de BVD veel vluchtelingen uit Joegoslavië debriefte.

De dienst gebruikt de informatie die over de landen van herkomst wordt ingewonnen op verschillende manieren. Om te beginnen wordt militair strategische informatie doorgegeven aan de MID. Zeker op het moment dat Nederlandse militairen afreizen naar een conflictgebied zal deze informatie geoperationaliseerd worden. Ook zal deze informatie gebruikt worden in de uitruil van informatie met buitenlandse inlichtingendiensten, met andere woorden: ter versterking van de internationale positie van de BVD. Daarnaast zal de BVD de informatie gebruiken voor het opzetten van eigen activiteiten in het buitenland. Zo zal de dienst zeker proberen om informanten te runnen in landen waarmee Nederland in conflict is of waarvan de politieke ontwikkelingen de dienst zorgen baren. Zo werden tijdens de Golfoorlog tegen Irak veel Irakezen en Palestijnen benaderd door de BVD. De hier ingewonnen informatie van vluchtelingen kan gebruikt worden voor het sturen van de informanten ter plekke. Tot de wetswijziging van mei 2002 mocht de BVD eigenlijk geen operaties uitvoeren in het buitenland. Inmiddels is bekend geworden dat de BVD na het opheffen van de IDB in 1994 wel een deel van de IDB-taken op zich nam. Ook beschikte de BVD tot begin jaren negentig over een eigen Stafafdeling Buitenlandse Politiek.

Ook zal de BVD de informatie gebruiken in het kader van haar taak bij de bestrijding van mensensmokkel. De dienst onderzoekt in dat kader de immigratieontwikkelingen richting Nederland en de situatie in landen van herkomst, en doet onderzoek naar de zogenaamde 'kwartiermakers' in Nederland. In het hoofdstuk Samen weten we nog net iets meer hierover.

Ten slotte zullen vluchtelingen en migranten in de toekomst vaker ondervraagd worden over de onderwerpen die de nieuwe directie Inlichtingen Buitenland heeft gekregen.

OORLOGSMISDADIGERS

Tijdens ons onderzoek kwamen we een bijzondere categorie asielzoekers tegen waarvoor de inlichtingendiensten veel interesse tonen. Het zijn de oud-ambassade medewerkers, oud-ministers of oud-medewerkers van een inlichtingendienst die, al dan niet na een conflict of omwenteling in hun land van herkomst, hier in Nederland asiel aanvragen.

Het overkwam Sayad, die na een conflict met zijn ambassade hier in Nederland was terechtgekomen. Hij zat flink in de schulden. Vervolgens nam de BVD contact met hem op. ‘Als je ons informatie geeft, kunnen we je misschien uit de schulden helpen’, was het voorstel. Sayad hoopte op die manier een verblijfsvergunning te krijgen, maar kwam bedrogen uit. De BVD toonde vooral belangstelling voor het ambassadepersoneel, de organisatie en de communicatieapparatuur. Na een aantal gesprekken hield de dienst het voor gezien. Sayad werd, eenmaal leeggetankt, weer aan zijn lot overgelaten.

De BVD houdt er ook ontoelaatbare contacten met van oorlogsmisdaden verdachte vluchtelingen op na. Daarmee doorkruist de dienst regelrecht het overheidsbeleid om oorlogsmisdadigers juist te vervolgen via de artikel 1F-procedure. Een zaak die ons ter ore kwam betreft die van een Iraakse vluchteling. De man had een hoge functie in het Iraakse leger en stond in zijn regio zeer slecht bekend. Volgens de bronnen die we spraken was de man direct betrokken bij moorden op Koerden in Irak. Direct na zijn aankomst in Nederland nam de BVD contact met hem op. Hij verdween daarop uit het asielzoekerscentrum, waar hij slechts één keer terugkeerde, triomfantelijk zwaaiend met zijn verblijfsvergunning. De BVD ontkent, ook in antwoord op Kamervragen, oorlogsmisdadigers een status te geven. Toch wordt bovenstaand verhaal door meerdere bronnen bevestigd.

De informatie die de dienst op deze manier vergaart wordt vooral gebruikt bij de eigen of gezamenlijke operaties. Zo is uit het verleden bekend (*Geschiedenis van de BVD*, D. Engelen) dat de BVD, in nauwe samenwerking met de CIA, af luisterapparatuur heeft geplaatst in de Chinese ambassade. Ook probeert de BVD vaak het berichtenverkeer tussen ambassades en het eigen land te onderscheppen. Aangezien deze berichten meestal gecodeerd verstuurd worden, zal de BVD graag de sleutels willen achterhalen.

Via de asielprocedure weten nog steeds oorlogsmisdadigers ons land binnen te komen. In plaats van een vervolging op grond van art. 1 (F), krijgen ze na een aantal gesprekken met de BVD een verblijfsvergunning. De Irakees uit dit verhaal maakte er geen geheim van dat hij met de BVD sprak, aan het einde van de rit kwam hij nog een keer langs op het asielzoekerscentrum – trots zwaaiend met zijn A-status.

Het gaat om een Iraakes, Sami, die een hoge functie heeft gehad in de Mughabarat, de geheime dienst van Irak. Bij zijn nader gehoor vertelde hij urenlang over zijn werk bij de Iraanse politie en de inlichtingendienst sinds de jaren zeventig. Zijn carrière was sterk verbonden met die van zijn broer, die nog hogere functies had in Irak en betrokken was bij wapenaankopen in Europa. Die broer is uiteindelijk geëxecuteerd op verdenking van het smeden van een complot tegen Sadam. Sami heeft zelf een aantal jaren gevangen gezeten. Hij kreeg uiteindelijk samen met een aantal collega's gratie, maar zijn collega's zijn inmiddels alsnog gedood. Sami was eind jaren zeventig betrokken bij grensoverschrijdende acties tegen het bewind van de Sjah van Perzie. Hij was met name bezig met het verzamelen van informatie, hij runde informanten en mensen die in het buitenland voor de Mughabarat werkten. Hij was lange tijd actief in Iraaks Koerdistan en als zodanig in het verleden ook betrokken bij gifgas-campagnes in Iraaks Koerdistan. Zijn verhaal gaat over talloze liquidaties, die met de nodige wreedheden

gepaard gingen en werden bijgewoond door veel leden van de veiligheidsdienst. Als getuige werden ze medeverantwoordelijk gemaakt om te zorgen dat zij hun mond zouden houden.

Iraakse Koerden in de verschillende asielzoekerszoekerscentra waar deze man heeft verbleven herkenden de man en zijn aanwezigheid veroorzaakte grote onrust. Deze Iraakes was niet zozeer een politiek vluchteling maar eerder bang voor repressailles, nadat zijn familie bij Saddam uit de gratie was geraakt.

Waarschijnlijk heeft de IND hem op basis van zijn informatie in het eerste of in het nader gehoor ontboden voor een aanvullend verhoor, waarna de BVD –al dan niet in samenwerking met een andere inlichtingendienst – het heeft overgenomen. In ieder geval een van de gesprekken vond plaats op het AZC, op de COA-directiekamer; de COA moet dus op de hoogte geweest zijn.

Voor de inlichtingendienst moet deze man, en wat hij wist over het werk van zijn broer, erg interessant zijn geweest. Uit stukken die Jansen & Janssen heeft kunnen inzien blijkt dat de man inderdaad veel wist, heel wat op zijn geweten had, en graag wilde praten. (Ter bescherming van onze bronnen kunnen we hierop niet verder ingaan).

Op basis van de informatie die deze man zelf verstrekt heeft, zou hij eigenlijk vervolgd moeten worden als oorlogsmisdadiger (via de zg. 1 (F)-procedure); in plaats daarvan kreeg hij een A-status.

HET EINDE

‘De moor heeft zijn plicht gedaan, de moor kan gaan.’ Met die woorden omschreef een advocaat de manier waarop de BVD haar cliënt had laten zitten. ‘Na een laatste gesprek met de BVD kreeg hij een negatieve beschikking op zijn asielverzoek. Je begrijpt dat hij, nadat hij die dienst toch aardig wat informatie had verstrekt, ontdaan was.’

De betrokkene zocht zelf nog eenmaal contact met de dienst en vroeg om uitleg. Hij belde vanuit het kantoor van zijn advocaat, waarna ingestemd werd met een afspraak in de auto. Dat gesprek was heel kort en zeer negatief. De BVD’er maakte duidelijk dat hij geen enkel beroep meer mocht doen op de BVD. ‘We zijn klaar en ik wil ook niet dat u mij verder benadert en u krijgt ook niet meer dan u hebt en het is afgelopen.’

De ervaring van Kawa, een Iraakse vluchteling die meerdere gesprekken had met de BVD, is vergelijkbaar. In zijn geval had de BVD-runner, meneer Bert, zelf een harde toezegging gedaan. “‘Natuurlijk”, zei hij, “krijg je een verblijfsvergunning voor bewezen diensten.”” Daarvoor moest Kawa alles wat hij wist netjes aan de geheime dienst vertellen. In Irak was hij advocaat geweest van iemand uit de inner circle van Saddam Hoessein.

Het was zijn advocaat, mr. Schoorl uit Alkmaar, die hem duidelijk moest maken dat dit onmogelijk is. De BVD verstrekt immers geen verblijfsvergunningen. Schoorl kaartte de zaak aan bij de Adviescommissie voor Vreemdelingenzaken. Deze commissie geeft onder andere advies in individuele vreemdelingenzaken. Ze kan worden ingeschakeld door de minister van Justitie bij ingewikkelde verzoeken om toelating van vreemdelingen. In sommige gevallen is dit verplicht. De commissie, geschokt door de feiten, nam contact op met de IND om haar kritiek op de gang van zaken te uiten. Voor zowel Kawa als voor zijn advocaat is het onduidelijk of de IND zich iets van de kritiek heeft aangetrokken. Kawa kreeg uiteindelijk via de beroepsprocedure wel een A-status, wat inhoudt dat hij onbeperkt in Nederland kan blijven.

De BVD zelf blijft bij hoog en bij laag beweren dat de belofte van een verblijfsvergunning niet wordt gedaan. Toch lijkt de dienst minimaal de suggestie van zo’n belofte te doen.

Ook de Palestijn Tarek, die begin 1993 uit Libanon naar Nederland vluchtte, dacht dat zijn medewerking met de BVD een positief effect zou hebben op het verkrijgen van een verblijfsvergunning. Tarek was gevlucht voor de Syrische geheime

me dienst. Niet voor niets, want in Libanon was hij dusdanig gemarteld dat de littekens nog steeds zichtbaar waren. Tarek was als stateloze Palestijn al heel wat jaren actief binnen de PLO. Bij zijn asielerzoek gaf hij aan te beschikken over belangrijke informatie, die hij wel kwijt wilde aan de BVD. Hij zei jarenlang in opdracht van de PLO aanslagen te hebben gepleegd en voorbereid in Europa. Nadat hij opdracht kreeg een Koeweitse vrouw met kind te vermoorden, verbrak hij alle banden met de PLO. Na zijn nader gehoor bij de IND volgde op zijn eigen initiatief het contact met de BVD. Ten minste drie afspraken volgden, waarbij Tarek urenlang vertelde over zijn contacten binnen de PLO en met Irak en over de aanslagen in Europa. Tarek verkeerde in de veronderstelling dat zijn medewerking met de BVD een positieve invloed zou hebben op zijn asielerzoek. Toen hij toch een negatieve uitslag kreeg op zijn asielerzoek, stortte Tarek in en probeerde zelfmoord te plegen.

Ook bij de Egyptenaar Ahmed kwam het hard aan dat de BVD hem als een baksteen liet vallen:

‘Ze hebben me meerdere malen beloofd dat als ik meewerkte, ik een verblijfsvergunning zou krijgen. Steeds als ik dreigde te stoppen kwamen ze daar mee aanzetten. Door de IND wordt onderzocht of ik in aanmerking kom voor artikel 1(F) van het vluchtelingenverdrag. Ik was lange tijd in Afghanistan en word als oorlogsmisdadiger beschouwd. In die procedure kwam het ministerie van Binnenlandse Zaken met een rapport dat ik contact zou hebben met terroristen. Deze contacten moest ik nu juist onderhouden voor de BVD. De BVD zei niets tegen het rapport te kunnen doen, maar ik heb het contact toen verbroken, ze staken geen vinger voor me uit.’

CONCLUSIE

Uit de verhalen die wij in ons onderzoek te horen hebben gekregen en uit de open bronnen die we hebben geraadpleegd, zijn maar ten dele conclusies te trekken. Wat we kunnen weergeven zijn tendensen in het optreden van de BVD.

De BVD is zich sinds 1991 blijven bezighouden met vluchtelingen en migranten. Waar het destijds vooral ging om politiek extremistische groeperingen, richt de dienst zich nu ook op de islam, integratie in het algemeen, mensensmokkel en beïnvloeding door de landen van herkomst. Met de nieuwe directie Inlichtingen Buitenland erbij breidt de bemoeienis zich nog verder uit.

De manier waarop de BVD zich met asielerzoekers en migranten bezighoudt is vooral misleidend. Op het eerste gezicht heeft het er de schijn van dat de BVD de regeling van oud-minister Ien Dales uit 1992 respecteert, er lijken bijna geen ver-

blijfsvergunningen meer te worden beloofd door de dienst. Toch speelt de BVD een misleidend spel met de verblijfsvergunningen. Uit veel aan ons vertelde verhalen blijkt dat de BVD ze wel in het vooruitzicht stelt. Op het moment suprême laat de BVD haar informant echter in de steek. Leeggezogen en misleid.

Ronduit gevaarlijk is deze BVD-strategie voor vluchtelingen die Nederland worden uitgezet. Als in hun herkomstland bekend wordt dat ze met de BVD hebben samengewerkt, is hun leven zuur.

De BVD blijkt ook het regeringsbeleid om oorlogsmisdadigers te vervolgen te doorkruisen. In plaats van meewerken aan de vervolging helpt de BVD oorlogsmisdadigers soms juist aan een verblijfsvergunning.

Joegoslavië

Een duidelijk voorbeeld van de activiteiten van de BVD ten aanzien van vluchtelingen en migranten is de periode van het conflict in Joegoslavië. In ons onderzoek hebben we zelf geen verhalen over die periode te horen gekregen. Wel is er over de activiteiten van de BVD ten aanzien van Joegoslavische vluchtelingen en migranten iets bekend geworden door het NIOD-onderzoek naar de val van Srebrenica. 'Intelligence en de oorlog in Bosnië', heet de door Cees Wiebes geschreven deelstudie over de rol van de inlichtingendiensten bij de val van Srebrenica. De studie gaat uitgebreid in op de rol van de BVD.

De BVD kende, als een van de weinige westerse inlichtingendiensten, sinds 1963 een afdeling die zich bezighield met informatie verzamelen over en in het buitenland. Deze Stafafdeling Buitenlandse Politiek verzamelde informatie over de politieke ontwikkelingen in communistische landen en over communistische partijen in niet-communistische landen. De rapporten die de analisten van deze afdeling maakten waren vooral bedoeld om de eigen BVD-agenten voldoende

te informeren, zodat hun infiltratieoperaties onder de Nederlandse communisten ook daadwerkelijk slaagden.

Na de komst van Docters van Leeuwen bij de BVD werd op 1 november 1990 besloten deze afdeling op te heffen. De BVD moest af van de eenzijdige, op het communisme gerichte mentaliteit en de werkcultuur moest worden veranderd. Er werden kleine teams opgericht, die met wisselende samenstelling ook verschillende projecten moesten aanpakken.

Wiebes beschrijft dat er echter ook teams waren die op 'oneindige' projecten werkten, zoals terrorismebestrijding of de Joegoslavische criminaliteit. De oude analisten van de Stafafdeling Buitenlandse Politiek bleven zich continu bezighouden met de politieke en economische ontwikkelingen op de Balkan.

In eerste instantie gebeurde dat volgens Wiebes in Team Radar van de afdeling Staatsveiligheid. Na de eerste schermutelingen werd er echter een apart team opgezet: Team Adriaan.

Volgens het onderzoek van Wiebes heeft

dat team zich intensief beziggehouden met vluchtelingen die uit Joegoslavië naar Nederland kwamen. Ook werd de al aanwezige groep Joegoslavische migranten behoorlijk in de gaten gehouden. Team Adriaan begon met zeven medewerkers, maar dat aantal groeide na de komst van het Joegoslavië Tribunaal naar Den Haag tot twintig.

Wiebes vermeld in zijn rapport dat 'Team Adriaan onder meer belast was met het geven van beveiligingsadviezen en het verzamelen van inlichtingen onder Joegoslavische vluchtelingen, en hield zich verder bezig met het volgen van de activiteiten van Bosnische moslims, Bosnische Serviërs, Serviërs en Kroaten in Nederland. Het debriefte zelfstandig vluchtelingen uit die gebieden.'

Nadat het Team Adriaan via een taalinstituut in drie maanden tijd onder meer het Servo-Kroatisch onder de knie kreeg, werd ook veel informatie verkregen uit de reeds lang in Nederland gevestigde Joegoslavische gemeenschap. Volgens een vertrouwelijke bron van de BVD waar Cees Wiebes mee sprak werden op die manier veel inlichtingen verkregen.

Team Adriaan werkte zeer nauw samen met de Regionale Inlichtingendiensten (RID). Bij elke grote RID was er een persoon belast met Joegoslavië. Ook haalde het team de banden aan met andere afdelingen binnen de politiekorpsen, vooral om inzicht te krijgen in de netwerken van Joegoslavische criminelen in Nederland.

Daarnaast werkte de BVD vooral samen met de MID, de CRI, de CID en het ministerie van Justitie, vooral over de afhandeling van de

regeling Tijdelijke Opvang Ontheemden. Wiebes verhaalt ook over de intensieve contacten tussen de BVD en de IND, die we beschrijven in hoofdstuk 4. 'De IND hield voor de BVD in het oog welke vluchtelingen belangwekkende informatie konden opleveren, en deze dienst was daardoor het eerste aanspreekpunt van de BVD. De IND werkte met zogenaamde 'profiel'-gegevens betreffende personen die de BVD interessant vond, bijvoorbeeld of de vluchteling bij een bepaalde paramilitaire groep had gezeten of voor een inlichtingen- of veiligheidsdienst had gewerkt.' Een anonieme BVD'er vertelde Wiebes dat er ook veel meer informatie kwam uit de hoek van de lokale politie en de Koninklijke Marechaussee, 'want daar meldden de vluchtelingen zich altijd eerst'.

Ook werkte de BVD nauw samen met het Opsporingsteam Joegoslavische Oorlogsmisdadigers van de CRI en het Openbaar Ministerie te Arnhem. In 1994 had de dienst zelf geconstateerd dat 'zich onder asielzoekers in Nederland een aantal oorlogsmisdadigers uit ex-Joegoslavië bevond'. De BVD gaf blijkbaar wel informatie door aan het OM, maar die vervolgde daarop niet. 'Het OM zag er niet veel in, en dat is eigenlijk een eufemisme', aldus een anonieme BVD'er in het NIOD-rapport.

Ook werkte de BVD samen met buitenlandse diensten om aan informatie te komen. Volgens Wiebes verliep die samenwerking tot 1993 niet geweldig. Pas na de komst van het Tribunaal naar Den Haag werd de samenwerking intensiever. Tot die tijd beschikte alleen Frankrijk over relevante informatie, de Duitse, Engelse en Amerikaanse diensten

hadden (of gaven) weinig door. 'De CIA kwam met veel vragen, maar leverde zelf weinig intelligence.' Na 1993 werd er bijvoorbeeld veel informatie uitgewisseld over de activiteiten van de Joegoslavische georganiseerde criminaliteit. Bij de Bosnische veiligheidsdienst had de BVD op een gegeven moment een liaisonofficier geplaatst om informatie uit te wisselen. Het betrof vooral de uitruil van informatie over oorlogsmisdadigers.

Naar aanleiding van het boek van Cees Wiebes hebben we bij de BVD een verzoek ingediend om een aantal rapporten in te zien die

Wiebes heeft gebruikt in zijn onderzoek. *Brandhaard in Europa* (november 1991), een interimrapportage over Joegoslavië van juli 1992, *Onverminderd brandhaard in Europa* (september 1992) en *Evaluatie gebeurtenissen in voormalig Joegoslavië* (april 1993) werden eind oktober 2002 vrijgegeven door de AIVD, de opvolger van de BVD. De rapporten geven een analyse van de situatie in Joegoslavië en van de effecten op Nederland. In dat kader heeft de BVD onderzocht wat de reacties van Joegoslavische migranten en vluchtelingen waren op het conflict.

4 SAMEN WETEN WE NOG NET IETS MEER

De BVD werkt met veel diensten samen om aan informatie over asielzoekers en migranten te komen. Om te beginnen met de Regionale Inlichtingendiensten, die als voelsprietten voor de BVD in de politieregio's werken. Dan met de vreemdelingendiensten in de verschillende regio's en vervolgens ook met de IND. Bijzonder is ook de nauwe samenwerking tussen de BVD en de politie op het terrein van mensensmokkel.

De samenwerking tussen al deze diensten is zeer nauw. Niet alleen wordt er gestructureerd informatie over vreemdelingen uitgewisseld, ook detacheren de diensten onderling medewerkers bij elkaar. Voor vreemdelingen is dit informatienetwerk niet zichtbaar. Als iemand in een procedure informatie aan de IND of de vreemdelingendienst geeft, wordt niet verteld dat die informatie ook weer doorgegeven kan worden aan de BVD. Daarbij laat de BVD het vaak in het vage met welke dienst men nu eigenlijk te maken heeft.

In mei 2003 kwam bovendien de Advies Commissie Vreemdelingenzaken met een uitgebreid advies over hoe het vreemdelingenbeleid ingezet kan worden ter bestrijding van terrorisme. De AIVD zou een belangrijkere rol moeten gaan spelen bij screening en het aanleggen van databanken.

BVD-RID

De samenwerking van de BVD met de Regionale Inlichtingendiensten (RID) is op het terrein van asielzoekers en migranten intensief. Logisch, want de RID is eigenlijk een regionale afdeling van de BVD. Het verwarrende echter is dat de RID ook taken verricht voor de politie. De medewerkers hebben dus dubbele petten met heel erg verschillende bevoegdheden. Het politiewerk valt onder de politiewet, met een beperkt aantal bevoegdheden; het inlichtingenwerk valt onder de wet op de inlichtingendiensten, met veel meer bevoegdheden. De taken voor de politie richten zich hoofdzakelijk op informatieverzameling in het kader van de openbare handhaving. De taken voor de RID worden jaarlijks vastgelegd in activiteitenplannen.

Dagblad *De Stem* meldde op 19 december 1997 dat de RID regio Zeeland in haar beleidsplan voor 1998 onder andere de belangentegenstelling tussen Turken en Koerden als speerpunt nam. ‘Die zullen door de Zeeuwse RID volgend jaar in kaart worden gebracht, zodat bij hernieuwde dreiging van escalatie van de conflicten tijdig kan worden ingegrepen.’

Tot begin jaren negentig was de band tussen de RID (destijds Plaatselijke Inlichtingendienst, PID) en de BVD gebaseerd op persoonlijke contacten. Van 1992 tot 1997 heeft de BVD middels het project Hermandad geprobeerd de banden te verbeteren. De persoonsgebonden contacten zijn vervangen door een meer structureel overleg. Zo wordt er nu minimaal één keer per jaar overlegd tussen leidinggevenden van de BVD met de tactische chefs van de RID’s over actuele onderwerpen binnen de regio. In het activiteitenplan wordt vastgelegd hoeveel tijd en mankracht de RID’s in een onderwerp steken. ‘Dan kun je bijvoorbeeld denken aan een onderwerp als de Grijze Wolven’, aldus Nico van Helten (oud-directeur Democratische Rechtsorde bij de BVD) in het *Algemeen Politieblad* van 8 november 1997.

De RID toont belangstelling voor vluchtelingen die naar demonstraties gaan. Om informatie los te krijgen over de deelnemers van een demonstratie wordt af en toe flink wat pressie gebruikt. Dit gebeurde bijvoorbeeld na het protest van uitgeprocedeerde Koerdische asielzoekers. De bijeenkomst eindigde in wat opstootjes en er werd een aantal mensen gearresteerd. Onder hen was Zefir, die achteraf door de politie werd benaderd. ‘Ze lieten me heel veel foto’s zien van demonstranten en vroegen of ik ze kende. Ik had weinig zin om namen door te geven, dus zei ik dat ik niemand herkende. Het gesprek werd toen snel grimmiger en ze begonnen te dreigen: “Als jullie niet meewerken, moeten jullie alle schade betalen.”’

De politie liet het er niet bij zitten, en er volgden nog twee gesprekken. ‘Daarbij waren ook andere mensen, ik geloof uit Zoetermeer [In Zoetermeer zit de Nationale Recherche Informatie, NRI, J&J]. Ze benadrukten dat het toch ook mijn verantwoordelijkheid was en vroegen weer naar namen van demonstranten. De derde keer hadden ze ook foto’s met nummers erop. Ook vroegen ze hoeveel procent van de demonstranten uit Noord-Nederland kwam en hoeveel uit Zuid-Nederland.’ Zefir werd steeds meer onder druk gezet om namen door te geven. ‘Die laatste keer gooiden ze het ook op medewerking bij nieuwe demonstraties. Het werd echt zo van “als je ons nu helpt, dan vertrouwen we jou en helpen we met het krijgen van vergunningen”. Toen ik daar ook niet op inging werden ze echt boos: als ik zei dat ik iemand niet kende, zei de politie: “Jij kent hem wel.”’ Ook wilden ze met Zefir praten over zijn ideeën over de verantwoordelijkheid van de communistische partij in Irak.

Tot 11 september 2001 had de Nederlandse politie geen regio-overstijgend informatiesysteem. Informatie over openbare orde bleef meestal tot de regio beperkt, maar werd op verzoek wel met de BVD uitgewisseld. Sinds 11 september 2001 wordt alle relevante informatie met betrekking tot terrorisme, extremisme en de handhaving van de openbare orde op nationaal niveau verzameld, geanalyseerd en gebundeld om het pasklaar aan de korpsen te kunnen presenteren. De informatie komt van Criminele Inlichtingeneenheden (CIE), districtsrecherche en centrale recherchediensten. Ook informatie over onrust onder bepaalde bevolkingsgroepen als gevolg van bijvoorbeeld het Amerikaans/Britse optreden in Afghanistan wordt verwerkt. En dat wordt veelal aangedragen door buurtregisseurs en wijkagenten. Daarnaast wordt op regionaal niveau nog informatie aangeleverd door de lokale eenheden van de marechaussee en komt er bij de korpsen informatie binnen via internationale rechtshulpverzoeken.

In maart 2002 werd een Somalische vrouw uit Nijmegen benaderd door een wijkagent die ze kende. Hij belde haar en vroeg of ze in een café wilde afspreken. Al bij de afspraak gaf hij aan tegenwoordig inlichtingenwerk te doen: hij hield zich nu bezig met zaken als moslims, terrorisme en moskeeën. In het café kwam hij met een collega en ze stelden vragen over de organisatie van Somaliërs in Nederland: zijn er veel fundamentalisten, wie zijn de kopstukken? De vrouw is niet op het verzoek om meer gesprekken ingegaan.

BVD EN VREEMDELINGENDIENST

Toen Buro Jansen & Janssen in 1991 onderzoek deed naar de BVD-bemoeienis met vreemdelingen bleek dat de Plaatselijke Inlichtingendiensten (nu RID's) zeer nauw samenwerkten met de vreemdelingendiensten. Vaak werkten de PID'ers ook bij de vreemdelingendienst en konden zij vreemdelingen eenvoudig benaderen. Deze praktijk wordt bevestigd door Klaas, die tien jaar bij de politie heeft gewerkt, waarvan een groot deel bij de vreemdelingenpolitie. Klaas herinnert zich dat er op een gegeven moment veel politieke vluchtelingen uit Suriname kwamen. Dat was vlak voor de decembermoorden van 1982. Toen kwam ook de PID op de proppen.

In die tijd kwamen asielzoekers in eerste instantie bij de politie terecht; de vreemdelingendienst moest de mensen horen, het vluchtverhaal op papier zetten en een rapportage maken. Dat werd dan naar de IND gestuurd, die deed zelf geen gehoren. In die tijd kwam de PID heel veel over de vloer.

'Ze wisten op de een of andere manier dat bepaalde mensen vanuit Suriname kwamen. Ze vroegen dan: "Mag ik bij het gehoor zitten, of kunnen jullie een paar vragen stellen?" De PID'ers werden aan de asielzoekers voorgesteld als zijnde vreemdelingendienst. Tijdens die gehoren stelden zij zelf geen vragen. Wij moesten ons gewoon houden aan de vragen die je stelt in het kader van een vreemdelingenverhoor. Maar in de pauzes en in de koffiepauze gaven ze wel aan waarover zij meer wilden horen. En dan gingen wij daar ook vragen over stellen.

Ik herinner me bijvoorbeeld dat een hoge militair uit Suriname kwam, dat wist men dan, en daar had men heel veel belangstelling voor. Daar zat dan dus iemand van de PID bij. Dat gebeurde regelmatig. Daarvoor was het ook al bij Pakistanen zo. Daar was ook de PID al in geïnteresseerd, in de vluchtverhalen, waar wonen ze, wie kijkt er naar ze om.'

Volgens Klaas waren de PID en de vreemdelingendienst organisatorisch niet verbonden, maar de contacten waren goed. De PID wist de vreemdelingendienst goed te vinden om bepaalde informatie na te vragen.

'In die tijd had de PID onbeperkt toegang tot de dossiers van de vreemdelingendienst. Dat waren toen kaartenbakken. Maar dat was niet zo bijzonder, ook de recherche deed dat bij ons. Als zij bijvoorbeeld onderzoek deden naar Marokkanen, dan kwamen ze ook gewoon binnenlopen en keken in de kaartenbakken. Zo ook de PID. Of het nou mocht? Het werd gedaan onder het mom van opsporingsonderzoek, en niemand maakte daar een probleem van. Maar er werd nooit officieel toestemming gevraagd. Het ging pas voor het eerst mis toen er foto's getoond werden. Eén keer werden er foto's uit een vreemdelingendossier getoond in het kader van een getuigenverklaring. Waarschijnlijk is toen de advocaat daarover gaan klagen. En daarna is er gezegd dat er altijd toestemming gevraagd moet worden aan de officier van justitie. Dat gebeurde toen - en nu - natuurlijk ook nog met vingerafdrukken van bijvoorbeeld illegale vreemdelingen. Ook al is het geen misdrijf om illegaal te zijn, toch word je wel geregistreerd, en die vingerafdrukken werden gewoon gebruikt.'

Klaas is in 1990 gestopt bij de politie, maar bovenstaand verhaal lijkt nog steeds op te gaan. Kijk bijvoorbeeld naar het verhaal van de Iraanse asielzoeker Kader. Bij zijn bezoeken aan de vreemdelingendienst werd hij apart genomen en maakte 'Van Boven' zich niet kenbaar als iemand van de inlichtingendienst.

Om contact te leggen met een vluchteling maakt de BVD ook gebruik van de vreemdelingendienst. Zo werden de Iraanse vluchtelingen Reza en Hammi op een dag gebeld door de BVD met de dringende vraag of ze naar het kantoor van de vreemdelingendienst wilden komen.

Een sterk staaltje van samenwerking tussen de BVD en de vreemdelingendienst ondervond Ahmed. In de periode dat hij als informant werkte voor de BVD was zijn

schoonmoeder op bezoek in Nederland. Ze wilde haar visum verlengen, hetgeen echter door de vreemdelingendienst werd geweigerd. Op het moment dat ze weer naar buiten gingen werd Ahmed door zijn BVD-contactpersoon gebeld. Ahmed legde uit wat er aan de hand was. De BVD'er beloofde iets te regelen en gaf de naam van iemand die op het kantoor van de vreemdelingendienst werkte. Eenmaal in contact met haar was het toch nog mogelijk een bezwaarschrift in te dienen.

Geconcludeerd kan worden dat de betrokkenheid van de vreemdelingendienst bij de benadering van vluchtelingen en migranten nog steeds groot is. De vreemdelingendienst fungeert voor de inlichtingendiensten nog steeds als een voorportaal bij de benadering van vluchtelingen. Er wordt misbruik gemaakt van de positie van vluchtelingen, die gewend zijn te voldoen aan de eisen van de vreemdelingendienst. Soms is niet eens duidelijk dat er een inlichtingendienst achter zit. Ook dubbelfuncties (RID'ers die tegelijkertijd voor de vreemdelingendienst werken) komen nog steeds voor. De 'Turkenexpert' van de Rotterdamse RID werkt officieel bij de vreemdelingendienst. Op dat kantoor had hij ten tijde van ons onderzoek een apart kamertje waar hij zich helemaal kon richten op de Turkse problematiek.

Nederlandse inlichtingendiensten hebben vanuit hun taakstelling belangstelling voor mensen die interessante posities hebben gehad in het land waar ze vandaan komen. Voor vluchtelingen in de asielprocudure is het echter meestal niet duidelijk dat ze ondervraagd worden door iemand van een inlichtingendienst. Een ander terugkerend element is manier waarop de inlichtingendienst mensen laat vallen op het moment dat ze zijn leeggetankt, of iets terugverwachten voor de informatie die ze hebben geleverd.

Dit verhaal gaat over een Iraniër, Kader, die begin 1993 naar Nederland kwam. Tussen oktober 1993 en januari 1994 heeft hij gesprekken gevoerd met een zekere 'Van Boven', over zijn activiteiten als militair adviseur in Iran. Het contact kwam tot stand op

het bureau van de Vreemdelingenpolitie in de plaats waar hij toen zijn asielprocudure afwachtte. Toen hij daar zoals elke maand kwam om te stempelen, kreeg hij bij de balie te horen dat er iemand was die met hem wilde spreken. Hij werd naar een kamertje gebracht waar alleen Van Boven zat. Dat was een man van ongeveer 40 jaar, met een bril, die veel over militaire zaken wist. Hij wilde van de Iraniër informatie over verschillende wapens, met name raketten, over de samenwerking van Iran met andere landen op militair gebied, de gebruikte technologieën, de herkomst van het materiaal, de locaties van wapenfabrieken enzoverder. Kader had bijvoorbeeld documenten van een machinefabriek in Iran. Van Boven hield die dan tot het volgende gesprek om er kopieën van te maken. Daarnaast wilde Van

Boven ook specifieke persoonlijke informatie horen, namelijk de namen en adressen van personeel van de betreffende wapenfabriek, waaronder dat van de directeur en assistenten.

De gesprekken duurden een uur tot anderhalf uur. Er werden geen afspraken gemaakt, als Kader kwam stempelen dan zat hij daar. Bij het eerste gesprek heeft Van Boven nadrukkelijk tegen Kader gezegd: 'you must answer my questions'. Hij heeft echter nooit gezegd van welke dienst hij was. Kader dacht dat hij van de Vreemdelingenpolitie was, en verkeerde daardoor in de veronderstelling dat hij inderdaad alle vragen moest beantwoorden.

Bij het laatste gesprek, dat plaatsvond in het Aristo hotel aan de Haagse Stationsweg, was op voorstel van Van Boven een tolk aanwezig. Tot die tijd waren alle gesprekken in het

Engels verlopen. Het was deze tolk, een bekende van de Iranier, die Kader na dit gesprek waarschuwde dat Van Boven van de geheime dienst was. Tot die tijd had Kader daaraan niet gedacht. De tolk zei dat Kader beter maar niet meer kon praten, totdat er meer duidelijkheid zou komen over wat daar dan tegenover zou kunnen staan. Hij zou eerst een verblijfsstatus moeten krijgen, en dan pas weer verder praten. Van Boven wilde na dit gesprek in het Aristo hotel nog een afspraak, maar Kader deelde hem mee dat hij dit niet wilde zonder garanties op een verblijfsvergunning. Toen zijn er geen gesprekken meer gevolgd. Ook bij de Vreemdelingenpolitie is Van Boven voor zover Kader weet, niet meer opgedoken.

(De namen in dit verhaal, ook die van de BVD-er, zijn vervangen)

BVD-IND

De Immigratie- en Naturalisatiedienst speelt een belangrijke rol in de asielprocedure. Uit hoofdstuk 2 is duidelijk geworden dat de IND een schat aan informatie herbergt over vluchtelingen. De BVD maakt veelvuldig gebruik van de diensten van de IND. Zo vraagt de dienst vooral de bij de IND aanwezige dossiers van asielzoekers op. Niet alleen leveren de gehoren zelf al veel informatie op, ze worden ook gebruikt om te kijken of mensen mogelijk inzetbaar zijn als informant. In de begroting over 2003 wordt expliciet vermeld dat de BVD ook informatie aan de IND moet gaan doorspelen.

De precieze werkwijze van de BVD is erg onduidelijk, zelfs voor iemand als Hilbrand Nawijn, oud-minister van Vreemdelingenzaken en Integratie, tot 1996 directeur van de IND, en daarna vluchtelingenadvocaat. In een interview dat we afnamen in de periode dat hij advocaat was legde hij uit hoe de banden tussen de BVD en de IND tot 1996 waren. 'Vroeger was het zo dat de BVD bij de IND op de werkvloer ging rondvragen. Er was toen geen contactpersoon voor de BVD en de

dienst vroeg toen hier en daar wat dossiers op.’ Nawijn zegt weinig zicht te hebben gekregen op de activiteiten van de BVD. ‘Ik wilde soms best wel meer informatie, maar dan kreeg ik terug wat we zelf hadden doorgegeven.’ De BVD maakte wel dreigingsanalyses en landeninformatie, maar Nawijn was niet onder de indruk van de inhoud van deze rapporten.

Via een beroep op de Wet Openbaarheid van Bestuur (WOB) hebben we van de IND een aantal documenten uit februari 1995 losgekregen betreffende de samenwerking tussen de BVD en de IND. Uit deze documenten blijkt dat er intensief contact is tussen de diensten. ‘Een inventarisatie bij zowel Justitie als bij de BVD heeft als resultaat opgeleverd dat het merendeel van de contacten – en dan met name vanuit de operationele directies – onderhouden worden met de Directie Vreemdelingenzaken (nu IND).’

Nawijn bevestigt dat de BVD inderdaad zeer veel dossiers inzag.

‘De dossiers komen uit de verschillende regio’s binnen en de contactambtenaren weten natuurlijk niet wat interessant is voor de BVD. Bij de IND liggen uiteindelijk zo veel dossiers dat de BVD dat niet allemaal zelf door kan zoeken. Dus daarover werden afspraken gemaakt. De BVD zei van tevoren in welke landen en categorieën zij geïnteresseerd waren. Ze waren wel blij als wij aangaven welke dossiers interessant waren. Natuurlijk Irak en Libië, maar ook duidelijk een aantal landen niet, bijvoorbeeld Afrikaanse. De dossiers werden ingezien of meegenomen.’

Wettelijk gezien heeft de BVD inderdaad onbeperkte toegang tot ‘gegevens die noodzakelijk zijn voor de taakuitoefening van de dienst’. Volgens artikel 17 van de Wet Inlichtingen en veiligheidsdiensten WIV is de BVD gemachtigd om zich in bepaalde gevallen tot de houder van een persoonsregistratie te wenden met een verzoek om inzage in die gegevens. Dit wetsartikel is uitgewerkt in de Machtiging verkrijging persoonsgegevens (zie bijlage 2). Er zijn weinig beperkingen voor de BVD. Zo mag de dienst gegevens verzamelen ‘die noodzakelijk zijn voor het doel van een onderzoek dan wel een bepaalde operationele activiteit, mede gelet op de aard en omvang ervan’. Wel moet ‘het verzamelen van gegevens plaatsvinden op een wijze die zo min mogelijk inbreuk maakt op de persoonlijke levenssfeer van degene op wie het onderzoek zich richt en andere personen ten aanzien van wie gegevens worden verkregen’.

Op 24 maart 1992 debatteerde de Tweede Kamer over de inzage van de BVD in de IND-dossiers. Volgens de toenmalige minister van Binnenlandse Zaken Ien Dales had de BVD in acht maanden tijd ongeveer 130 dossiers opgevraagd. ‘Vanaf 1 januari wordt dit nauwkeurig bijgehouden. Dan kan ik u dus steeds het precieze cijfer melden’, aldus Dales.

Om na te gaan hoeveel dossiers er momenteel door de BVD opgevraagd worden, dienden we bij het ministerie van Justitie een verzoek in om de aantallen van de afgelopen jaren aan ons te melden; Dales had immers beloofd dit precies bij te zullen houden. Tot onze grote verbazing bleken de ambtenaren Dales' woorden met een korreltje zout te hebben genomen. Het ministerie van Justitie antwoordde op ons verzoek dat 'er geen overzicht is bijgehouden van het aantal dossiers dat door de BVD is opgevraagd'. Volgens het ministerie had Dales nooit beloofd het aantal opgevraagde dossiers bij te houden. Curieus genoeg citeert het ministerie de toezegging van Dales wel, alleen zonder de zinsnede 'Dan kan ik u dus steeds het precieze cijfer melden'.

In reactie op deze afwijzing stelde Femke Halsema (GroenLinks) Kamervragen (zie bijlage 3) over deze kwestie. Ze vroeg zich af hoe het nu zat met de belofte van Dales. Ook vroeg Halsema de minister zelf om een overzicht van het aantal inzages door de BVD.

De ministers van Binnenlandse Zaken en van Justitie maakten geen woord vuil aan het feit dat de beloften van Dales niet zijn nagekomen. Volgens het ministerie van Justitie bestaat er ook geen wettelijke plicht het aantal dossiers bij te houden. Wel legt de BVD zelf het verkrijgen van persoonsgegevens uit die dossiers vast. 'Deze persoonsgegevens zijn echter voornamelijk via een centrale verwijzingsindex geautomatiseerd toegankelijk.' Ook de BVD legt de belofte van Dales naast zich neer, en als het aan de ministers Klaas de Vries en Benk Korthals ligt hoeft de BVD de overzichten ook niet meer te maken. 'Zonder een zeer omvangrijk dossieronderzoek kan ik geen exacte gegevens melden.' Wel lieten de ministers weten dat het aantal opgevraagde dossiers niet spectaculair zou zijn gestegen: 'Er zijn mij geen feiten bekend op grond waarvan het aannemelijk is dat het aantal bevestigingen van asielsdossiers aanzienlijk zou zijn toegenomen.' Op basis van de cijfers van 1992 betekent dat dat er in ieder geval van zo'n tweehonderd mensen per jaar het dossier wordt gelicht.

Volgens de documenten die zijn vrijgegeven vindt er op een viertal terreinen informatie-uitwisseling plaats. De BVD geeft de IND informatie over 'vreemdelingen over wie zij aanwijzingen heeft dat iemand een gevaar vormt voor de nationale veiligheid'. Een aantal gevallen waarin dit gebeurde haalde de landelijke pers. Zo rapporteerde de BVD de IND onder andere over de Filippijn Sison en over de Libische imam Ahmed Ali Hadi uit Utrecht. Sison verblijft sinds 1992 in Nederland en is de leider van de Filippijnse communistische verzetsbeweging CPP. Toen de Filippijnse regering in 1988 zijn paspoort introk, verbleef hij in Utrecht. Hij vroeg toen asiel aan in Nederland. De BVD kwam in 1990 met een rapport waarin werd

gesteld dat Sison als ‘auctor intellectualis verantwoordelijkheid draagt voor aanslagen van de gewapende arm van de CPP’. Sison werd op grond van deze informatie niet toegelaten als vluchteling.

De Libische imam Ahmed Ali Hadi stond sinds 1991 aan het hoofd van de Omar al Faroek-moskee in Utrecht. Volgens de BVD werkte de man echter als inlichtingenofficier van de Libische inlichtingendienst. Hij werd op basis van deze informatie uitgewezen.

Ook licht de BVD de IND in ‘als zij over gegevens beschikt waaruit blijkt dat betrokken vreemdeling gevaar loopt te worden gedood of gefolterd dan wel te worden veroordeeld voor een strafbaar feit van politieke aard in het land van herkomst’.

Gevoelig wordt het als ‘een vreemdeling die niet in aanmerking komt voor een verblijfsvergunning beschikt over informatie die van wezenlijk belang is voor een adequate taakuitvoering van de BVD’. Het kan hier gaan om oorlogsmisdadigers of anderen die worden afgewezen. Volgens de notitie moet de staatssecretaris in zo’n geval beslissen of iemand mag blijven of niet; de praktijk is echter weerbarstiger. Om pijnlijke situaties te voorkomen is er apart overleg. Medewerkers van de IND en de BVD zorgen voor ‘afstemming om te voorkomen dat de dienst activiteiten onderneemt die mogelijk tot complicaties zoals bijvoorbeeld Kamervragen zullen kunnen leiden’.

Ten slotte kan het voor komen dat de IND informatie heeft die voor de BVD van belang kan zijn. Afsproken is om over deze zaken ambtsberichten uit te wisselen.

In 1997 vroeg het Bureau Bijzondere Zaken van de IND aan de BVD of de dienst voortaan ook informatie wilde doorgeven over vluchtelingen die terugreizen naar hun land van herkomst. ‘Ongetwijfeld beschikt de BVD soms ook over dit soort gegevens. Het is zaak dat deze dan bij de IND bekend worden.’

Nawijn legde uit dat bovenstaande contacten hoofdzakelijk via het Bureau Bijzondere Zaken lopen.

‘De BVD spreekt alleen via het BBZ. Vragen van het BBZ kunnen dus afkomstig zijn van de BVD. In rapporten aan het hoofd van de IND zou dan wel staan over welke zaken overleg met de BVD is gevoerd. Bovendien was er om de zoveel tijd regulier overleg met het hoofd van de BVD en het hoofd van de IND, om afspraken te maken en om zo toch toezicht te houden. En daar werd ook besproken waaraan extra aandacht te geven. Dat was één keer per twee, drie maanden.’

De intensieve samenwerking tussen de BVD en het BBZ heeft ertoe geleid dat er gedurende driekwart jaar een medewerkster van de BVD is gedetacheerd bij het

BBZ. Volgens de BVD was ‘de tewerkstelling nuttig voor de relatieontwikkeling. Een permanente plaatsing van een BVD-functionaris bij BBZ voegt echter te weinig toe aan de reeds opgezette contacten’. Toch kregen we tijdens ons onderzoek van verschillende mensen te horen dat de BVD nog steeds medewerkers gedetacheerd heeft bij de IND.

De verstrengeling van de BVD en de IND is groot. Beide diensten beschikken over veel informatie van vluchtelingen, en zonder dat deze mensen dat weten wordt die informatie uitgewisseld. Ook stelt de IND in gehoren vragen die afkomstig lijken te zijn van de BVD. De BVD stelt zich bovendien niet altijd duidelijk voor en verschuilt zich achter de IND.

Het verhaal van Ahmed is een voorbeeld van een asielzoeker in een benarde positie die niet durfde te weigeren mee te werken met de BVD. De dienst maakte vervolgens jarenlang gebruik van Ahmed. Dit bracht hem in een positie die hem nu verweten wordt, hij wordt ervan beschuldigd contacten te onderhouden met terroristen.

‘In 1989 ben ik gevlucht uit Egypte. Tot 1992 heb ik in Afghanistan gezeten, daarna in Albanië en Yemen. Toen ik ook daar niet meer veilig was ben ik in 1995 naar Nederland gevlucht’.

Ahmed ontvluchtte Egypte in 1989 omdat de overheid daar toen hard optrad tegen moslim-fundamentalisten. Ahmed was actief in Gama’ah Islamia, een fundamentalistische moslimbeweging die streefde naar een islamitische samenleving in Egypte.

Pas nadat Ahmed gevlucht was, werd hij in december 1992 door het Egyptische Hoge Militaire Gerechtshof tegelijk met een aantal anderen bij verstek veroordeeld tot de doodstraf. Volgens de Washington Post van 4 december 1992 werden de veroordeelden

‘niet verdacht van specifieke geweldsovertredingen, maar van het plannen van het omverwerpen van de Egyptische regering en het doden van een aantal leiders.’

Het proces was een tweede in een lange rij van processen tegen leden van Gama’ah Islamia. De veroordelingen voor de militaire rechtbanken in Egypte riepen een stroom aan protest op, onder andere van Amnesty International en Human Rights Watch.

Ahmed verbleef vanaf 1995 in Nederland, eerst een aantal jaren in een asielzoekerscentrum. Wachtend op de afhandeling van zijn procedure moest hij elke week stemmen in bij de Vreemdelingenpolitie op het centrum.

‘Ergens in 1997 vroeg iemand van de Vreemdelingenpolitie of ik even mee naar achteren wilde komen. Ik werd daar voorgesteld aan iemand die vertelde dat hij van de inlichtingendienst was. De man noemde zich Freek en had een tolk meegenomen’.

Ahmed werd door de BVD flink onder druk gezet. ‘Freek zei dat hij toestemming had van de Europese Unie en Veiligheidsraad om mij

te ondervragen. Hij heeft me een brief laten zien waarin dat stond. Sinds ik gevlucht ben uit Egypte leef ik met een valse naam, maar in dit papier stond mijn echte naam. Daar ben ik behoorlijk van geschrokken, ik durfde niet meer te weigeren'.

'Het eerste gesprek ging vooral over een aanslag in het Egyptische Luxor in 1997, waar 58 toeristen bij omkwamen. Volgens de Egyptische overheid zat Gama'ah Islamia achter deze aanslag. Een radicaal deel van de beweging had de aanslag opgeëist, maar verder wees iedereen hem juist af'.

'Freek was erg geïnteresseerd in Gama'ah Islamia. Hij wilde vooral weten of ik nog steeds contacten had met die organisatie, maar ik was al lang weg en had geen contacten meer'.

Na afloop maakte Freek duidelijk verdere gesprekken buiten het asielzoekerscentrum te willen voeren. 'Ze wilden niet dat andere mensen er van af wisten. Ook vroegen ze me het gesprek geheim te houden en niet aan mijn advocaten en mijn vrouw te vertellen. Bovendien beloofde hij dat meewerken met de BVD een positieve invloed zou hebben op mijn asielprocedure.'

In het begin maakte de BVD elke maand een afspraak met Ahmed. De gesprekken gingen vooral over Gama'ah Islamia en Afghanistan, waar Ahmed lange tijd verbleef.

'Ook begon Freek erover of ik geen computer met internetaansluiting wilde zodat ik gemakkelijker contact kon opnemen met bepaalde mensen. Ik wilde dat niet, maar hij bleef erover doorgaan. Hij gaf me namen van mensen waar ik dingen aan moest vra-

gen. Daarnaast nam hij ook wel Arabische en Egyptische kranten mee en vroeg hij mij wat bepaald nieuws betekende'.

Ondanks de belofte van de BVD dat meewerken met de dienst een positieve invloed zou hebben, startte de IND in 1998 een artikel 1(F) procedure tegen Ahmed. 'Volgens Freek hoefde ik me daar niet al te druk over te maken, maar toch voelde ik me nog kwetsbaarder'.

In 1999 werd Freek vervangen door een ander BVD'er. Voortman nam de zaak over en drong harder aan op een internetverbinding. 'Ik heb de computer en internet toen genomen, ik was echt heel bang uitgezet te worden. De gesprekken werden plotseling één keer per week en steeds moest ik via het internet contact legen met leden van Gama'ah Islamia in Nederland, Duitsland en Engeland.'

Voortman begon ook over onderhandelingen met de Egyptische regering. 'Ik moest aan de Raad van Gama'ah Islamia vragen of ze in wilden stemmen met een soort vredesbesprekingen. Hij wilde daarvoor zelfs graag een vertegenwoordiger van het Nederlandse ministerie van Buitenlandse Zaken meenemen, maar dan moest de Raad van Gama'ah Islamia zich eerst duidelijk uitspreken voor vrede in Egypte. Een tijdlang hield Voortman het af, omdat sommige leden van de Raad volgens hem niet duidelijk genoeg waren.'

Uiteindelijk kwam de vertegenwoordiger van het ministerie van Buitenlandse Zaken mee. 'Hij zei eigenlijk niets en luisterde alleen maar. Voortman wilde van de Raad van

Gama'ah Islamia een officiële verklaring dat er in Europa geen aanslagen gepleegd zouden worden. Ik heb dat verzoek verstuurd en kreeg antwoord terug dat Gama'ah Islamia nooit aanslagen had gepland in Europa. Sinds 1997 zijn er overigens ook in Egypte door deze groep geen aanslagen meer gepleegd.'

Ahmed had een heel sterk vermoeden dat de BVD hem goed in de gaten hield. Ter illustratie vertelde hij ons het volgende voorbeeld: 'Mijn vrouw komt uit Albanië en mijn schoonouders waren hier in februari 2000 op bezoek. We gingen naar de Vreemdelingenpolitie om hun visum te laten verlengen, maar dat werd geweigerd. Nadat we het kantoor hadden verlaten ging binnen vijf minuten mijn telefoon over en het bleek Voortman te zijn. Tot mijn grote verbazing wist hij dat ik net bij de Vreemdelingenpolitie was geweest en wat daar was gebeurd. "Ik heb wat geregeld" zei hij, "ga maar terug en vraag naar mevrouw Den Hartog". Ondanks het feit dat ik geen afspraak had, kon ik inderdaad bij die mevrouw Den Hartog terecht. Ze zei dat het visum was verlopen, maar dat we binnen 24 uur bezwaar konden aantekenen en dat m'n vrienden wel zouden helpen. Ik was verbaasd, want ik heb geen vrienden die dat kunnen, maar ze bleef het maar herhalen. Uiteindelijk ging ze iemand bellen en kort daarna ging mijn mobiel over.

"Neem nou op", zei ze. En het was weer Voortman die zei: "ik heb morgen een afspraak met je in Cuijk, je zaak wordt geregeld." Daar heeft hij zelf het bezwaar voor me geschreven'.

In de artikel 1(F) procedure werd Ahmed in 2001 geconfronteerd met een ambtsbericht van het ministerie van Binnenlandse Zaken, waarin hij werd beschuldigd van het onderhouden van contacten met terroristen. Voor de rechter is deze beschuldiging naar alle waarschijnlijkheid voldoende om hem ook echt als oorlogsmisdadiger te beschouwen en hem op basis daarvan uit te sluiten van de asielprocedure.

'Ik was verbaasd en boos tegelijk, die contacten onderhield ik speciaal op verzoek van de BVD en nu kwam hetzelfde ministerie met zulke beschuldigingen aanzetten. Ik vroeg Voortman of hij iets kon doen, bijvoorbeeld duidelijk maken dat ik in opdracht van de BVD werkte. Er was me immers hulp bij het verkrijgen van een verblijfsvergunning beloofd'. Voortman beweerde dat de BVD niets met dat rapport te maken had, en hield vol dat hij er ook niets tegen kon doen. 'Ik heb hem nogmaals om een schriftelijke bevestiging gevraagd van onze contacten en mijn hulp aan de BVD. Toen hij dat bleef weigeren ben ik onmiddellijk gestopt met de ontmoetingen.'

BVD-TOLKEN

De BVD maakt ook gebruik van de tolken die de IND in de asielprocedures inhuurt. Op 16 november 2000 stelden Tara Singh Varma en Femke Halsema (Groen-Links) een vraag over een interview in *de Volkskrant* waarin een Iraanse tolk aangaf informatie door te geven aan de BVD. Singh Varma en Halsema vroegen zich af of ‘de functie van tolk, waarop een beroepsgeheim rust, wel verenigbaar is met de rol van informant voor de BVD’. Volgens de regering hoeft dat geen enkel probleem op te leveren. Ze verwijst naar de geschiedenis van de oude wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten, waarbij uitgebreid is gesproken over het verzamelen van gegevens bij vertrouwenspersonen. Destijds werd vastgesteld dat:

‘...het beroepsgeheim gegeven is ter wille van het belang dat eenieder zich tot een vertrouwenspersoon moet kunnen wenden zonder vrees dat het toevertrouwde ook derden ter ore kan komen. De bescherming van deze vertrouwensrelatie is een hoog goed. De inlichtingen- en veiligheidsdiensten zullen derhalve te dezen aanzien de uiterste terughoudendheid dienen te betrachten en zich slechts onder de volgende voorwaarden met een verzoek om inlichtingen tot een vertrouwenspersoon mogen wenden: a) geen gegevens mogen worden gevraagd waarvan redelijkerwijze moet worden aangenomen dat zij binnen de vertrouwens sfeer liggen, b) er moet sprake zijn van een ernstige bedreiging van een gewichtig belang van de Staat, en c) de verlangde gegevens kunnen niet langs andere weg worden verkregen.’

Bovendien vindt de regering dat het vertrouwensbeginsel optimaal gewaarborgd is, omdat ‘het de vertrouwenspersoon net als elke andere burger vrij staat afwijzend te reageren op het verzoek informatie te verstrekken’.

MENSENSMOKKEL

Van recentere datum is de samenwerking van de BVD met andere diensten op het terrein van de bestrijding van mensensmokkel. Deze bestrijding staat de laatste jaren hoog op de agenda. De overheid ziet het als een belangrijk middel om het aantal asielzoekers verder in te perken.

De BVD kreeg vanaf 1997 op dit terrein een taak. De dienst werkt hierbij zeer nauw samen met onder andere de politie, de marechaussee, de IND en het Openbaar Ministerie. De BVD is vooral een vreemde eend in de bijt omdat er principieel altijd een onderscheid wordt gemaakt tussen opsporing, die door de politie wordt gedaan, en inlichtingenwerk, dat de BVD verricht. De BVD heeft namelijk veel

meer bevoegdheden, maar is slechter te controleren. Toch lijkt de BVD in de loop der jaren ook mee te werken aan de opsporing van strafbare feiten.

De werkzaamheden van de BVD bij de bestrijding van mensensmokkel zijn vrij intensief. Zo leggen de liaisonofficieren van de dienst in Amman, Moskou en Singapore zich toe op het uitbouwen van internationale contacten met zusterdiensten, immigratiediensten en douane-autoriteiten. Op basis van zowel deze als in Nederland verzamelde gegevens maakt de BVD profielen van mensensmokkelorganisaties in de landen van herkomst. Daarnaast vervaardigt de BVD analyses van migratiestromen en bekijkt ze de veiligheidssituatie in landen van herkomst en het migratiebeleid in doorvoerlanden. Ook onderzoekt de BVD de kwetsbaarheid voor corrupte contacten bij diplomaten. Daarnaast neemt de dienst het voortouw bij het bijebrengen van experts. In 1998 werd voor de tweede keer een bijeenkomst georganiseerd over de Balkan. Thema's waren de ontwikkelingen in Kosovo en mensensmokkel. Bij het vaststellen van de nieuwe taken van de Directie Buitenland is mensensmokkel ook prominent terug te vinden. 'De buitenlandstaak van de AIVD richt zich op drugs-, wapen-, diamant-, mensenhandel en mensensmokkel ter bescherming van de internationale rechtsorde', aldus de aanwijzingsbrief in juli 2002.

Het 'echte' opsporingswerk komt in zicht bij het in beeld brengen van de 'kwartiermakers' door de BVD. Kwartiermakers zijn degenen die in Nederland de aankomst van gesmokkelde mensen voorbereiden. In het jaarverslag van 1999 werd gemeld dat de BVD 'heeft gezocht naar operationele bronnen op het gebied van illegale immigratie, uit reeds bestaande bronnen zijn in 1999 bij verschillende gelegenheden strafbare feiten naar voren gekomen'. De BVD heeft hierover zes ambtsberichten uitgebracht. De 'operationele bronnen' waarover de BVD het heeft zijn waarschijnlijk informanten.

Naast het inbrengen van inlichtingendienstenmateriaal in opsporingsonderzoeken is er ook een groot probleem rondom de uitwisseling van informatie tussen de diensten. Uit het jaarverslag van het Landelijk Parket van het Openbaar Ministerie blijkt dat de privacyproblematiek rond de uitwisseling van gegevens tussen de diensten het belangrijkste knelpunt is. Daarom is een werkgroep van IND, BVD, NRI en BZ gevormd, die als opdracht heeft gekregen de bestaande situatie op de buitenlandse posten in kaart te brengen en een voorstel te doen voor mogelijke oplossingen.

INTERNATIONALE SAMENWERKING

Informatie over en van asielzoekers en migranten wordt ook uitgewisseld met

buitenlandse inlichtingen- en veiligheidsdiensten. Over de mate waarin dit gebeurt is weinig bekend. In 1992, tijdens het debat over de rol van de BVD bij asielzoekers, legde toenmalig minister Dales uit dat ‘de gegevens die de BVD uit vreemdelingendossiers verkrijgt nooit aan het land van herkomst van de asielzoeker bekend zullen worden gemaakt’. Volgens Dales was dit ook logisch, want ‘ten aanzien van die landen wordt meestal geen relatie onderhouden. Informatie-uitwisseling vindt daarom in het algemeen niet of zeer terughoudend plaats’. Na die woorden (uit maart 1992) lijkt daar wel verandering in te zijn gekomen. Verderop blijkt dat de BVD inmiddels wel relaties onderhoudt met landen waar vluchtelingen en/of migranten vandaan komen.

Op het moment dat diensten als partners worden gezien, wordt er wel veel informatie uitgewisseld. ‘De informatie die met de dienst van een bevriende mogendheid wordt uitgewisseld kan ook persoonsgegevens betreffen. Het kan ook om asielzoekers gaan. Dit beperkt zich tot de situaties of het gaat om de beoordeling van de vraag of iemand een gevaar vormt voor de nationale veiligheid en de situatie dat Justitie beschikt over gegevens van vreemdelingen die voor de taakuitoefening van de BVD van belang kunnen zijn. Dit soort informatieverstrekking vindt echter alleen plaats met die zusterdiensten, waarbij de garantie bestaat dat de verstrekte informatie vertrouwelijk wordt behandeld. De uitwisseling van informatie verschilt per land en per dienst’, aldus Dales in 1992.

In het jaarverslag over 2000 legt de BVD uit dat ‘de intensiteit van een relatie met buitenlandse inlichtingen- en veiligheidsdiensten afhangt van een aantal factoren, zoals de vraag of een dienst in voldoende mate is ingebed in de overheidsorganisatie van een democratische rechtsstaat. Ook worden professionaliteit en betrouwbaarheid van de buitenlandse relatie beoordeeld. Voorts wordt bezien of juridische bezwaren bestaan tegen het aangaan van een relatie’. De BVD hamert er vooral op dat de door haar verstrekte inlichtingen niet worden doorgespeeld aan andere diensten. Wel is de inlichtingendienst in het kader van het opzetten van de directie Inlichtingen Buitenland al jaren bezig om de contacten met andere inlichtingendiensten uit te breiden.

De BVD heeft bijvoorbeeld een aantal vaste liaisonofficieren in het buitenland en een aantal reizende voor de losse contacten. Nu de BVD sinds mei 2002 tot AIVD is omgedoopt en de directie Inlichtingen Buitenland werkelijk van start mag, zal het aantal liaisonofficieren en contacten zeker gaan toenemen.

Een blik in de jaarverslagen van de afgelopen jaren toont een BVD die behoorlijk actief is in het Verre Oosten, het Midden-Oosten, Noord-Afrika, Midden-Europa en natuurlijk in de Europese Unie zelf. De banden met Turkije bijvoorbeeld

zijn vanaf 1995 aangehaald. Tijdens een bezoek van oud-minister Dijkstal in oktober van dat jaar werd hij vergezeld door een delegatie van de BVD. Afgesproken werd om nieuwe regels op te stellen voor de samenwerking tussen de Turkse inlichtingendienst MIT en de BVD. Er werd een liaisonofficier van de BVD in Ankara geplaatst. Ook gingen de techneuten van de diensten nauwer samenwerken, onder andere door maandelijks bij elkaar op bezoek te gaan. Er werd afgesproken om maandelijks te overleggen over de Turkse aanvragen voor informatie, welke problemen daarbij opduiken, en hoe deze op te lossen. In de jaren die volgen is er veel aandacht besteed aan de migratie vanuit Noord-Irak en de wijze waarop Turkije kon worden bijgestaan.

Vanuit Ankara werd ook contact gelegd met diverse diensten in het Midden-Oosten. Vooral met Jordanië heeft de BVD ondertussen een hechte relatie opgebouwd. In 1999 verhuisde de liaisonofficier uit Ankara zelfs naar Aman. Terugkerend onderwerp op de agenda is het radicaal-islamitisch fundamentalisme. Ook met de diensten uit Oman, Egypte en Bahrein wordt hierover inmiddels informatie uitgewisseld.

De liaisonofficier in Singapore, mr. A. Kievits, werd daar in 1996 geplaatst. Vanuit de strategisch gelegen landtong bouwde Kievits een breed netwerk aan contacten op. In de beginjaren lag de nadruk op Indonesië en economische spionage, de laatste jaren is immigratie een belangrijk onderwerp geworden. Zowel in Singapore als in Australië is nauw overleg opgezet met de politie en immigratiedienst. 'Met deze diensten zal in de nabije toekomst op het terrein van de bestrijding van mensensmokkel worden samengewerkt', aldus het BVD-jaarverslag over 1999.

Sinds 1998 richt de BVD zich ook op samenwerking met inlichtingendiensten in Noord-Afrika. In dat jaar werden de banden aangehaald met Marokko en zijn er afspraken gemaakt om samen te werken tegen radicaal-fundamentalistische organisaties. Vanaf dat jaar zijn er regelmatig bijeenkomsten gehouden op expertniveau.

Op verzoek van Algerije zelf nam de BVD ook contact op met de dienst aldaar. Was er in 1998 nog sprake van enige terughoudendheid (er zouden geen persoonsgegevens worden uitgewisseld), een jaar later spreekt de BVD al over 'nauwe samenwerking' met de diensten van landen in Noord-Afrika. Algerije, Tunesië, Marokko en Libië worden regelmatig bezocht door BVD-delegaties.

Met de Midden-Europese landen is de BVD vrij snel na de val van de Muur contact gaan leggen. De situatie op de Balkan, migratie en mensensmokkel zijn het afgelopen decennium de belangrijkste onderwerpen geweest. Met de Midden-Europese landen wordt zowel apart samengewerkt (Tsjechië, Hongarije en Roe-

menie) als in het verband van de Midden-Europa Conferentie (MEC). In het kader van deze jaarlijkse conferentie zijn diverse themabijeenkomsten georganiseerd over migratie, mensensmokkel en de PKK. Ook de radicale islam staat vanaf 1998 op de agenda. Na de aanslagen van 11 september 2001 heeft de MEC in november 2001 een seminar gehouden over internationaal terrorisme. Er zijn afspraken gemaakt over operationele samenwerking en intensivering van informatie-uitwisseling op alle niveaus.

In Europa zelf werkt de BVD natuurlijk al jaren samen met alle inlichtingendiensten, met de een wat intensiever dan met de ander. In de Club van Bern bespreken de hoofden van de diensten de onderwerpen die van belang zijn. Regelmatig wordt er overlegd over bijvoorbeeld de PKK, migratie en de radicale islam.

De aanslagen in de VS hebben ook op het niveau van internationale samenwerking hun effect gehad. Om toekomstig terrorisme te voorkomen zijn de diensten nauwer gaan samenwerken. In de Europese Unie is in oktober 2001 de Counter Terrorism Group (CTG) opgezet, waaraan alle inlichtingendiensten deelnemen. Doel is verbetering van de internationale samenwerking. De eerste bijeenkomst vond in november plaats te Den Haag en stond onder voorzitterschap van België. CTG vergadert een keer per drie maanden.

Verder werd door de Europese Unie een overleg van directeuren terrorismebestrijding ingesteld dat vier keer per jaar bij elkaar komt. Daarnaast plaatste iedereen een liaisonofficier bij Europol.

Na de aanslagen van 11 september 2001 zijn de diensten waarmee moet worden samengewerkt van een ander kaliber. Waar tot nu gold dat de samenwerking altijd binnen de wettelijke kaders moest plaatsvinden, zal de wens om terroristen op te sporen zegevieran. Geheel nieuw is dat overigens niet, want ondanks de mooie woorden van de BVD en de wens van de Tweede Kamer om het mensenrechtenprincipe hoog te houden, ligt dat voor internationale samenwerking toch wat subtieler.

In antwoord op Kamervragen van Leoni Sipkes en Tara Singh Varma van GroenLinks op 18 juli 1995 stelde de minister van Binnenlandse Zaken destijds al dat 'de vraag of onrechtmatig handelen van de Turkse of een andere inlichtingendienst samenwerking met de BVD uitsluit niet zomaar te beantwoorden is'. De samenwerking moet in ieder geval voldoen aan het Nederlands recht, 'maar daarbij spelen meerdere factoren een rol', aldus Dijkstal. 'Ook de gevolgen van niet-samenwerking zijn van belang, zo kan niet-samenwerken in verband met het voorkomen van terroristische activiteiten ook onrechtmatig zijn.' Met andere woorden: als het gaat om terreurbestrijding, hoeft de BVD zich niets aan te trekken van de mensenrechtensituatie in een bepaald land.

SAMENWERKING IN DE TOEKOMST

Het jaarverslag van de AIVD over 2002 geeft aan dat de dienst meer en meer als spin het web fungeert in de informatieverzameling over terrorisme. Zo zijn de banden met de RID's aangehaald, maar er wordt ook nauwer samengewerkt met de politie in het algemeen. Zo zijn er in 2002 diverse bijeenkomsten van de AIVD, RID en gebiedsgebonden politie georganiseerd. De AIVD wil op deze manier bevorderen dat de politie op wijkniveau alert is op signalen over etnisch-religieuze spanningen, radicaliseringstendensen en zelfs rekrutering door islamitische extremisten.

Een verregaand voorstel voor nauwere samenwerking tussen AIVD, IND en andere diensten kwam in mei 2003 van de Advies Commissie Vreemdelingenzaken (ACVZ). Naar aanleiding van de toegenomen dreiging van terrorisme bekeek de ACVZ hoe het vreemdelingenbeleid zou zijn aan te passen in het belang van terrorismebestrijding. Onderzocht werd waar, wanneer en hoe potentiële terroristen met behulp van het vreemdelingenbeleid ontdekt kunnen worden.

De ACVZ ziet als belangrijkste speerpunt de screening van asielzoekers en migranten bij binnenkomst en bij verlenging van de verblijfsvergunning. 'Meer dan nu de praktijk is, dienen aanvragers opgeroepen te worden voor een interview, waarin veiligheidsaspecten een prominente plaats krijgen.' Aan de hand van risicoprofielen die de AIVD moet gaan opstellen 'moet nader onderzoek worden gedaan'. Gegevens van mogelijke terroristen zouden verzameld moeten worden in een database bij de AIVD.

De screening is in de ogen van de ACVZ slechts zinvol als er een effectieve uitwisseling van gegevens gaat plaatsvinden tussen alle betrokken partners in de vreemdelingenketen. Ook hier zal de AIVD weer de spin het web moeten worden; zij zal een zogenaamde kruispuntdatabase moeten gaan beheren.

Daarnaast stelt de ACVZ voor om aan te haken op themaregisters die de minister van Justitie in het kader van terrorismebestrijding wil invoeren. In deze registers zouden ook 'onverdachte personen worden opgenomen ten aanzien van wie aanknopingspunten bestaan dat ze betrokken zijn bij criminele handelingen passend binnen desbetreffend thema'. Een thema als vreemdelingenrechtelijke informatie zou volgens de ACVZ op zijn plaats zijn. Ook zou een wijziging van de Wet Politie registers de toegang van de AIVD tot deze informatie moeten regelen.

De toegangsweigering tot Nederland zou eveneens moeten worden opgerekt. Volgens de Vreemdelingenwet 2000 is het nodig dat er 'concrete aanwijzingen' bestaan dat iemand een gevaar vormt voor de nationale veiligheid of verstoring

van de openbare orde om die persoon toegang tot Nederland te kunnen weigeren. De ACVZ stelt voor om dit in geval van een dreiging van terrorisme op te rekenen zodat 'voor toegangswegiging het voldoende moet zijn dat er sprake is van ernstige redenen om te veronderstellen dat de vreemdeling in kwestie terroristische activiteiten in Nederland zal ontplooiën'. Vreemdelingen die wel aan dit profiel voldoen maar niet kunnen worden uitgezet omdat dan gevaar dreigt van foltering of onmenselijke of vernederende behandeling, zouden 'vrijheidsbeperkende maatregelen moeten ondergaan in de vorm van het aangeven van een verblijfplaats en het opleggen van een periodieke meldingsplicht bij de vreemdelingendienst'.

Naast alle screeningsmaatregelen ziet de ACVZ toch ook een rol weggelegd voor uitbreiding van grenscontrole, maar dan wel door middel van vooruitgeschoven posten. Zo zou Nederland intensiever moeten gaan werken met Immigration Liaison Officers. Deze ILO's zouden meer aandacht moeten besteden aan nationale veiligheid en terrorismebestrijding. Juist in de regio's waar een groter risico op inreis door mogelijke terroristen wordt vermoed, zou de stationering van een ILO raadzaam zijn. De ILO's zouden bovendien frequenter dan nu moeten worden bijgestaan door de Koninklijke Marechaussee, die ter plekke pre-boarding checks uitvoert. Volgens de ACVZ zou dit in risicogebieden structureel moeten gaan plaatsvinden.

Als de voorstellen van de ACVZ uitgewerkt worden, dreigt een flinke aantasting van de positie van vluchtelingen en migranten. Zij zullen meer dan anderen in het blikveld van de AIVD vallen en er zal veel meer informatie over hen uitgewisseld gaan worden.

CONCLUSIE

Ien Dales zei het zo mooi in 1992: ‘De BVD moet altijd duidelijk maken dat de dienst niet kan beslissen over de toekenning van verblijfsvergunningen.’ Bovendien moest de BVD aan asielzoekers voortaan informeren dat ‘er geen verplichting bestaat tot de gevraagde informatieverstrekking’. ‘De beleidslijn is en blijft dat in contact met asielzoekers geen positieve of negatieve sancties in het vooruitzicht worden gesteld. Er wordt dus slechts op vrijwillige basis door de asielzoeker informatie aan de BVD verstrekt.’ Als minister van Binnenlandse Zaken gaf Dales daarmee de richtlijnen waar inlichtingendiensten zich aan moeten houden, óók bij benadering van vluchtelingen. Voor iedereen geldt dat de medewerking aan inlichtingendiensten alleen op vrijwillige basis mag gebeuren. Inlichtingendiensten mogen door hun werkwijze hun informanten al helemaal niet in gevaar brengen. Gezien hun kwetsbare positie vond Dales dat dit met nadruk voor vluchtelingen gold, en de BVD moest zich daar uitermate van bewust zijn. Ter controle van de activiteiten van de BVD zou vanaf dat moment bijgehouden worden hoe vaak zij dossiers opvragen bij de IND.

Deze uitspraken van de bewindsvrouw kwamen niet uit de lucht vallen. Er was in die tijd nogal veel beroering ontstaan over de wijze waarop de BVD vluchtelingen benaderde. Ons eerdere onderzoek, *De vluchteling achtervolgd*, werd kort daarvoor gepubliceerd, en daaruit bleek dat medewerking met de BVD voor vluchtelingen allesbehalve vrijwillig plaatsvond. Benaderingen gingen gepaard met beloftes en bedreigingen. Bovendien kwam in 1992 een specifieke benadering in opspraak: De KRO zond verborgen opnames uit gemaakt bij de benadering van de Filippijnse Nathan Quimpo door de CIA en de BVD, waaruit duidelijk werd dat de BVD opereerde aan de leiband van de CIA.

Nadat het hiervoor geciteerde debat in de Tweede Kamer had plaatsgevonden, bleef het lange tijd stil rond het onderwerp van benaderingen van vluchtelingen. Ons nieuwe onderzoek had als doel om te kijken wat er in die periode 1992-2002 gebeurd is. Hebben de richtlijnen van Dales invloed gehad? Houdt de BVD zich hieraan? Op welke manier ervaren vluchtelingen in deze periode de benaderingen van de BVD? Tijd om de balans op te maken.

DE BENADERINGEN

Uit dit onderzoek blijkt dat inlichtingendiensten dankbaar gebruikmaken van de kennis en deskundigheid die vluchtelingen meebrengen. In een aantal gevallen leidt dit tot het rechtstreeks benaderen van vluchtelingen. Soms voert de BVD slechts één gesprek (het zogenaamde debriefen), soms loopt het contact over een langere periode, en in andere gevallen beperkt de geheime dienst zich tot het inzien van gegevens die andere instanties reeds hebben verzameld.

Inlichtingendiensten profiteren daarbij van het feit dat vluchtelingen onbekend zijn met de verschillende overheidsinstanties waar zij in Nederland mee te maken krijgen. Bij aankomst in Nederland worden vluchtelingen onder een regime geplaatst waarin zij alles moeten vertellen, willen ze in aanmerking komen voor een verblijfsvergunning. Dit leidt al snel tot de veronderstelling dat ook de vragen van een inlichtingendienst beantwoord moeten worden.

Zelfs wanneer BVD'ers wél aangeven dat ze geen invloed uitoefenen op de beslissing inzake de verblijfsvergunning, is het in de toelatingsprocedure niet vreemd dat asielzoekers denken dat weigering hun zaak op zijn minst geen goed zal doen. De veronderstelling dat weigering hun verzoek zal schaden, gaat in veel andere landen – juist de landen waar vluchtelingen vandaan komen – zeker op. Het feit dat de dienst vrijwel altijd benadrukt dat het beter is om het met niemand te hebben over deze contacten, ook niet met de advocaat of een andere vertrouwenspersoon, draagt niet bij aan een eerlijke afweging van wel of niet op het verzoek ingaan.

Uit een aantal verhalen van vluchtelingen met wie we spraken blijkt overigens dat de BVD wel degelijk nog steeds pressie uitoefent om mensen aan de praat te krijgen. Het overkwam onder andere de Egyptenaar Ahmed, die door de BVD onder druk werd gezet met een brief van de Europese Raad en de Veiligheidsraad. Ook een gevluchte Iraanse militair adviseur werd te verstaan gegeven dat hij móést antwoorden op de vragen van de inlichtingenman die tegenover hem zat.

Daarnaast hebben we geconstateerd dat de BVD'ers zich lang niet altijd direct kenbaar maken als medewerker van de geheime dienst, maar soms lange tijd onder de dekmantel van de vreemdelingendienst en IND blijven opereren.

Minder dan in het vorige onderzoek, *De vluchteling achtervolgd*, vonden we bewijzen dat de dienst zich heeft laten verleiden tot expliciete beloftes voor een verblijfsvergunning. Maar in bedekte termen blijft de BVD manipuleren, bijvoorbeeld door het uiten van impliciete bedreigingen. Iemand wordt meegedeeld dat hij of zij maar beter kan meewerken, omdat dat anders gevolgen kan hebben. Logisch

dat iemand in die omstandigheden dan vreest voor het verdere verloop van de asielprocedure: hij of zij is daarin immers afhankelijk van de Nederlandse overheid.

De geheime dienst benadert bij voorkeur mensen die in een afhankelijke positie verkeren. Een vluchteling die schulden had, kreeg geld voor de afbetaling daarvan – in ruil voor medewerking met de dienst. Ook illegale migranten worden gecontacteerd, hen wordt beloofd dat ze voor de periode dat het contact duurt in ieder geval niet worden lastiggevallen. Van alle asielzoekers die wij gesproken hebben, bleek dat vrijwel iedereen die in afwachting was van een uitspraak in de toelatingsprocedure vrij makkelijk te overtuigen was geweest van het belang om mee te werken met de inlichtingendienst.

De vluchteling die instemt met een contact, zo blijkt uit ons onderzoek, wordt vrijwel altijd uitgeknepen als een spons, en vervolgens terzijde geschoven. Na een aantal gesprekken, die soms plaatsvinden over een periode van meer dan een jaar, kan het van het ene moment op het andere afgelopen zijn. Meestal is dat ook het moment dat het tot de betrokken asielzoeker doordringt hoeveel gevaar deze contacten kunnen opleveren wanneer hij of zij naar het land van herkomst terug zou moeten. Asielzoekers die de inlichtingendienst vragen om een officiële bevestiging van de contacten als bewijs voor de rechter in de asielprocedure, krijgen nul op het rekest. De BVD doet geen enkele mededeling over informanten, en beroept zich daarbij juist op de bescherming van de veiligheid van die informanten.

Los van alle bezwaren tegen het benaderen van vluchtelingen, zou het ons inziens niet meer dan fair zijn om het feit dat iemand als informant gebruikt is door een Nederlandse inlichtingendienst, te laten meewegen in diens asielprocedure.

Opmerkelijk blijkt de tegenstrijdigheid in het beleid van naast elkaar functionerende instanties. De IND zet sinds een aantal jaren hard in op de toepassing van het begrip ‘oorlogsmisdadiger’ in de asielprocedure (de zogenaamde artikel 1F-procedure). Deze dienst is volgens een aantal van onze bronnen ruimhartig in het toepassen van dit etiket, bijvoorbeeld voor mensen die met een vergelijkbaar verhaal eerder een asielstatus gekregen zouden hebben vanwege hun politieke verzet. Het was verbazingwekkend om te ontdekken dat de BVD tot ruim halverwege de jaren negentig voor oorlogsmisdadigers een verblijfsvergunning bleek te kunnen regelen als dat hen goed uitkwam. Ook nu nog blijft de BVD vluchtelingen die van mensenrechtenschendingen verdacht worden, gebruiken als informant.

DE ANDERE PARTIJEN

Duidelijk is geworden dat iedere benadering een voortraject heeft. De IND beschikt over alle asiële dossiers, waarin op basis van de gehoren de voorgeschiedenis van vluchtelingen beschreven is. De BVD kan vrijelijk over deze dossiers beschikken. Ze kunnen deze dossiers opvragen via het Bureau Bijzondere Zaken van de IND. Aangezien het daarbij om grote aantallen dossiers gaat, doet het BBZ al wat voorwerk voor de BVD. In een algemene instructie aan alle contactambtenaren van de IND wordt verzocht de dossiers van een specifieke categorie vluchtelingen door te sturen naar dit bureau. Dit betreft vluchtelingen die in met name genoemde landen hebben gewerkt voor de overheid, het leger of een politieke oppositiegroep. Uit de zo verzamelde dossiers kan de BVD een selectie maken.

De BVD hoeft dan trouwens niet eens per se zelf de benadering uit te voeren. Uit de verslagen van de aanvullende gehoren blijkt dat daar soms al heel specifieke vragen gesteld worden. Als de dienst bijzondere interesse heeft voor iemand, worden er specifieke vragen doorgespeeld aan het BBZ, die deze vragen in een gehoor aan de orde laat stellen, en vervolgens verslag doet aan de geheime dienst.

Wanneer er wel benaderingen plaatsvinden, gebeurt dat vrijwel altijd met behulp van de instanties waar de asielzoekers sowieso contact mee hebben. Vluchtelingen worden bij de vreemdelingendienst ontboden of krijgen een extra gehoor bij de IND.

Naar een extra afspraak bij de vreemdelingendienst gaat vrijwel nooit een raadsman mee, waardoor het makkelijker is om in een apart kamertje een ontmoeting met een BVD'er (of eventueel RID'er) te arrangeren. Het is ook voorgekomen dat bij een extra gehoor geen andere mensen behalve de vluchteling worden toegelaten. De mogelijkheid tot weigering om mee te werken wordt op zo'n manier – zacht uitgedrukt – niet bevorderd.

Nog makkelijker is het wanneer dezelfde ambtenaren voor diverse diensten actief zijn. Uit ons vorige onderzoek bleek dat bepaalde mensen die bij vreemdelingendienst werkten tegelijkertijd in deeltijd BVD-taken deden voor wat nu de Regionale Inlichtingendienst heet. De BVD heeft in ieder geval mensen bij het BBZ gehad; ook hoorden we over BVD'ers die bij de IND in de regio gestationeerd waren.

GEVAAR

Een groot risico voor de vluchteling is gelegen in het feit dat, zolang er nog geen verblijfsvergunning is, hij of zij altijd weer naar het land van herkomst teruggestuurd kan worden. Aldaar zal men op zijn zachtst gezegd niet blij zijn met een onderdaan die met een vreemde inlichtingendienst gesproken heeft. Op landverraad staat vaak de doodstraf. Hoewel de BVD bij hoog en bij laag beweert dat haar zorgvuldige werkwijze een garantie is voor de bescherming van haar informanten, blijkt uit ons onderzoek dat dat nog maar de vraag is.

De inlichtingendiensten maken in hun contacten met vluchtelingen gebruik van verschillende kanalen en tussenpersonen. Dit zijn bijvoorbeeld medewerkers bij de vreemdelingendiensten of van de IND. Daarnaast zijn bij gesprekken vaak tolken aanwezig. Uit andere onderzoeken en publicaties is gebleken dat het tolkenbestand in Nederland niet vrij is van mensen die innige banden onderhouden met buitenlandse regimes.

Daarnaast maakt de BVD zelf deel uit van allerlei nationale en internationale samenwerkingsverbanden waarin, bij operationele acties of in overlegsituaties, informatie wordt uitgewisseld.

DE AANDACHTSGEBIEDEN

De afgelopen jaren heeft de BVD (nu AIVD) steeds meer taken gekregen en op zich genomen waarbij asielzoekers en migranten betrokken zijn. De politieke islam staat al jaren boven aan de agenda van de dienst, maar ook bij onderwerpen als integratie, (illegale) migratie en politieke activiteiten komen asielzoekers in beeld.

Sinds 11 september 2001 is de bestrijding van terrorisme daarbij gekomen, en naar het zich laat aanzien richt dit zich in eerste instantie op de moslimgemeenschap.

Zowel de IND als BVD is ook betrokken bij samenwerkingsverbanden die zich bezighouden met onderwerpen die nauwelijks tot hun kerntaak gerekend kunnen worden, zoals mensensmokkel. De informatie die in dat soort netwerken wordt uitgewisseld kan uiterst gevoelig zijn en er wordt lang niet altijd zorgvuldig mee omgegaan. Wanneer de analyse van reisroutes wordt uitbesteed aan een uitzendbureau, komen de dossiers zo goed als op straat te liggen. Ook het ongegeneerd uitwisselen van informatie in de Task Force Mensensmokkel is een aantasting van de privacy van asielzoekers.

CONTROLE

In 1992 beloofde toenmalig minister Dales om het aantal dossiers dat de BVD bij de IND opvroeg, te zullen gaan bijhouden. Daar is niets van terechtgekomen, zo bleek uit een verzoek in het kader van de Wet Openbaarheid van Bestuur dat we deden: er wordt nog steeds niets bijgehouden. Ook heeft de Tweede Kamer de afgelopen tien jaar nooit gevraagd om een evaluatie van de richtlijnen van Dales en het toen vastgestelde beleid.

De controle op de BVD is sowieso uitermate zwak. Er is de geheime commissie van fractievoorzitters van de Tweede Kamer, die echter weinig tijd en kennis van zaken hebben. Een nieuwe Commissie van Toezicht zou meer controle moeten gaan uitoefenen. Die commissie zou, na de invoering van de WIV, in mei 2002 al benoemd moeten worden, maar was eind 2002 nog steeds niet actief.

Ook de informatievergaring van de IND vindt steeds meer achter gesloten deuren plaats. Zo zijn de landenrapporten niet toegankelijk voor onafhankelijke mensenrechtenorganisaties en bestaat het gevaar dat informatie uit individuele dossiers doorsijpelt naar die rapporten. Even onduidelijk blijven de bronnen op grond waarvan het ministerie van Buitenlandse Zaken individuele en algemene ambtsberichten maakt.

11 SEPTEMBER 2001

Terwijl we met dit onderzoek bezig waren, werden de 11-septemberaanlagen op Amerika gepleegd. Sindsdien is terrorisme met stip gestegen als belangrijk aandachtspunt voor politie en inlichtingendiensten. In veel landen is nieuwe wetgeving geïntroduceerd en in de dagelijkse praktijk wordt er internationaal veel nauwer samengewerkt door inlichtingendiensten. Er zijn lijsten opgesteld van verboden organisaties, banktegoeden worden bevroren, mensen worden veel meer gescreend en immigratiewetgeving is verscherpt.

Waren asielzoekers en migranten vóór 11 september 2001 al een kwetsbare groep, sindsdien is hun positie nog verder verzwakt. De internationale tendens is om steeds meer informatie over willekeurige vreemdelingen aan elkaar te koppelen. Terroristen, moslims, vreemdelingen en illegalen worden maar al te vaak over één kam geschoren, en het tegenhouden of uitzetten van mensen die – al dan niet vermeend – deel uitmaken van een van deze groepen, krijgt daarmee hoge prioriteit.

De problemen die er al lagen in het benaderen van asielzoekers door inlichtingendiensten nemen daardoor toe. Zo liet de IND na 11 september 2001 een intern memo rondgaan met de mededeling dat de IND de informatie-uitwisseling met de inlichtingendiensten had geïntensiveerd. De inlichtingendiensten krijgen meer geld en willen daarmee vooral informanten en infiltranten inzetten om mogelijk terrorisme te bestrijden.

Nu de inlichtingendiensten hebben aangegeven in islamitische kringen over weinig bronnen te beschikken, zal de positie van informanten de komende jaren meer onder druk komen te staan en verschuiven richting daadwerkelijke infiltratie. Elke informant is een potentiële infiltrant, en de scheidslijn tussen informatie leveren en daadwerkelijk actief worden in een organisatie is vaag. In kleine stapjes kan iemand overgehaald worden steeds meer te doen, meer dan hij of zij eigenlijk wil. De positie waarin de informant/infiltrant daardoor verzeild raakt, kan uiteindelijk een groter gevaar voor eigen veiligheid opleveren. Een aantal verhalen uit dit onderzoek is daar duidelijk genoeg over.

Bovendien lijkt er een flinke verslechtering van de positie van asielzoekers en migranten op stapel te staan. Het advies dat de Advies Commissie Vreemdelingenzaken (ACVZ) in mei 2003 uitbracht, behelst een verregaande screening en controle van asielzoekers en migranten. De voorstellen van de ACVZ zijn nog niet omgezet in regelgeving, maar het politieke klimaat lijkt rijp voor dit soort voorstellen. Het gevolg zal zijn dat heel veel vluchtelingen en migranten in het blikveld van de AIVD komen.

NAWOORD

Vluchtelingen en migranten hebben tegenwoordig steeds minder rechten, maar wel veel plichten. Waar de asielzoekers zich helemaal bloot moeten geven, verhuult de overheid vaak haar eigen bedoelingen.

Vluchtelingen hebben het recht om te weten met wie ze spreken. Wie benaderd wordt door een inlichtingendienst, moet een goede afweging kunnen maken van de consequenties van zo'n verzoek om mee te werken. Overleg en ondersteuning door advocaten of hulpverleners is daarbij onontbeerlijk. Er is altijd een risico dat informatie over de samenwerking terecht komt bij de autoriteiten van het land van herkomst of rivaliserende (politieke) groepen. Het moet absoluut duidelijk zijn dat de Nederlandse inlichtingendiensten geen invloed kunnen uitoefenen op de asielpcedure. Een goede controle op het functioneren van inlichtingendiensten is daarbij meer dan noodzakelijk.

BIJLAGEN

BIJLAGE 1

Van: Schoof, Dick

Verzonden: dinsdag 9 oktober 2001

Onderwerp: IND treft voorbereidingen op ontwikkelingen rond Afghanistan

Beste collega's,

De aanslag van 11 september en de inmiddels gestarte acties van de alliantie roepen de vraag op of er mogelijke gevolgen zijn voor de IND en haar medewerkers.

Zowel de premier als de bewindslieden van Justitie hebben aangegeven dat de asielprocedure niet misbruikt mag worden door buitenlandse terroristen.

Tevens is aangegeven dat de asielprocedure niet verscherpt hoeft te worden, omdat deze al voldoende waarborgen biedt. Wel zijn direct na 11 september de relaties met de inlichtingsdiensten, recherche en OM geïntensiveerd. Met name op het gebied van informatie-uitwisseling. Er wordt samengewerkt om op te sporen dan wel zo veel mogelijk te voorkomen dat terroristen, legaal of illegaal, Nederland binnenkomen. De 1F zaken (oorlogsmisdadigers en misdadigers tegen de mensheid) krijgen extra aandacht.

Daarnaast heeft het kabinet recent besluiten genomen die van invloed zijn op de IND. Ten eerste is besloten om de grensbewaking van de Kmar verder aan te scherpen en hun capaciteit te vergroten. Ten tweede wordt biometrie (irisscan, digitale vingerafdrukken) bij de reguliere toelating overwogen. Ten derde wordt mogelijk het aantal medewerkers op 1F vergroot.

De instroom van asielzoekers uit bepaalde landen wordt scherp in de gaten gehouden. Zodra er sprake is van een verhoogde instroom, zullen, zo mogelijk in Europees verband passende maatregelen worden getroffen. Voor de afhandeling van aanvragen voor Afghaanse asielzoekers blijft de Derdelanden-exceptie gelden. Deze weken vindt politiek beraad plaats over de vraag of dit beleid gehandhaafd kan blijven, een en ander is sterk afhankelijk van de ontwikkelingen in Pakistan en Afghanistan.

Inmiddels is de ambassade in Islamabad gesloten voor niet Nederlanders. In Werkinstructie 252 staat hoe te handelen bij bijvoorbeeld een individueel ambtsbericht.

Voor uw dagelijkse werk verandert er niet veel. Zodra zich nieuwe ontwikkelingen voordoen die voor ons werk van belang zijn, zal ik u op de hoogte brengen. Signaleert u bepaalde ontwikkelingen, die gezien deze situatie van belang zijn, neem dan contact op met uw unitmanager of Bureau Bijzondere Zaken.

Dick Schoof

Hoofddirecteur IND

BIJLAGE 2

BZK, JU

Machtiging verkrijgen persoonsgegevens BVD 2002

7 mei 2002/Nr. 1808325/01

De Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en de Minister van Justitie,

Gelet op artikel 17, eerste lid, onderdeel b, van de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten;

Besluiten:

Artikel 1

Het hoofd van de Binnenlandse Veiligheidsdienst wordt voor het verkrijgen van persoonsgegevens buiten de gevallen, bedoeld in artikel 17, eerste lid, onderdeel a, en vierde lid van de Wet op de inlichtingen- veiligheidsdiensten, gemachtigd zich te wenden tot de houder van een verzameling persoonsgegevens, indien zulks noodzakelijk is ter uitvoering van de taak, bedoeld in artikel 8 van de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten.

Artikel 2

Het verzoek, bedoeld in artikel 1, beperkt zich tot de gegevens die noodzakelijk zijn voor het doel van een bepaald onderzoek dan wel een bepaalde operationele activiteit, mede gelet op de aard en de omvang ervan.

Artikel 3

Het verzamelen van de gegevens als bedoeld in artikel 1 vindt plaats op een wijze die zo min mogelijk inbreuk maakt op de persoonlijke levenssfeer van degene op wie het onderzoek zich richt en andere personen, ten aanzien van wie gegevens worden verkregen.

Artikel 4

1. Verzoeken tot het verkrijgen van persoonsgegevens geschieden door ambtenaren die daartoe door of namens het Hoofd van de Binnenlandse Veiligheidsdienst zijn aangewezen.

2. Indien een ingevolge het eerste lid aangewezen ambtenaar zich voor het verkrijgen van persoonsgegevens wendt tot de houder van een verzameling van persoonsgegevens, legitimeert hij zich en toont hij desge-

vraagd een schriftelijke verklaring van het hoofd van de dienst dat hij bevoegd is zich tot de houders van persoonsgegevens te wenden.

Artikel 5

Deze regeling treedt in werking met ingang van de tweede dag na de dagtekening van de Staatscourant waarin zij wordt geplaatst en werkt terug tot en met 9 maart 2002.

Artikel 6

Deze regeling wordt aangehaald als: Machtiging verkrijgen persoonsgegevens BVD 2002.

Deze regeling zal met de toelichting in de Staatscourant worden geplaatst.

De Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties,

K.G. de Vries.

De Minister van Justitie,

A.H. Korthals.

Toelichting

De onderhavige regeling strekt ter uitvoering van artikel 17, eerste lid, onderdeel b, van de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten.

Ingevolge dit artikel is het Hoofd van de Binnenlandse Veiligheidsdienst bevoegd zich voor het verkrijgen van persoonsgegevens te wenden tot de houder van een verzameling van persoonsgegevens indien hij daartoe gemachtigd is door de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en de Minister van Justitie gezamenlijk. De BVD wendt zich in het kader van zijn wettelijke taak regelmatig tot de houders van persoonsregistraties, zoals bijvoorbeeld de gemeentelijke basisadministratie, de politieregisters en persoonsregistraties van bedrijven en instellingen. De onderhavige machtiging bevat een aantal materiële normen en enkele regels van procedurele aard die hierbij in acht moeten worden genomen.

Krachtens artikel 17, eerste lid, onderdeel a van de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten ziet de

machtiging niet op verzoeken om persoonsgegevens in het kader van veiligheidsonderzoeken.

De machtiging is evenmin van toepassing op justitiële gegevens die krachtens de Wet op de justitiële documentatie en op de verklaringen omtrent het gedrag (Stbl. 1955, 395) zijn geregistreerd, of ten aanzien waarvan ingevolge artikel 36 van die wet een geheimhoudingsbepaling geldt. (zie ook artikel 17, vierde lid, van de Wet inlichtingen- en veiligheidsdiensten).

In het op artikel 13 van die wet gebaseerde Besluit inlichtingen justitiële documentatie (Stbl. 1958, 466) is reeds een bijzondere regeling getroffen met betrekking tot de toegang voor de Binnenlandse Veiligheidsdienst inzake de genoemde persoonsgegevens. Overigens vervalt deze machtiging op het moment dat de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten 2002 in werking treedt.

De Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties,

K.G. de Vries.

De Minister van Justitie,

A.H. Korthals.

Vragen gesteld door de leden der Kamer, met de daarop door de regering gegeven antwoorden

462

Vragen van de leden **De Wit** (SP) en **Halsema** (GroenLinks) aan de ministers van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en van Justitie over de wijze waarop de BVD asielzoekers aanzet inlichtingen te verstrekken. (Ingezonden 14 november 2001)

1 Kent u de berichtgeving over de wijze waarop de BVD asielzoekers aanzet om inlichtingen te verstrekken¹?

2 Is het waar dat asielzoekers door de BVD zijn geïntimideerd met de dreiging dat hun asielprocedure in gevaar zou komen als ze niet met de BVD zouden meewerken? Zo ja, onder welke omstandigheden heeft dit plaatsgevonden, wat is uw oordeel hierover en welke maatregelen gaat u hiertegen nemen?

3 Is het waar dat er aan asielzoekers een verblijfsvergunning is beloofd als ze informatie aan de BVD zouden geven? Zo ja, onder welke omstandigheden heeft dit plaatsgevonden? Wat is uw oordeel hierover en welke maatregelen gaat u hiertegen nemen?

4 Bent u op de hoogte van de uitspraken² van de voormalige minister van Binnenlandse Zaken, mw. I. Dales, dat aan dergelijke

praktijken van intimidatie en valse beloften een einde moet komen? Welke maatregelen zijn toen genomen om dit te voorkomen?

5 Is het waar dat een naaste medewerker van Saddam Hussein na regelmatig contact met de BVD een verblijfsvergunning kreeg en dit, naar eigen zeggen, aan de BVD te danken had? Zo nee, op welke gronden heeft deze medewerker een verblijfsvergunning gekregen?

6 Is het waar dat de IND gevulchte ambassadeurs en militairen tijdens gesprekken waarin hun vluchtverhaal gedetailleerd wordt doorgenomen, voornamelijk strategische en militaire informatie vraagt? Waarvoor heeft de IND deze informatie nodig? Gebeurt dit in opdracht van de BVD en wat is uw oordeel hierover?

¹ Onderzoek: BVD misbruikt verblijfsvergunningen, ANP 8 november jl. «BVD krijgt asielzoekers aan de praat met beloften over verblijfsvergunning» – Contrast 9 november jl.
² Contrast, 9 november jl.

Antwoord

Antwoord van minister **De Vries** (Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties), mede namens de staatssecretaris van Justitie. (Ontvangen 2 januari 2002)

1
Ja.

2
Nee. Er hebben mij ook nooit klachten over (vermeende) intimidaties bereikt.

3
Nee.

4
Nee. Aangezien er geen sprake is (geweest) van intimidatiepraktijken en het doen van (valse) beloften, is het niet aangemelijk dat mevrouw Dales de bedoelde uitspraken heeft gedaan.

5
Nee.

6
Tijdens het nader gehoor, waarin het vluchtrelaas van asielzoekers wordt doorgenomen, vraagt de IND niet voornamelijk naar strategische en militaire informatie. Als daartoe aanleiding is, kan het evenwel voorkomen dat de IND tijdens het nader gehoor ingaat op bijvoorbeeld strategische en militaire handelingen die betrokkene zou (kunnen) hebben verricht. Dit gebeurt niet in opdracht van de BVD.

In de eerste plaats kan de IND in voorkomende gevallen om strategische en militaire informatie vragen om te kunnen vaststellen of betrokkene inderdaad is wie hij zegt te zijn (identiteitsvaststelling) en om te kunnen beoordelen of zijn vluchtrelaas klopt. Daarnaast kunnen er indicaties zijn dat artikel 1 F Vluchtelingenverdrag

mogelijk op betrokkene van toepassing is. Ingevolge artikel 1 F van het Vluchtelingenverdrag zijn de bepalingen van dat verdrag niet van toepassing op onder meer personen ten aanzien van wie er ernstige redenen zijn om te veronderstellen dat zij zich schuldig hebben gemaakt aan oorlogsmisdrijven, misdrijven tegen de menselijkheid en/of ernstige niet-politieke misdrijven. In dergelijke gevallen is er aanleiding om betrokkene nader te horen met specifieke aandacht voor deze 1 F-indicaties. De IND kan dan in voorkomende gevallen om strategische en militaire informatie vragen om te kunnen bepalen of betrokkene individueel verantwoordelijk dient te worden gehouden voor misdrijven als bedoeld in artikel 1 F. Een dergelijke toetsing aan artikel 1 F is in lijn met het beleid zoals neergelegd in de brief van mijn ambtsvoorganger aan de Tweede Kamer van 28 november 1997.

BIJLAGE 4 TIPS EN AANBEVELINGEN

Uit ons onderzoek blijkt dat de BVD (tegenwoordig AIVD) slecht omgaat met de rechten van asielzoekers. Onduidelijkheid is troef, de dienst overtreedt de regels door beloftes te doen om die vervolgens ook weer niet na te komen en asielzoekers hebben het gevoel klem te zitten, waardoor ze tegen hun zin mee gaan werken.

Uit de gesprekken die we gehad hebben blijkt dat het vooral belangrijk is duidelijkheid te verschaffen als iemand benaderd is door een inlichtingendienst. Soms lijkt er in het begin misschien iets te winnen. Of is de nieuwsgierigheid naar de interesses van de BVD een reden om door te gaan met de gesprekken. Zelfs advocaten laten zich – als er sprake is van beloftes voor verblijfsvergunningen - nog wel eens verleiden door de schijnbare voordelen die een ‘individuele oplossing’ voor benaderde asielzoekers biedt.

Op langere termijn is het echter maar de vraag wie er het meest gebaat is bij samenwerking met de inlichtingendienst. Als asielzoeker of vluchteling verkeer je per definitie in de zwakkere positie, en het is maar afwachten wat de BVD waarmaakt van de mooie beloften.

We willen ons onderzoek dan ook afsluiten met een aantal tips over hoe om te gaan met een benadering. Volledig zijn ze zeker niet, maar hopelijk voldoende als handleiding voor wie er tegen aan loopt.

1 *Het initiatief*

a De benadering

Benadering gebeuren altijd onverwachts. De BVD/AIVD kiest zijn eigen moment en overrompelt de betrokken asielzoeker meestal met de benadering, zijn positie is daardoor bij uitstek al zwak. Het kan een oproep bij de Vreemdelingendienst zijn, een onverwacht telefoontje, een huisbezoek van een onbekende, sommige mensen worden zelfs op straat benaderd.

Neem in zo'n situatie vooral de tijd. Meewerken met de BVD/AIVD is niet verplicht en, zoals uit dit boekje al duidelijk werd, de BVD/AIVD heeft geen enkel beslissingsrecht in de asielprocedure.

b Andere afspraak

Als je erachter komt dat het gaat om een gesprek met een inlichtingendienst, kun je altijd proberen een andere afspraak te maken. Door een afspraak te maken voor een later tijdstip of een andere dag ontstaat even de tijd goed te overdenken wat de consequenties van de uitnodiging tot zo'n gesprek kun-

nen zijn. Ook kun je dan iemand vinden die bij het gesprek aanwezig wil zijn, een tolk, een advocaat of iemand anders die je steunt en vertrouwt. Ook als wel meteen een gesprek volgt, is het mogelijk voor te stellen ergens anders heen te gaan. Dat heeft ook tot voordeel dat het makkelijker is op elk gewenst moment zelf een einde te maken aan het gesprek.

c Vraag om legitimatie

BVD/AIVD-ers en RID-ers behoren zich te legitimeren. Ze zijn daartoe echter niet verplicht – volgens de richtlijnen worden ze wel verondersteld zich meteen als werkend voor een inlichtingendienst kenbaar te maken. Vraag altijd naar een legitimatiebewijs en neem de tijd om het te bekijken, of om de gegevens die erop staan over te schrijven.

d Weiger mee te werken

Het beste advies voor asielzoekers: zeg meteen dat je niets met de BVD/AIVD te maken wilt hebben. De BVD/AIVD heeft geen enkel recht iemand te onderwerpen. De dienst mag alleen om vrijwillige medewerking vragen, je hebt het recht om te weigeren. Bovendien heb je als asielzoeker ten alle tijde recht op bijstand van een hulpverlener of een advocaat.

e Recht op een tolk of advocaat

Als je niet snapt wat er aan de hand is, kun je ten alle tijde uitleg vragen, via een tolk. En lukt het niet om meteen een tolk te vinden die te vertrouwen is, dan hoef je niet te praten. Zeker als je je bedreigd voelt, of onzeker of als je denkt te begrijpen dat niet meewerken gevolgen kan hebben voor de verblijfsvergunning of asielstatus, is het beter voet bij stuk te houden.

2 *Privacy*

Soms vindt een benadering thuis plaats. Zonder toestemming van de bewoner mag echter niemand over de drempel van de woning komen (tenzij de politie in het bezit is van een huiszoekingsbevel, maar dat is wat anders). Niemand hoeft een onbekende binnen te laten, en als bewoner kan men ongewenst bezoek altijd sommeren de woning te verlaten.

Zulk bezoek van de RID/BVD komt vaak onverwacht en daardoor bijna per definitie ongelegen, waardoor de benaderde overrompeld wordt.

Ook hier geldt het advies: maak een andere afspraak. Je kunt dan zelf de meeste geschikte tijd en plek bepalen. Denk na over de keuze tussen thuis of een openbare gelegenheid. Sommige mensen voelen zich meer op hun gemak in

hun eigen woning. Tegelijkertijd is dat een inbreuk op de privacy. Het voordeel van een café is dat er een advocaat of andere bekende mee kan gaan, misschien zonder zich bekend te maken of juist om bij het gesprek aanwezig zijn.

3 *Het contact*

a Het gesprek

Mocht het toch tot een gesprek komen dan is het goed te bedenken dat de BVD/AIVD de touwtjes in handen houdt. Zij willen bepaalde informatie en zullen zelf geen informatie doorspelen.

Probeer wel zoveel mogelijk het initiatief te houden. Hoe zijn ze bij jou terecht gekomen? Wat willen ze precies van je? Waarom kwamen ze bij jou? Wat doen ze precies?

De BVD/AIVD zal proberen je aan de praat te krijgen. Via gesprekken over de asielprocedure, familie in het land van herkomst of bezigheden in Nederland wordt geprobeerd om je aan de praat te krijgen. Vergeet daarbij niet dat het voor BVD -ers dagelijks werk is mensen over te halen mee te werken. Zijn jullie eenmaal in gesprek geraakt, dan is het vaak niet zo makkelijk er weer mee op te houden.

Bedenk dat zelfs een gesprek over dagelijkse dingen voor de BVD/AIVD nuttige details op kan leveren. Informatie die jij geeft over andere mensen, kan op zich onschadelijk lijken, maar voor de betrokken dienst net dat stukje van de puzzle zijn wat nog ontbrak. Ze krijgen met de dingen die jij vertelt misschien een beter beeld, en jij weet niet eens met welk plaatje ze precies bezig waren. Het is goed om er in deze context van uit te gaan dat ‘onbelangrijke’ of ‘nietszeggende’ feiten niet bestaan.

b Beëindiging van het contact

Een asielzoeker moet meewerken aan de gehoren van de asielprocedure, maar is verder niet verplicht iets te zeggen. Ook niet tegenover politie of Justitie. Als je vindt dat het gesprek is afgelopen, dan is het uit. Maak, indien gewenst, zelf een einde aan het gesprek door weg te gaan of – als het bij je thuis plaatsvindt – het bezoek de deur uit te zetten.

Als de benadering gebeurt tijdens een verplichte afspraak bij de IND is het natuurlijk moeilijker zo een eind aan het gesprek te maken. Door op te staan en aanstalten te maken weg te gaan, kun je wel duidelijk maken dat het genoeg is. Een van de redenen waarom het altijd belangrijk is om iemand mee te nemen naar afspraken bij de IND, is dat je op zo'n moment veel steun kunt hebben aan het feit dat je met zijn tweeën bent, of –in het geval van taalproblemen–

aan het feit dat iemand duilijker kan verwoorden dat je het gesprek wilt afsluiten.

Beloof nooit dat je het contact met de inlichtingendienst geheim zult houden en er met niemand over zult praten. Zeg daarentegen meteen dat het verhaal naar je advocaat of naar vrienden gaat.

Als de benaderde geen contact meer wil, moet dat heel duidelijk zijn, desnoods door meerdere keren te zeggen dat op een volgende ontmoeting geen prijs wordt gesteld.

4 *Geef bekendheid aan het verhaal*

a Vertel anderen je verhaal

Wat er ook gebeurt, hoe vervelend de contacten ook zijn verlopen, het is soms goed om er meteen mee naar buiten te komen. Het is belangrijk dat je een advocaat hebt of hulpverleners op het asielzoekerscentrum zoekt die je kunnen helpen het verhaal te kijken of je het verhaal openbaar kan maken.

Door open met BVD/AIVD-benaderingen om te gaan, kan ook voor anderen de drempel om het te vertellen worden verlaagd. Meer bekendheid met het onderwerp zorgt er ook voor dat asielzoekers zich realiseren dat ze niet de enige zijn. Dat kan voorkomen dat mensen door zo'n gebeurtenis in een geïsoleerde positie terechtkomen.

b Maak een verslag

Vraag voor het maken van een verslag je advocaat of een hulpverlener om hulp, het is belangrijk ervoor te zorgen dat het verhaal snel en zo uitvoerig mogelijk op papier wordt gezet. Vertel het hele verhaal aan mensen die je vertrouwt, probeer alle details op te schrijven, ook de dingen die de BVD bleek te weten en vergeet de beloften die gedaan zijn niet.

c Waarschuw alle betrokkenen

Een groot gevaar is de verdachtmaking in eigen kring. Ook daarbij geldt: hoe opener je bent over de benadering, hoe kleiner de kans op verdenking door anderen, land- of huisgenoten. De benaderde kan er niets aan doen dat de BVD/AIVD bij hem terechtkwam. Het is niet zijn schuld, maar hij moet het wel vertellen. De mensen of groepen waar het de BVD/AIVD om te doen is moeten in elk geval op de hoogte gesteld worden. Al was het maar om hen te waarschuwen dat mogelijk meer mensen in hun omgeving kunnen worden benaderd.

d Publiciteit

Niet iedere benadering leent zich voor een uitvoerig verhaal in de krant. Toch is het goed om op de een of andere manier duidelijk te maken dat asielzoekers niet gediend zijn van de praktijken van BVD/AIVD en RID. Advocaten en hulpverleners moeten stelling kunnen nemen tegen vage afspraken met de Vreemdelingendienst en deals, zoals het verlenen van een vluchtelingenstatus in ruil voor informatie. Een individuele oplossing voor één asielzoeker betekent grote problemen voor tien anderen en hun achterban.

Schrijf in plaats daarvan bijvoorbeeld een open brief naar de Vreemdelingendienst/ RID om kenbaar te maken niet gediend te zijn van gesnuffel van inlichtingendiensten.

5 *Klacht*

Veel mogelijkheden om je te beklagen over de handelswijze van inlichtingendiensten zijn er niet in Nederland. Toch is het belangrijk om gebruik te maken van de wegen die er wel zijn. Al is het alleen maar om misstappen van de diensten te documenteren. Dien een klacht in bij de Nationale Ombudsman en bij de Commissie van Toezicht die is ingesteld sinds de nieuwe Wet op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten van kracht is. Stuur een afschrift naar verschillende politieke partijen, en kijk of er Kamervragen over kunnen worden gesteld. Buro Jansen & Janssen zal je hier graag bij helpen.

BIJLAGE 5 NOTEN

Inleiding

- 1 Een asielzoeker is iemand die verzoekt om bescherming in een ander land dan het land van herkomst. Een vluchteling is iemand die volgens het verdrag van Genève in eigen land gegronde vrees heeft voor vervolging vanwege een godsdienstige of politieke overtuiging, nationaliteit, ras of het behoren tot een bepaalde sociale groep. Een vluchteling is dus een asielzoeker die bescherming heeft gekregen; op zijn of haar asielverzoek is positief beslist.
- 2 Een migrant is iemand die in een ander land gaat wonen, niet om redenen die met het verdrag van Genève hebben te maken, maar bijvoorbeeld om er te werken, te studeren of zich met familie te herenigen.

Hoofdstuk 2

- 1 Migranten die een reguliere verblijfsvergunning aanvragen doen dit bijvoorbeeld voor kort verblijf voor studie, voor een verblijf op basis van een werkvergunning, voor gezinshereniging of voor redenen van humanitaire aard, bijvoorbeeld medische noodzaak.
- 2 Pas sinds december 2001 heeft Nederland het opnemen van de vingerafdrukken van asielzoekers in het bestand van de politie gestaakt; tot die tijd werden deze afdrukken in criminele onderzoeken standaard gecontroleerd.

Hoofdstuk 3

- 1 TK 23900 nr. 28.

BIJLAGE 6 LITERATUUR

BVD/AIVD

1 Inzagedossiers BVD, verkregen d.m.v. Wet Openbaarheid van Bestuur

- Inzagedossier nr 196195-2001, betreffende de afspraken tussen de IND en de BVD, BVD, 2001
- Inzagedossier nr 313266-2002, De BVD en het Joegoslavische conflict, BVD, 2002

2 Tweede Kamerstukken BVD/AIVD

- Informantenwerving door de BVD, 19 december 1991, Verslag mondeling overleg Tweede Kamercommissie voor Binnenlandse Zaken (Tweede Kamer, vergaderjaar 1991-1992, 22373 nr 5).
- Brief van minister van Binnenlandse Zaken aan de Tweede Kamer betreffende de grenzen waarbinnen de BVD heeft te opereren als het gaat om het verkrijgen van inlichtingen van asielzoekers, 2 maart 1992.
- Debat over BVD-benaderingen asielzoekers, Handelingen Tweede Kamer 24 maart 1992.
- Vragen gesteld door de leden der Kamer, met de daarop door de regering gegeven antwoorden, Willems en Sipkes (GroenLinks) over een verzoek van de BVD aan ROA-ambtenaren om informatie over asielzoekers, ingezonden op 5 juni 1992.
- Brief van de minister van Binnenlandse Zaken aan de Tweede Kamer over berichten dat de BVD op een vervelende manier asielzoekers benadert, Tweede Kamerstuk 23900 VII nr 28, vergaderjaar 1994 – 1995.
- Vragen gesteld door de leden der Kamer, met de daarop door de regering gegeven antwoorden, Oedayraj Singh Varma en Sipkes (GroenLinks) over het besluit om de BVD nauwer te laten samenwerken met de Turkse geheime dienst, ingezonden op 18 juli 1995.
- Gijzelingsactie Griekse residentie/arrestatie Ocalan, Tweede Kamer vergaderjaar 1998 – 1999, 26417 nr 1 – 4.
- Vragen gesteld door de leden der Kamer, met de daarop door de regering gegeven antwoorden, Verhagen (CDA) over PKK-opleidingskampen in Nederland, ingezonden op 7 juni 1999.
- Vragen gesteld door de leden der Kamer, met de daarop door de regering gegeven antwoorden, Singh Varma en Halsema (GroenLinks) over het doorspelen van informatie aan de BVD door een tolk, ingezonden op 16-11-2000.

- Vragen gesteld door de leden der Kamer, met de daarop door de regering gegeven antwoorden, Karimi (GroenLinks) over de bedreiging die uitgaat van niet intregerende minderheden voor de nationale veiligheid, ingezonden op 26 april 2001.
- Vragen gesteld door de leden der Kamer, met de daarop door de regering gegeven antwoorden, Harrewijn (GroenLinks) over de buitenlandtaken van de BVD/AIVD, ingezonden op 31 mei 2001.
- Vragen gesteld door de leden der Kamer, met de daarop door de regering gegeven antwoorden, Wilders, Weisglas en Nicolai (allen VVD) aan de ministers van Buitenlandse Zaken en van Justitie over Egyptische terroristen in Nederland, ingezonden 5 oktober 2001.
- Vragen gesteld door de leden der Kamer, met de daarop door de regering gegeven antwoorden, De Wit (SP) en Halsema (GroenLinks) over de wijze waarop de BVD asielzoekers aanzet inlichtingen te verstrekken, ingezonden op 14 november 2001
- Vragen gesteld door de leden der Kamer, met de daarop door de regering gegeven antwoorden, Wijn (CDA) aan de ministeren staatssecretaris van Justitie en de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties over Turkse en Koerdische terroristen in Nederlandse ziekenhuizen, naar aanleiding van berichten in *De Telegraaf* van 29 en 30 september 2000, ingezonden op 24 november 2000
- Vragen gesteld door de leden der Kamer, met de daarop door de regering gegeven antwoorden, Halsema (GroenLinks) over inzage BVD in dossiers vreemdelingen, ingezonden op 6 december 2001
- Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten, Tweede Kamer nr. 25877, (wetsontwerp), vergaderjaar 1999 – 2001, 2001 – 2002
- Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten 2002, *Staatsblad* 148, 2002.
- Machtiging verkrijgen persoonsgegevens BVD 2002, *Staatscourant* 14 mei 2002.
- Islamitisch radicalisme in het Midden-Oosten en Centraal-Azië, Notitie, Tweede Kamer vergaderjaar 2001 – 2002, 28091, nr 1.
- Islamitisch radicalisme in het Midden-Oosten en Centraal-Azië; Lijst van vragen en antwoorden van de vaste commissie voor Buitenlandse Zaken, met antwoorden van de minister van Buitenlandse Zaken, Tweede Kamer vergaderjaar 2001 – 2002, 28091, nr. 2.
- Vragen gesteld door de leden der Kamer, met de daarop door de regering gegeven antwoorden, van Bommel (SP) aan de ministers van Buitenlandse Za-

ken en Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties over aanslagen op Iraanse dissidenten in Europa, ingezonden op 5 juli 2002.

- Aanwijzing onderwerpen inlichtingentaak AIVD, *Staatscourant* 15 juli 2002.
- Brief van de minister van Justitie aan de Tweede Kamer over de Arabisch-Europese Liga, vergaderjaar 2002 – 2003, 27925, nr 80.
- Brief van de minister van Justitie aan de Tweede Kamer over over de activiteiten van de fundamentalistische moslimorganisatie Takfir Wal Hijra in Nederland, vergaderjaar 2002 – 2003, 27925, nr 86.
- Verslag van een Algemeen Overleg betreffende het BVD-jaarverslag 2001, en de nota Rekrutering in Nederland voor de Jihad, Tweede Kamer 27925, nr 43, 30 januari 2003
- Aanwijzing onderwerpen inlichtingentaak AIVD, *Staatscourant* 18 maart 2003.
- Vragen gesteld door de leden der Kamer, met de daarop door de regering gegeven antwoorden, Wilders en Hirsi Ali (VVD) aan de ministers van Buitenlandse Zaken en Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties over ronselpraktijken voor de Jihad, ingezonden op 26 maart 2003.
- Vragen gesteld door de leden der Kamer, met de daarop door de regering gegeven antwoorden, Van den Brink en Eerdmans (LPF) aan de ministers van Buitenlandse Zaken en Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties over mogelijke nauwere samenwerking in de strijd tegen illegale immigratie en terrorisme, ingezonden 22 mei 2003

3 *Rapporten van de BVD/AIVD*

- Jaarverslagen 1991 – 2002
- Samen werken aan veiligheid, eindrapport project Hermandad, september 1997
- De politieke islam in Nederland, mei 1998
- De PKK nader bekeken, achtergrondinformatie over de Koerdische Arbeiderspartij, februari 1999
- Migratie, integratie en criminaliteit, Migranten uit voormalig Joegoslavië en de voormalige Sowjet-Unie in Nederland, E. Snel, J. de Boom, J. Burgers en G. Engbersen, februari 2000, Risbo-instituut in opdracht van de BVD
- Terrorismen aan het begin van de 21^e eeuw dreigingsbeeld en positionering BVD, april 2001
- De democratische rechtsorde en islamitisch onderwijs, februari 2002
- Rekrutering in Nederland voor de Jihad, van incident naar trend, december 2002
- Ambtsbericht van de BVD over Takfir Wal Hijra, 23 november 2001

4 *Boeken over de BVD*

- D. Engelen, *Geschiedenis van de Binnenlandse Veiligheidsdienst*, Den Haag, 1995.
- D. Engelen, *Inlichtingendienst Buitenland*, Den Haag, 1996, (pivot-rapport 30).
- B. de Graaff, C. Wiebes, *Villa Maarbeze – De geschiedenis van de inlichtingendienst buitenland*, Den Haag, 1998.
- G. de Valk, *De BVD en inlichtingenrapportages*, Nijmegen, 1996.
- C. Wiebes, *Intelligence en de oorlog in Bosnie 1992 – 1995*, de rol van de inlichtingen- en veiligheidsdiensten, deelstudie Srebrenica-rapport, Nederlands Instituut voor oorlogsdocumentatie, 2002.

5 *Artikelen over de BVD/AIVD*

- BVD ondervroeg ambtenaar over Libanese familie, *de Volkskrant*, 1 juni 1992
- De PKK in het BVD-jaarverslag, *Kurdistan Informatiebuletin*, 1993
- Een goed gesprek, linkse Koerd ontvoerd en geïntimideerd door geheime dienst, *Konfrontatie*, januari 1994
- De lange arm van Teheran, Theo Klein, *de Volkskrant*, 29 oktober 1994
- BVD is bang voor chaos in de steden, *Het Parool*, 3 april 1995
- Topman BVD bezoekt Turkse geheime dienst, *de Volkskrant*, 17 juni 1995
- BVD: geheime diensten Iran in Nederland ongewenst actief, *Trouw* 6 juni 1996
- Ook in ballingschap is veiligheid een illusie. De arm van het Iraanse regime reikt over de grenzen, *Het Parool*, 10 mei 1997
- De bizarre belangstelling van de Dutch Intelligence Service, *Vrij Nederland* 18 oktober 1997
- Samenwerking tussen BVD en politie sterk verbeterd, *Algemeen Politieblad*, 22 november 1997
- Politie vreest acties bij aanleg wov, *De Stem*, 19 december 1997
- Oost Europese georganiseerde misdaad, Een bedreiging voor Nederland?, *Rapport IRT Noord en Oost Nederland*, 1998
- ‘BVD-rapport niet klaar’, Volgens ministerie wordt ook integriteit van IND-ers onderzocht, *Trouw* 19 januari 1999
- BVD: geen corruptie bij de IND, *Trouw* 16 maart 1999
- *Migranten Informatief*, Themanummer over import van conflicten, april 2000
- Moussa K. infiltreerde voor BVD in Turkse extremistische organisatie, *De Telegraaf*, 30 september 2000

- Nederland paradijs voor Turkse terroristen, *De Telegraaf*, 7 oktober 2000
- BVD ontmaskert Utrechtse imam als geheim agent, *Vrij Nederland*, 3 februari 2001
- België weigert nationaliteit aan migranten met extreemlinkse sympathien, *Indymedia België*, 8 augustus 2001
- De aanslagen zetten ons terug bij af, *Contrast* 28, 20 september 2001
- Screen Afghaanse asielzoekers, *Contrast* nr 35, januari 2002
- Kritiek op rapportage van de Binnenlandse Veiligheidsdienst, *Alert*, juni 2001
- Vogelvrij, Rick Delhaas, *De Groene Amsterdammer*, 6 april 2002
- Met de stroom mee, Joeri Boom en Erik Timmerman, *De Groene Amsterdammer*, 8 juni 2002
- IND gaat in Libië uitgezette Imam horen, *Veluws Dagblad*, 20 juli 2002
- Islam, Rechtsstaat, Veiligheid & Integratie, Aanzet tot een verkenning, Ministerie van Justitie, *DAJS*, augustus 2002
- Advies: Alerter op terrorist, *Trouw*, 15 mei 2003
- ‘De IND kan en moet een veel actievere rol spelen’, *Trouw*, 15 mei 2003

IND

1 IND-producties

- Werkinstructie, Nr. 114 dd. 15 januari 97: Toelatingsbeleid Algerijnse asielzoekers
- Karakteristieken takenpakket Bureau Bijzondere Zaken 1997
- Werkinstructie, Nr. 163 dd. 27 februari 98: Toepassing van artikel 1F Vluchtelingenverdrag
- Jaarplan 1998 Team Speciale Taken IND-ZO
- Evaluatie Rapport Team Speciale Taken 1 februari 1998 – 31 december 1998
- Jaarverslag IND 1999
- Jaarplannen IND 1999, 2000, 2001
- Schoof, D. (2001). IND treft voorbereidingen opontwikkelingen rond Afghanistan. Interne memo dd. 9 oktober 01

2 Tweede Kamerstukken

- Rapportage asielketen sep-dec 1999/jaarrapportage 1999, Tweede Kamer, vergaderjaar 1999 – 2000, 19637

- Rapportage asielketen sep-dec 2000/jaarrapportage 2000, Tweede Kamer, vergaderjaar 2000-2001, 19637, nr. 559
- Rapportage vreemdelingenketen jan-apr 2001, Tweede Kamer, vergaderjaar 2000-2001, 19637 en 27557, nr. 599.
- Vragen gesteld door de leden der Kamer, met de daarop door de regering gegeven antwoorden, Kamp (VVD) aan de staatssecretaris van Justitie over het project 'immigratiemedewerkers', ingezonden 4 november 1999.
- Algehele herziening Vreemdelingenwet, Nota naar aanleiding van het verslag, Tweede Kamer, vergaderjaar 1999 – 2000 , 26732, nr. 7 p.90-92.
- Vragen gesteld door de leden der Kamer, met de daarop door de regering gegeven antwoorden, Halsema (GroenLinks) aan de staatssecretaris van Justitie over het doorspelen van persoonsgegevens van asielzoekers door de IND, ingezonden 24 maart 1999.
- Vragen gesteld door de leden der Kamer, met de daarop door de regering gegeven antwoorden, Middel en Albayrak (beiden PvdA) aan de staatssecretaris van Justitie over het doorspelen van persoonsgegevens van asielzoekers aan een externe organisatie door de IND, ingezonden 25 maart 1999.
- Vragen gesteld door de leden der Kamer, met de daarop door de regering gegeven antwoorden, Wijn en Verhagen (beiden CDA) aan de staatssecretaris van Justitie over het doorspelen van persoonsgegevens van asielzoekers aan een externe organisatie door de IND, ingezonden 25 maart 1999.
- IND moet dossiers terughalen bij onderzoeksbureau NSS/Interview, Uitspraak van arrondissementsrechtbank 's Gravenhage, Sector Civiel Recht, LJN-nummer: AA1068 Zaaknr: KG 99/418 dd. 11-05-1999
- Vragen gesteld door de leden der Kamer, met de daarop door de regering gegeven antwoorden, Halsema (GroenLinks) aan de staatssecretaris van Justitie over uitbesteding van asieldossiers, ingezonden 17 mei 1999.
- Nationale Ombudsman, rapport 1995/054 dd 13-02-1995. Tolkenrapport
- Nationale Ombudsman, rapport 2002/110 dd 22-04-2002. 1(F) rapport
- Asiel voor Afghanen? *Wordt Vervolgd*, p. 10, nr. 12/1, dec 2001-jan 2002.

3 *Artikelen en Boeken*

- Beijer, A., Klip, A.H., Oomen, M.A. en van der Spek, A.M.J., *Evaluatie van het Nationaal Opsporingsteam voor oorlogsmisdrijven*, Utrechtse School voor Bestuurs- en Organisationswetenschap i.s.m. Willem Pompe Instituut voor Strafrechtswetenschappen, Universiteit Utrecht, 2001.

- Bruin, R. (red.), *Wederzijds Wantrouwen. De asielzoeker, de staat en de waarheid*, Amnesty International, Amsterdam, 2001.
- Bruijn, W.J. de, H.C. de Jong, H.Pauwels & I.M. Voorhoeve (red.) (1999). *Mensensmokkel naar Nederland*. Elsevier, 's Gravenhage.
- Casteren, J. van & P. Vermaas, Dossiers op straat. *Groene Amsterdammer*, 24 maart 1999.
- T. Pauli, W. van de Schans & P. Schultz, Op zoek naar de terrorist. *Contrast*, 8 november 2001.
- Valse declaraties bij IND. Strengere criteria omzeild: Arabische tolk plukte 'collega's' van de straat. *Trouw*, 11 januari 2002.
- Rang-Groenewegen & P.B.Ph.M. Bogaers, *Neem Congo. Ontmythologisering van de individuele ambtsberichten van het ministerie van Buitenlandse Zaken* (herziene druk). Congo Informatie en Documentatiecentrum, 2002.

4 *Mensensmokkel*

- Mensensmokkel, Jaarverslag Afstemmingsoverleg Mensensmokkel, augustus 2000
- Dreigingsbeeld Mensensmokkel, Informatie- en Analysecentrum Mensensmokkel, voorjaar 2001
- Mensensmokkel in beeld, Informatie- en Analysecentrum Mensensmokkel en Landelijk Parket, najaar 2002

5 *Vreemdelingenpolitie*

- Van het kastje naar de draaideur, de vreemdelingenpolitie in Amsterdam, Coen Verbraak, *Vrij Nederland*, 19 september 1999

6 *Advies Commissie Vreemdelingenzaken*

- Vreemdelingenbeleid en terrorismebestrijding, Advies Commissie Vreemdelingenzaken, april 2003.